

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav Dálého východu - Japanologie

Diplomová práce

HIROHITO - ZHROUCENÍ BOŽSKÉHO MÝTU

HIROHITO - THE FALL OF THE DIVINE MYTH

Vypracovala: Klára Dostálová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. David Labus, Ph.D.

Praha 2007

Knihovna Dálného východu
sign. <i>DP-2007-JAP-D15</i>
Inv. č. <i>J 20/2007</i>
Filosofické fakulty UK v Praze

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V PRAZE 23.8.2007 Podpis Klara Dostálová

OBSAH

ÚVOD	6
1. KAPITOLA: NÁSTIN VÝKLADU POLITICKÉHO A NÁBOŽENSKÉHO MÝTU; KONCEPT ARAHITOGAMI	9
1.1 INTERPRETACE POLITICKÉHO MÝTU	9
1.1.1 Mýtus jako prostředek pro vysvětlení politických událostí	9
1.1.2 Politický mýtus jako způsob aplikace mýtu	11
1.1.3 Politický mýtus jako spojení ideologie a náboženského mýtu	13
1.1.3.1 <i>Ideologie v moderní společnosti a její funkce</i>	13
1.1.3.2 <i>Existence a význam náboženského mýtu</i>	15
1.1.3.3 <i>Politický mýtus</i>	16
1.1.4 Shrnutí politického mýtu	17
1.2 NÁBOŽENSKÝ MÝTUS	19
1.2.1 Funkce a vlastnosti náboženského mýtu	19
1.2.2 Mýty a náboženství v dnešní japonské společnosti	21
1.2.3 Šintoismus v období Meidži	24
1.2.4 Státní šintoismus (<i>kokka šintō</i>)	28
1.3 KONCEPT ARAHITOGAMI	32
1.3.1 Termíny označující císaře jako potomka božstev	32
1.3.2 Zrození konceptu <i>arahitogami</i> v moderní době	33
1.3.2.1 <i>Nástup císaře Meidžiho na trůn</i>	33
1.3.2.2 <i>Nový způsob vyhlášení éry a nové státní svátky</i>	34
1.3.2.3 <i>Státní vlajka a hymna</i>	35
1.3.2.4 <i>Ústava Velkého japonského císařství</i>	36
1.3.3 Shrnutí konceptu <i>arahitogami</i>	37
1.3.4 Moderní panovník – žijící bůh?	38
2. KAPITOLA: VÁLEČNÁ SPOLEČNOST – SENDŽI ŠAKAI	41
2.1 NÁSTUP MILITARISTICKÉ KLIKY NA POLITICKOU SCÉNU	41
2.2 VÁLEČNÁ SPOLEČNOST	43
2.2.1 Nástup premiéra Tódžoa k moci	43
2.2.2 Vývoj na domácí politické scéně	44
2.2.3 Úloha represivních složek	46
2.2.4 Postavení císaře	47
2.2.5 Vývoj debat o přiřazení Japonska k fašistickým režimům	48
2.3 TEORIE KOKUTAI	50
2.3.1 Původ a význam termínu <i>kokutai</i>	50
2.3.2 Vývoj obsahu termínu <i>kokutai</i>	52

2.3.3 Podstata teorie kokutai	57
2.3.4 Spis Kokutai no hongu	60
2.4 VÝVOJ NACIONALISTICKÝCH TENDENCÍ	62
2.4.1 Počátky nacionalistických idejí	62
2.4.2 Interpretace Jacuky Hozumiho	64
2.4.3 Přejchod k militaristické společnosti	65
2.4.4 Válečný ultranacionalismus	68
2.5 ODRAZY DOBOVÉ IDEOLOGIE VE ŠKOLNÍCH UČEBNÍCÍCH.....	70
 3. KAPITOLA: HIROHITOVO PROHLÁŠENÍ O ZŘEKnutí SE BOŽSKÉHO CHARAKTERU	 72
3.1 DEBATY O POVÁLEČNÉM VÝVOJI CÍSAŘSKÉHO SYSTÉMU.....	72
3.2 PŘÍPRAVA PROHLÁŠENÍ.....	75
3.2.1 Iniciativa okupačních úřadů.....	75
3.2.2 Iniciativa japonské strany	77
3.2.3 Konečná podoba prohlášení.....	80
3.2.4 Reakce ze strany západních mocností	82
3.2.5 Reakce japonské strany	84
3.3 KOMENTÁŘE VYBRANÉHO DOBOVÉHO ZAHRANIČNÍHO TISKU	86
3.3.1 Komentáře vybraného dobového amerického tisku	87
3.3.1.1 <i>The New York Times</i>	87
3.3.1.2 <i>New York Herald Tribune</i>	88
3.3.1.3 <i>Portland Press Herald</i>	90
3.3.1.4 <i>The Hartford Courant</i>	90
3.3.1.5 <i>The Boston Post</i>	91
3.3.1.6 <i>Daily Record</i>	92
3.3.1.7 <i>The Providence Journal</i>	92
3.3.1.8 <i>The Daily Worker</i>	93
3.3.2 Komentáře vybraného dobového britského tisku	93
3.3.2.1. <i>The Times</i>	93
3.3.2.2 <i>The Manchester Guardian</i>	94
3.3.2.3 <i>The Manchester Union</i>	95
3.3.3 Shrnutí vybraných komentářů dobového zahraničního tisku	95
3.4 KOMENTÁŘE VYBRANÉHO DOBOVÉHO DOMÁCÍHO TISKU	96
3.4.1 Asahi šinbun (Tokio).....	96
3.4.2 Asahi šinbun (Ósaka).....	97
3.4.3 Mainiči šinbun (Tokio).....	98
3.4.4 Mainiči šinbun (Ósaka)	99
3.4.5 Jomiuri hóči	99
3.4.6 Džidži šinpó	100
3.4.7 Ise šinbun	100
3.4.8 Šimocuke šinbun.....	101
3.4.9 Shrnutí komentářů vybraného dobového domácího tisku	101

3.5 VLIV PROHLÁŠENÍ NA VNÍMÁNÍ OSOBY CÍSAŘE	102
ZÁVĚR	104
RESUMÉ	109
ABSTRACT	110
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	111
PŘÍLOHY	116
Příloha 1 Japonská verze prohlášení v původním znění.....	117
Příloha 2 Japonská verze prohlášení s doplněním furigany	119
Příloha 3 Anglická verze prohlášení.....	121
Příloha 4 Překlad prohlášení do češtiny	123
Příloha 5 Anglická a japonská verze komentáře generála Douglase MacArthura	125
Příloha 6 Schéma struktury úřadů Vrchního velitelství spojeneckých sil	126
Příloha 7 Schéma okupační správy Japonska	127
Příloha 8 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita (celonárodní ankety)....	128
Příloha 9 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita (podle roku narození respondentů)	129

Úvod

„*Monarchové, kteří přestali být bohy*“ – tak zněl název pokračování seriálu Významné panovnické rody, který přinesl na svých stránkách v rubrice Společnost deník Mladá fronta dnes.¹ Článek stručně přibližuje historický vývoj mocenského postavení vládce chryzantémového trůnu, éru panování císaře Hirohita a současný stav císařské dynastie.

Bezesporu jistě zůstává skutečností, že právě v době vlády císaře Hirohita prošlo Japonsko jednou z nejbouřlivějších etap svého vývoje. Celkem přirozeně se velká pozornost věnuje jednomu z nejtemnějších období jeho moderních dějin – druhé světové válce – přesto však některé aspekty očím veřejnosti, ať už odborné či laické, stále unikají. Mnoho vědeckých publikací se zabývá příčinami vstupu Japonska do světového konfliktu, průběhem války v Pacifiku, kontinentálními výboji japonských vojsk, jejich konfrontací s armádou Spojených států, svržením atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki, tokijským tribunálem či poválečným společenským vývojem. V jejich stínu však stojí událost, která po skončení druhé světové války rovněž značnou měrou přispěla k přerodu Japonska v moderní stát. Jedním z hlavních hnacích motorů válečné propagandy byla teze o božském charakteru císaře. Původní vyprávění o mýtických kořenech císařské dynastie se postupem času změnilo v politický mýtus, který se stal hybatelem společenského vývoje. Tato teorie, společně s představou o božském původu země a jedinečnosti japonských hodnot, stála za expanzivní politikou militaristických kruhů, které neváhaly použít k dosažení svých cílů jakýchkoli prostředků.

Novoročnímu prohlášení z roku 1946, v němž se císař Hirohito svého božského charakteru zřekl, nicméně není věnována taková pozornost, jaká by mu možná příslušela. Šedesát let po skončení druhé světové války prezentují média japonského panovníka jako monarchu, který přestal být bohem. Je-li tato skutečnost tak zajímavá i po tolika letech, proč se o ní nehovoří více? Je samozřejmě nutné brát v úvahu, že během života císaře Hirohita bylo nesnadné, ne-li vyloučené, rozebírat určité záležitosti veřejně. Nyní však, osmnáct let po jeho smrti, se kolem císařského výnosu z 1. 1. 1946 stále vznáší řada otazníků. Cílem této práce proto je pokus o objasnění skutečností, které ke vzniku tohoto mýtu přispěly, a o přiblížení podrobností

---

¹ Mladá fronta dnes (1. 9. 2004): *Monarchové, kteří přestali být bohy*, str. B/4

souvisejících s vytvořením prohlášení, reakcemi světové i domácí veřejnosti a jeho vlivem na poválečný demokratizační proces v japonské společnosti.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První se zabývá nástinem teorií politického mýtu a stanovuje jeho pracovní definici. Jelikož politický mýtus přejímá některé vlastnosti mýtu jako takového, a vyprávění o božských předcích císařské dynastie spadá do šintoistické mytologie, pojednává tato kapitola také o náboženských mýtech, náboženství v moderní japonské společnosti a jeho úloze v ní. Zároveň podává stručný přehled vývoje šintoismu v době Meidži, tedy v době, kdy se šintoistický koncept císaře coby žijícího boha (*arahitogami*) dostal do centra politické pozornosti. Závěrečná část kapitoly uvádí termíny, jimiž byl císař jakožto potomek božstev označován a shrnuje zrození konceptu *arahitogami* v moderní době.

Druhá část práce je věnována válečné společnosti (*sendži šakai*) – nástupu militaristické kliky a premiéra Tódžóa k moci a vývoji na domácí politické scéně, jenž se rozhořel do válečného konfliktu. V té době se oficiální doktrínou stala teorie *kokutai* zdůrazňující věčnou, nikdy nepřerušenou kontinuitu a božský původ panovnické linie, jedinečnost japonské země a japonských hodnot. Druhá kapitola se proto ve své další části zabývá původem teorie *kokutai*, vývojem obsahu a jejím využitím v době mocenské agrese poznamenané vypjatým nacionalismem. Nacionalistické ideje soustředící se na božskou podstatu císaře byly v japonské společnosti přítomny již v době Edo, v učení školy Mito (*mitogaku*) a školy národního učení (*kokugaku*). Zvláště učení *kokugaku* přispělo k vytvoření radikální politické ideologie podněcující ultranacionalistickou xenofobii. Vývoji a šíření tezí o císařově božském charakteru od doby Meidži po období válečné společnosti a charakteru japonského ultranacionalismu se věnuje poslední část kapitoly, která je ukončena uvedením obsahu školních učebnic, jež značnou měrou přispívaly k rozšiřování dobové ideologie ve společnosti.

Úvod třetí kapitoly je věnován stručnému nástinu debat o poválečném vývoji císařského systému a uvedení postojů jednotlivých velmocí k této otázce. Pozornost se dále soustředí na samotné prohlášení, okolnosti jeho vzniku, průběh vytváření, zúčastněné osoby a reakce světové a domácí veřejnosti. Při zpracovávání částí zabývajících se procesem vytváření výnosu, iniciativou jednotlivých stran a fází konečných úprav textu prohlášení byly jako hlavní zdroje použity deníkové záznamy přímých účastníků a prameny, jejichž autoři se opírali především o obsahy interview a osobní dopisy se zúčastněnými osobami, konkrétně memoáry tehdejšího ministra školství Tamona Maedy (「Ningen sengen」 no učisoto), monografie Williama P.

Woodarda (The Allied Occupation of Japan, 1945-1952, and the Japanese Religions) a doktorské disertační práce Wilhelma H. M. Creemorse (Shrine Shinto After World War II, 1945-1962). Závěrečná kapitola rovněž přináší komentáře vybraného dobového zahraničního a domácího tisku, a je ukončena zamyšlením o vlivu Hirohitova novoročního prohlášení na poválečný vývoj japonské společnosti.

Při psaní předložené práce byly použity anglicky a japonsky psané materiály. Veškeré překlady citací, stejně jako překlady všech japonských termínů, názvů a textů jsou mé vlastní. Překlad úplného textu Hirohitova novoročního výnosu do češtiny je uveden v Příloze 4. Při jeho vytváření byly použity jak anglická, tak japonská verze prohlášení, jež jsou obě uvedeny v Přílohách 1, 2 a 3.

Při převodu japonských termínů a názvů do latinky je použit český fonetický přepis a termíny bývají doplněny příslušnými znaky. Při uvádění japonských vlastních jmen je dodržen český úzus psaní, jako první je uvedeno jméno křestní, potom rodové. Je-li jméno doplněno znaky, japonská podoba zachovává japonský způsob psaní, tzn. první je jméno rodové, teprve poté křestní. Případná data v závorkách jsou data životní, není-li uvedeno jinak.

Na závěr je mou milou povinností poděkovat vedoucímu diplomové práce, dr. Davidu Labusovi, za jeho povzbuzující přístup a cenné odborné připomínky, bez kterých by předložená práce nemohla vzniknout.

1. kapitola:

Nástin výkladu politického a náboženského mýtu; koncept *arahitogami*

1.1 Interpretace politického mýtu

Definovat pojem politický mýtus znamená skloubit dohromady poznatky z několika vědních disciplín – politologií a historií počínaje, přes sociologii, kulturní antropologii a religionistiku, a literárními teoriemi, případně pojednáními o jednotlivých konkrétních kulturách konče.

Fenomén politického mýtu souvisí s kategorií mýtu. Ačkoli odborných publikací rozebírajících pojem mýtus je velmi mnoho, většinou jde o interpretace, které nevybočují z rámce daného vědního oboru, ať už například religionistiky nebo komparativních studií. Rolí mýtu v politické argumentaci se zabývá relativně malé množství literatury.

Následující podkapitola předkládá několik možností výkladu politického mýtu, jak se s postupem času vyvíjely. Jako první si představíme myšlenku německého filozofa a teoretika mýtu, Ernsta Cassirera,² který se ve svém díle dotkl vztahu mýtu a politické situace.

1.1.1 Mýtus jako prostředek pro vysvětlení politických událostí

Ve všech lidských aktivitách a formách lidské kultury se objevuje jednota mnohotvárnosti. Umění představuje jednotu intuicí, která je vyjádřena uměleckými díly. Věda jednotu racionálního myšlení, která otevírá svět zákonů a principů. Náboženství a mýty jednotu pocitů, vědomí univerzálnosti a základní identity života. Mýtus může být definován jako formulace primitivní vědy, jako druh primitivní filozofie, z hlediska sociologie, freudovské psychoanalýzy a podobně. Mýtus podle Cassirera „*nevzniká pouze coby produkt intelektuálního procesu, nýbrž vyvěrá hluboko z lidských emocí.*“³ Mýtus ovšem nelze popsat jen jako pouhý emoční proces jenom proto, že je výrazem emoce. Lidské emoce jsou velmi složité a rozmanité.

---

² Ernst Cassirer (1874 – 1945). Německý filozof, představitel marburské školy novokantovství, univerzitní profesor v Hamburku, od roku 1933 v emigraci ve Spojených státech. Zabýval se noetikou a souvislostmi mezi exaktními vědami a filozofií.

³ Cassirer, E.: *The Myth of the State*, str. 43. Citované dílo bylo sepsáno v první polovině minulého století a stanovuje základní principy politického mýtu, které se v obměnách objevují v teoriích dalších badatelů.

se reakce na ně mnohdy podobají zvířecím instinktům – například zaujetí obranného postoje při pocitu ohrožení – obecně lze říci, že lidské reakce mají symbolický charakter. Symbolické vyjadřování hraje v životě člověka významnou úlohu. Mýtus přetváří emoce do symbolů a stává se tak symbolickým výrazem lidské činnosti, stejně jako například jazyky, umění nebo věda. Zmíněná odvětví „nepřeměňují naše emoce na pouhé činy; přeměňují je na „díla“. Tato díla nemizí. Jsou trvalá a neměnná.“⁴ Symbolismus mýtů vede k objektivizaci (ztělesnění) pocitů, společenské zkušenosti člověka, nikoli jeho individuálních zážitků.

Důležitý je rovněž vztah mýtu a jazyka. Například objevení sanskrtu a sanskrtem psané literatury přispělo k odhalení jiných kultur a ukončilo tak existenci názoru, že klasické antické období je jedinou skutečnou kolébkou lidské kultury. Historicky je totiž velmi obtížné, ne-li nemožné, nalézt velkou civilizaci, v níž by mýty netvořily součást její kultury, ať už jde o civilizaci babylónskou, čínskou, egyptskou, americkou předkolumbovskou či řeckořímskou.

Je-li mýtus výrazem společenské zkušenosti člověka, jak bude vypadat politický mýtus? Cassirer jej označuje jako prostředek pro vysvětlení politických událostí. Aby se politický mýtus přeměnil z pouhé diskuse na účinnou politickou zbraň, je nutné jej přizpůsobit tak, aby byl pochopen určitým posluchačstvem. Mýtus se stále se stejnou intenzitou a naléhavostí neobjevuje ani v primitivních společenstvích, kde tvoří nedílnou součást života všech jejích členů. Svého největšího potenciálu nabývá v dobách nejistoty nebo krize, kdy je třeba uchýlit se k riskantním až nebezpečným opatřením, jejichž výsledek není dopředu jistý. To samé je možné říci i o politických mýtech v moderní společnosti. „Racionální síly, které odolávají nástupu starých mýtických koncepcí, si nejsou jisty samy sebou v žádných kritických okamžicích společenského života člověka. V takových chvílích opět přichází čas mýtu, protože mýtus nebyl nikdy doopravdy poražen a podroben. Pořád je tady, skrývá se ve tmě a čeká na svou hodinu a příležitost.“⁵ Ten, kdo politický mýtus vytváří, se stává knězem nového náboženství, které důsledně obhajuje a vykládá tak, aby zajistil jeho přijetí posluchačstvem, tedy členy společnosti. V tomto procesu hraje důležitou roli použití jazyka. Ruku v ruce s verbální manipulací jde i význam (nových) politických rituálů, jejichž úkolem je přispět k posílení pozice mýtu a k otupení soudnosti. Politický mýtus směřuje ke změně členů společnosti tak, aby bylo možné usměrňovat

---

⁴ Ibid., str. 46

⁵ Ibid., str. 280

a kontrolovat jejich činy. Nabízí vizi, jejíž pomocí se snaží ovládnout masy a nastolit kýžený politický kurs.

1.1.2 Politický mýtus jako způsob aplikace mýtu

Podobným způsobem jako Ernst Cassirer charakterizuje politický mýtus také Henry Tudor.⁶ Pro něj je mýtus formou vyprávění, interpretací faktů, které tvůrce mýtů bere jako skutečnost. Jde o způsob pochopení reality. Vyprávění se stává mýtem nikoli podle obsahu pravdy, ale podle toho, že je chápáno jako pravdivé. V této souvislosti se nabízí otázka, jak se mýtus liší od vědních disciplín, které se rovněž snaží zprostředkovat výklad světa okolo nás – filozofie, vědy či historie, popřípadě od jiných narativních forem, jako jsou pohádky, podobenství nebo bajky. Filozofie a věda vysvětlují svět okolo nás, nikoliv však ve formě příběhů, nýbrž se jej snaží zahrnout do obecných zákonů a principů. Historie je pravdivé vyprávění. Historik se snaží doložit svá tvrzení pomocí citací oficiálních dokumentů, uváděním zpráv očitých svědků, archeologickými nálezy a podobně. Světonázor obsažený v mýtu obhajuje určitý sled činností nebo ospravedlňuje přijetí stávajících poměrů. Mýtus je chápán jako pravdivý nikoli kvůli přesvědčivosti historických důkazů, ale proto, že objasňuje současnou existenci člověka. Mýtus vysvětluje svět okolo nás, je brán jako pravdivé vyprávění událostí. Pokud však jeho pravdivost nebude přesvědčivá, může ve společnosti přežívat i nadále a sloužit jako zdroj inspirace pro uměleckou či literární činnost, půjde však již o neživoucí mýtus. Pohádky jsou naproti tomu brány jako fikce a zdroj pobavení spíše nežli poučení. Podobenství a bajky jsou taktéž prakticky zaměřená vyprávění, v čemž se shodují s mýty, jsou to však fikce a slouží pro ilustraci morálních pouček nebo zásad.⁷

Jak tedy bude znít definice politického mýtu? Jedná se vždy o příběh, o vyprávění událostí v dramatické formě. Budeme-li se bavit o politickém mýtu jako o vyprávění s dramatickým obsahem, bude důležité uvědomit si, že dramatickost jako taková může být odlišně chápána v západním a v japonském prostředí. Rozdíl vyplývá z historických, společenských a kulturních podmínek - například právě mýtu o božském panovníkovi se v japonském prostředí dostalo pozornosti, jež je v moderní západní společnosti jen těžko

---

⁶ Henry Tudor (1937-): politolog, sociolog.

⁷ Tudor, H.: Political Myth, str. 121 - 138

myslitelná. Politický mýtus je vlastně vysvětlení událostí přednesené se záměrem podpořit nějaký praktický účel. Jeho úspěšnost závisí na tom, zdali jej posluchačstvo (členové určité skupiny) vnímá jako pravdivé. Většinou se tak děje, pokud mýtus objasňuje zážitky těch, jimž je určen, a obhajuje úmysl, k němuž se upínají. Politický mýtus může být chápán jako pravdivý těmi, mezi nimiž koluje, což však nemusí bránit tomu, aby si jej druhá strana nevysvětlovala jako nepravdu nebo extravagantní iluzi.

Politický mýtus může pojednávat o skutečných historických osobnostech nebo zpracovávat události, které se opravdu odehrály. Tvůrce mýtu si většinou fakta nevymýšlí, pouze interpretuje již známé okolnosti vhodným způsobem. Na posluchači zůstává, do jaké míry způsob výkladu přijme. Politický mýtus vypráví příběh politické společnosti. Často jde o společnost, která existovala v minulosti, a kterou je nyní nutné obnovit, nebo o společnost, již je třeba teprve vytvořit a mýtus má za úkol tento proces urychlit.

Politický mýtus může sloužit k objasnění počátků existence určité skupiny, jejího smyslu a jejích cílů. Může ohajovat její mocenské či teritoriální nároky nebo nezávislost. Může stmelit skupinu dohromady v době krize, podpořit její snahy v době ohrožení nebo napomoci při rušení nežádoucích institucí. Důležité je nezapomenout na provázanost s politickým rituálem. Definice politického mýtu se zde velmi podobá mechanismu ideologie.

Mýtus lze označit za politický, týká-li se politických událostí, podobně jako se například mýty o přírodě zabývají přírodními fenomény, ekonomické mýty ekonomickými záležitostmi nebo náboženské mýty opěvováním bohů. Pro Tudora je tak studium politického mýtu částí všeobecné mytologie. Politické mýty rozděluje na zhruba dva základní typy – na zakladatelské a eschatologické (případně revoluční). Zakladatelský mýtus považuje za častější typ a je jím vysvětlována přítomnost coby výsledek kreativní činnosti, která se odehrála v minulosti. Eschatologický (revoluční) mýtus se zabývá „posledními věcmi člověka“, událostmi, jimiž končí svět tak, jak jej známe, a začíná něco nového.⁸ Jako příklad zakladatelského mýtu uvádí mýtus o založení římské říše, mýtem proletářské revoluce nebo mýtem árijské rasy ilustruje eschatologický (revoluční) mýtus.

---

⁸ Ibid., str. 91 - 92

Tudorova interpretace se shoduje s výše uvedeným výkladem v tom, že chápe politický mýtus jako prostředek pro vysvětlení současné politické situace či zamýšlené akce. Jedná se v podstatě o „vysvětlení minulosti a budoucnosti tak, aby byla pochopena přítomnost.“⁹

1.1.3 Politický mýtus jako spojení ideologie a náboženského mýtu

Jedna z novějších studií, monografie profesora Christophera G. Flooda,¹⁰ přistupuje k termínu politický mýtus uceleněji a vysvětluje jej jako spojení ideologie a náboženského mýtu. Ideologie a mýty existují v každé společnosti, tudíž i politický mýtus je možné nalézt nejen například ve výlučně nábožensky orientovaném společenství, ale také jako součást každodenního života běžné moderní společnosti. Východiskem pro tento výklad byl rozbor funkcí ideologie a mýtu, který si nyní ve stručnosti představíme.

1.1.3.1 Ideologie v moderní společnosti a její funkce

Existuje mnoho způsobů, jak termín ideologie interpretovat, a je velmi obtížné je zahrnout do jedné, vyčerpávající formulace. Mohou se vyskytovat i vzájemně si odporující teze. Jedna z mnohých definic chápe ideologii jako „*názorový systém, který objasňuje a obhajuje preferovaný politický řád ve společnosti, ať už existující či navrhované, a předkládá prostředky k jeho dosažení (metody, institucionální úpravy, programy).*“¹¹ Slovníkové definice pak pojem ideologie obecně shrnují jako „*způsob uvažování vládnoucích vrstev, který ospravedlňuje existenci současného společenského řádu,*“¹² případně jako „*způsob, jakým lidé vnímají přírodu, lidské bytosti a společnost jak celek*“¹³ nebo jako „*více či méně systematizované různé myšlenky a názory, které člověk má na lidstvo a svět.*“¹⁴

Koncept ideologie je zde třeba chápat v neutrálním smyslu, bez širších filozofických konotací, které může navozovat. Taktéž je nutné vzít v úvahu, do jaké míry je ideologie přítomna v každodenním životě člověka a nakolik ovlivňuje jeho chování a jednání. Člověk si díky svému

⁹ Ibid., str. 138

¹⁰ Christopher G. Flood je v současné době profesorem evropských studií a vedoucím Ústavu politických a mezinárodních studií na britské univerzitě Surrey.

¹¹ Christenson, R., M. a kol.: *Ideologies and Modern Politics*, str. 5

¹² Šinseiki hjakkadžiten, str. 119

¹³ Nihon daihjakkazenšo, sv. 2, str. 455

¹⁴ Sekai daihjakkadžiten, sv. 2, str. 436

vzdělání, neustálému kontaktu s okolím (rodinou, přáteli, kolegy, nadřízenými) a vlivu médií vytváří vlastní hodnoty, názory a postoje k současné situaci, společenským problémům nebo kauzám. Ačkoli se s konkrétní ideologií jako celkem nemusí ztotožňovat a jeho stanoviska nemusí být ucelená, mohou ve své podstatě odrážet části jedné nebo několika ideologií dohromady.

Ideologii jako takovou je kvůli množství teoretických prací a možnostem výkladu jednotlivými politickými uskupeními nebo institucemi nesmírně obtížné popsat vyčerpávajícím způsobem. Komunity fungující na základě určité ideologie se mohou v mezinárodním měřítku značně odlišovat v jejím pojetí, mohou se vyznačovat lokálními odchylkami, rozdílným výkladem, jiným chápáním hodnot. Zde je důležité vzájemné pochopení a uznání mezi stranou, která ideologii vytváří či zosobňuje, a mezi stranou, která v danou ideologii věří. Samotná definice není dostačující.

V moderní společnosti může být ideologie dobře patrná například v projevech či prohlášeních členů politických stran, politických kampaních nebo činnosti lobbyistických skupin. Méně viditelně může být obsažena v nejrůznějších analýzách, reportážích a televizních dokumentech, v pedagogických textech, naukách, postulátech a podobně. Ideologicky zabarvená komunikace však nemusí nutně mít jen verbální charakter. Politické ceremoniály mohou být kombinovány, případně doplňovány specifickým stylem oblékání (slavnostním či tradičním oděvem při korunovaci nebo uvedení hlavy státu do úřadu), volbou určitého místa nebo prostředí, vyvěšením vlajky, hudebním doprovodem a podobně. Neméně důležitou roli mohou rovněž hrát statické vizuální objekty (plakáty, obrazy, busty) a v neposlední řadě také média. Člověk je tak konfrontován s přítomností ideologie mnoha různými způsoby.

Ideologii je možné využít pro nejrozmanitější účely. Může se stát nástrojem jak pro sjednocení společnosti, tak pro vyvolání konfliktů a nepokojů. Ideologie na jedné straně spojuje členy společnosti nebo společnosti coby celky, na druhé straně může přispět k jejich rozkladu. Její pomocí lze objasnit a ospravedlnit politický, či dokonce válečný konflikt. Ideologie může legitimovat daný politický nebo společenský řád, čímž napomáhá přijetí konkrétní autority nebo vůdčí osobnosti. Ideologie vysvětluje a hodnotí současnou společnost, čímž slouží jako prostředek pro uvědomění si sebe sama a pro určení vlastního místa v rámci daného společenství. Vymezuje rovněž hranici mezi skupinou vyznávající určité hodnoty a skupinou s odlišným

hodnotovým žebříčkem. Vědomí příslušnosti ke stejnému názorovému systému může u člověka navodit pocit sounáležitosti k osobám, které žily v předchozích obdobích, případně v úplně jiných společnostech. Ideologie tak nabízí určitý stupeň jistoty a může fungovat jako „záchranná síť“ v době nejistoty, krize nebo nebezpečí. Ideologie, jež se objeví právě v takovéto době, bývají přitažlivé zvláště pro sociální skupiny, které se cítí být ohroženy ve svém materiálním zabezpečení či postavení, a které neshledávají předchozí ideologii dostatečně kompetentní k zajištění svých potřeb.

V úvodu byla ideologie charakterizována jako názorový systém nebo soubor myšlenek. Flood poukazuje na skutečnost, že se často zapomíná na způsob vyjádření ideologie pomocí politického vyprávění, přičemž *„vyprávění o minulých, současných či předvídaných politických událostech zprostředkovává pochopení historie, bez kterého by ideologie neměly význam. Jakékoli ideologicky zabarvené politické vyprávění má potenciál stát se [politickým, pozn. překl.] mýtem, je-li předneseno vhodným vypravěčem před vhodným publikem za příhodných okolností.“*¹⁵

1.1.3.2 Existence a význam náboženského mýtu

Náboženským mýtem se obvykle rozumí symbolické vyprávění o původu či významu věcí. Mýty se dotýkají celé řady oblastí, avšak nejčastějšími tématy bývají příběhy o stvoření světa, člověka, o bozích, o lidské smrtelnosti a jiné. Podobně jako u ideologie, i v případě náboženského mýtu je obtížné najít jednu, vyčerpávající definici. Mýty coby vyprávění o bozích nebo hrdinech bývají chápány jako součást kulturního dědictví starověkých, případně tradičních společností. Jsou tudíž těmi, kteří shodné hodnoty nebo názory nevyznávají či neuznávají, často vnímány jako nepravdivé, překroucené nebo smyšlené. Je však důležité mít na paměti, že pro společenství, které konkrétnímu mýtu či mýtům věří, mají tato vyprávění nezpochybnitelnou platnost.

Stejně jako ideologicky zabarvená komunikace, ani náboženský mýtus se neomezuje pouze na verbální podobu. Obsah mýtu může být ztělesněn například náboženskými obrazy,

---

¹⁵ Flood, C., G.: Political Myth: A theoretical introduction, str. 26

řezbami, sochami. Mýtus může být symbolicky vyjádřen magickými nebo rituálními obřady, tancem, zpěvem a podobně.

Náboženský mýtus může plnit celou řadu funkcí. Podává vysvětlení o uspořádání světa a o jeho vzniku. Členům společenství, v němž existuje, odhaluje význam posvátných míst – míst, kde se zrodili předkové nebo kde zakladatelé či stvořitelé sestoupili na zem – a objasňuje tak vnímání prostoru. Podobným způsobem doplňuje prostředek pro vnímání a hodnocení času, pro spojení s jeho plynutím. Mýtus může předkládat privilegia, ospravedlnění, uznání nebo precedenty pro nejrůznější postoje, názory či skutky, a zasahovat tak do společenské existence člověka. Nabízí tím vlastně model reality a pro realitu.

Díky své narativní formě a dramatickému charakteru může mýtus vyvolat pocit sblížení nebo naopak odcizení, a tím přispět ke stmelení, popřípadě rozpolcení kolektivu či společnosti. Pomocí mýtu může určitá skupina upevnit svou pozici vůči jinému společenství. Na druhou stranu, mýtus může pomoci k podrobení sociální skupiny. Autorita mýtu může rovněž usnadnit uznání a přijetí společenského řádu nebo politické hierarchie.

1.1.3.3 Politický mýtus

Z výše uvedených charakteristik je možné usoudit, že role náboženského mýtu ve starověké nebo tradiční společnosti se v základních rysech shoduje s úlohou ideologie ve společnosti moderní. Flood si při stanovení definice politického mýtu všímá vztahů s oběma fenomény. Podobně jako náboženský, i politický mýtus bere jako vyprávění minulých, současných nebo předpokládaných politických událostí, které se vypravěč snaží předložit posluchačům srozumitelnou formou. V sekulární společnosti nemá politický mýtus statut posvátnosti, nicméně je nutné, aby byl chápán jako pravdivý, měl dostatečnou autoritu. Jakožto narativní forma se může jeden mýtus vyskytovat v mnoha verzích, avšak tento způsob sdělení mýtu není jediný – politický mýtus může rovněž být ztělesněn pomocí soch, obrazů, či spojen s určitými rituály, význačnými daty, specifickými místy a podobně.

Ve vztahu k ideologii jde o ideologicky zabarvené vysvětlení minulých, současných nebo předvídaných politických událostí. Ideologické zabarvení znamená v tomto případě odraz hodnot, idejí a cílů určité definovatelné ideologie nebo ideologií.

Důležitý je výběr, usazení a interpretace politického mýtu. Vyprávění mýtu musí být přijato jako adekvátně pravdivé z hlediska těch nejzávažnějších faktů. Pokud v tomto ohledu selže, bude vnímáno jako lživé či překroucené, a ztratí tak svoji autoritu, případně samu podstatu své existence.

Na základě těchto poznatků stanovuje Flood svoji pracovní definici politického mýtu. Tímto pojmem rozumí *„ideologicky zabarvené vyprávění, které předkládá pravdivé vysvětlení minulých, současných nebo předpokládaných politických událostí, a které sociální skupina bere v jeho podstatě jako platné“*.¹⁶

1.1.4 Shrnutí politického mýtu

Předcházející podkapitola předkládá stručný nástin několika možných výkladů termínu politického mýtu. Ačkoli se uvedené interpretace mohou odlišovat přístupem k dané problematice, ve výsledném hodnocení se víceméně shodují.

Ernst Cassirer chápe politický mýtus jako prostředek pro vysvětlení politických událostí, který je třeba přizpůsobit posluchačstvu (členům společnosti) například v době ohrožení či krize nebo v případě nutnosti sjednotit společnost. Pro tyto účely je podle něj nutno dbát na použití vhodného jazyka a podepřít přijetí takového mýtu i například pomocí (nových) politických rituálů.

Henry Tudor interpretuje politický mýtus jako způsob aplikace mýtu. Jde o příběh, který určitým způsobem objasňuje události, a jehož záměrem je podpořit nějaký konkrétní praktický záměr. Je proto nutné, aby posluchači vnímali předkládaný příběh jako pravdivý.

Christopher G. Flood vidí v politickém mýtu spojení náboženského mýtu a ideologie. Jedná se o vyprávění minulých, současných a plánovaných politických událostí, které sociální skupina bere v jeho podstatě jako platné.

Všechny uvedené výklady se tedy shodují v tom, že chápou politický mýtus jako způsob vysvětlení současné politické či společenské situace nebo zamýšlených akcí, které je určitá společnost ochotná akceptovat. Přes toto zdánlivě jednoduché shrnutí je však politické mýty velmi složité analyzovat. Vždy záleží na konkrétních okolnostech a společnosti. Politické mýty se mohou stát *„čočkami v brýlích v tom smyslu, že nepředstavují to, co lidé vnímají, když se dívají*

---

¹⁶ Ibid., str. 44

na svět, ale to, čím se dívají."¹⁷ Jejich pomocí je možné proniknout a pochopit světonázor nebo politické hodnoty. Vedle nejrozumnějších studií zabývajících se objektivními skutečnostmi (politickými uskupeními, systémy, hnutími či procesy), se velká pozornost věnuje rovněž subjektivním fenoménům, například politickému uvědomění či politické kultuře, kam bezesporu spadají i politické mýty. Zde je však třeba upozornit na jednu skutečnost. Mýty obsahují kromě racionálních politických myšlenek také složku iracionální. Problematickým se tedy může stát vztah mezi racionálním a iracionálním uvažováním či chováním, nebo vztah mezi přesvědčením a jednáním. Politický mýtus může přispět ke zbožštění či mytizaci jednotlivců, skupin, událostí nebo konkrétních činů. Za pomoci například (politických) ceremoniálů, prohlášení, vzdělávacího systému a podobných prostředků se vytvořený mýtus může dále šířit a mít tak vliv na udržení, posílení, popřípadě změnu určité autority nebo struktury. Politický mýtus tak může přispět ke zbožštění, absolutizaci nebo ospravedlnění současného systému, politického vývoje, zákonů či konkrétní autority.

Politický mýtus se v praxi projevuje nejčastěji v době chaosu, ohrožení, krize nebo v situaci, kdy není možné předvídat další vývoj. Jelikož právě v takovýchto chvílích bývá nezbytné zaujmout stanovisko nebo přijmout opatření, může se mýtus stát hledanou odpovědí nebo hnacím motorem dalších aktivit. Ve členech společnosti tím může navodit pocit sounáležitosti a posílit vědomí solidarity a jednoty s celkem. Aby tento cíl mohl být splněn, je třeba mít na paměti nutnost existence takového společenství, které je ochotné, případně schopné danému mýtu věřit a vnímat jej jako platný.

---

¹⁷ Bennet, L. W.: *Myth, Ritual and Political Control*, str. 167

1.2 Náboženský mýtus

1.2.1 Funkce a vlastnosti náboženského mýtu

V předchozích podkapitolách byl naznačen vztah mezi politickým a náboženským mýtem. Zároveň s tím byly nastíněny i charakteristiky náboženského mýtu, které budou v následující části shrnuty, rozšířeny a doplněny grafickým zobrazením.

Náboženský mýtus podává vysvětlení o uspořádání světa a stává se tak nástrojem pro pochopení prostoru. Osvětluje rovněž běh času a nabízí tím způsob jeho vnímání. Pomocí mýtu lze sloučit či naopak rozdělit členy společnosti nebo společnosti jako takové. Mýtem je také možné ospravedlnit existující společenský řád, mocenskou pozici nebo zamýšlený čin.

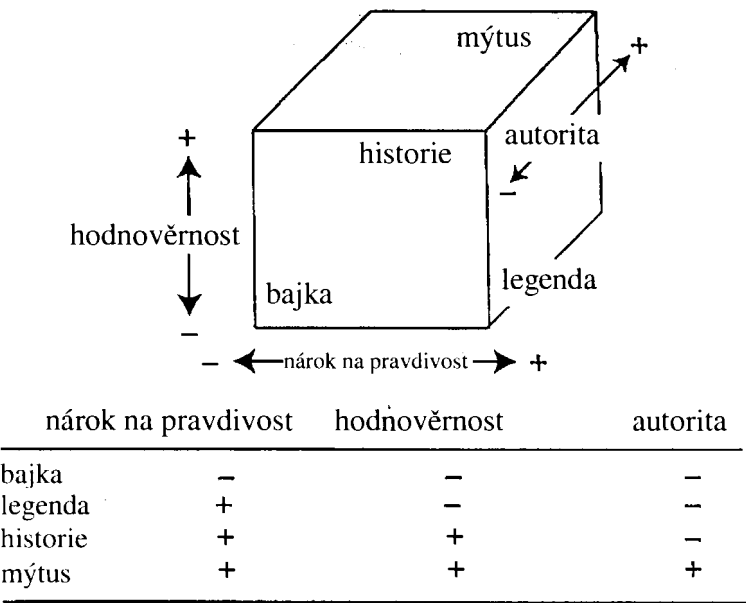
Všechny výše uvedené definice pojímají náboženský mýtus jako vyprávěcí formu (doprovázenou případně neverbálními prostředky), která slouží jako způsob uchopení reality. Mýtus je coby formu vyprávění možno odlišit od jiných narativních tvarů, konkrétně od pověstí, pohádek či bajek, legend, historií a filozofií. Důležité přitom je chápat mýtus jako *pravdivé* vyprávění pro společenství, v němž koluje.

Henry Tudor rozlišuje jednotlivé útvary podle toho, zda se jedná o pravdivé vyprávění a zda jde o narativní formu vůbec. Na základě tohoto kritéria hodnotí pohádky jako fiktivní vyprávění pro pobavení, podobenství a bajky jako fiktivní vyprávění pro ponaučení. Mýtus chápe jako pravdivé vyprávění, stejně jako historii, od níž se mýtus liší jen odlišným vnímáním pravdy. Filozofie a věda taktéž popisují realitu okolo nás, nikoli však narativním způsobem.

Christopher Flood vychází při srovnávání vyprávěcích forem ze stejného základu, přidává k němu kritérium posvátnosti – tedy skutečnost, zda je daný mýtus chápán jako posvátný ve společnosti, v níž koluje. Flood stanovuje rozdíly mezi uvedenými formami následujícím způsobem s poznámkou, že hranice se mezi jednotlivými kategoriemi mohou překrývat. Podle něj termín mýtus označuje vyprávění, které má statut posvátné pravdy pro společenství, v němž existuje, ale které by vnější pozorovatel pravděpodobně za posvátné ani pravdivé neoznačil. Pověsti, pohádky nebo bajky nejsou chápány jako posvátné a pravdivé ani společenstvím, v jehož prostředí existují, a pravděpodobně ani vnějším pozorovatelem. Legendy mají statut pravdy, byť ne posvátné, pro společenství, v němž kolují, avšak vnější pozorovatel by je pravděpodobně

označil za nepravdivé. Historie jsou pro konkrétní společnost pravdivým záznamem bez posvátného charakteru a i vnější pozorovatel by je tak mohl chápat.¹⁸

Podobným způsobem, i když ve vztahu k filozofii, cituje rozlišení mýtů, bajek, legend a historií z hlediska autority, hodnověrnosti a nároku na pravdivost také Kevin Schilbrack.¹⁹ Vyprávění, které si neklade žádný nárok na pravdivost a je chápáno jako fikce, označuje jako bajky. Příběhy, které si nárokují pravdivost líčených událostí a liší se pouze mírou či absencí hodnověrnosti, označuje jako historie a legendy. Mýtem chápe vyprávění, které se vyznačuje jak hodnověrností, tak autoritou, přičemž autoritou rozumí funkci mýtu coby modelu reality a pro realitu. Tuto kategorizaci zobrazuje níže uvedený diagram.

Obr. 1 Klasifikace vyprávěcích forem

Převzato z: Schilbrack, K.: On the use of philosophy in the study of myths.
In: Thinking through Myths: Philosophical Perspectives, str. 9

¹⁸ Flood, C., G.: Political Myth: A theoretical introduction, str. 30 - 31
¹⁹ Schilbrack, K.: On the use of philosophy in the study of myths. In: Schilbrack, K.: Thinking through Myths: Philosophical Perspectives, str. 1 - 15

1.2.2 Mýty a náboženství v dnešní japonské společnosti

Mýty tvoří nedílnou součást náboženství každé společnosti. Svěbytná japonská kultura nepředstavuje v tomto ohledu žádnou výjimku. V Japonsku vedle sebe v průběhu historie koexistovalo několik hlavních náboženských a filozofických proudů (buddhismus, konfucianismus, neo-konfucianismus) společně s původní lidovou vírou v přírodní božstva (šintoismus). Všechny vyjmenované směry měly velký kulturní, historický a politický vliv při formování japonské společnosti.

Statistiky japonského Ministerstva školství ukazují, že i v současné společnosti má víra v životě občanů své místo. Kromě hlavních náboženských vyznání dnes existují také různé religiózní skupiny a sdružení, které v sobě kombinují prvky několika náboženských směrů. I sami Japonci se velmi často přiklánějí k více než jen jednomu náboženství či víře. Následující ročenka z roku 2004 shrnuje počty tehdy evidovaných náboženských skupin, pedagogů, a samozřejmě stoupenců.²⁰

Tabulka č. 1 Počty náboženských skupin (včetně náboženských sdružení) ke konci roku 2004

<i>Náboženské skupiny (včetně sdružení)</i>	<i>Svatyně</i>	<i>Kláštery</i>	<i>Kostely</i>	<i>Misie</i>	<i>Jiné</i>	<i>Celkem</i>
Šintoistické	81 171	13	5 629	1 094	807	88 714
Buddhistické	20	77 043	2 448	2 432	4 471	86 415
Křesťanské	0	2	6 981	1 253	1 117	9 353
Jiné	58	42	17 872	21 070	1 017	40 059
Celkový počet	81 249	77 100	32 930	25 849	7 412	224 541

Tabulka č. 2 Počty náboženských sdružení ke konci roku 2004

<i>Náboženská sdružení</i>	<i>Svatyně</i>	<i>Kláštery</i>	<i>Kostely</i>	<i>Misie</i>	<i>Jiné</i>	<i>Celkem</i>
Šintoistická	81 105	10	3 528	105	192	84 940
Buddhistická	19	75 810	1 147	83	460	77 519
Křesťanská	0	0	4 049	101	372	4 522
Jiná	48	39	14 831	47	291	15 256
Celkový počet	81 172	75 859	23 555	336	1 315	182 237

²⁰ Zdroj: http://www.mext.go.jp/b_menu/toukei/001/index39.htm

Tabulka č. 3 Počty pedagogů (včetně osob cizí státní příslušnosti) ke konci roku 2004

<i>Náboženství</i>	Počty pedagogů (včetně osob cizí státní příslušnosti)					
	<i>Muži</i>	<i>Muži</i> (osoby cizí státní příslušnosti)	<i>Ženy</i>	<i>Ženy</i> (osoby cizí státní příslušnosti)	<i>Celkem</i>	<i>Celkem</i> (osoby cizí státní příslušnosti)
Šintoismus	51 600	47	29 160	86	80760	133
Buddhismus	146 562	175	79 478	190	306 009	365
Křesťanství	23 990	2 285	6 746	825	30 736	3 110
Jiné	88 435	155	141 364	153	229 799	308
Celkový počet	310 587	2 662	256 748	1 254	647 304	3 916

Tabulka č. 4 Počty věřících ke konci roku 2004

<i>Náboženství</i>	<i>Počty věřících</i>
Šintoismus	108 580 457
Buddhismus	93 485 017
Křesťanství	2 161 707
Jiné	9 599 480
Celkový počet	213 826 661

Jaké je postavení náboženství a víry ve společnosti nyní? Je-li japonská společnost posuzována z hlediska monoteistické doktríny (například křesťanské nebo islámské), bývá častým závěrem tvrzení, že Japonci vlastně žádné náboženství či víru nemají. Teolog Tecuo Jamaori s tímto postulátem nesouhlasí. Podle něj jde o výsledek dlouhodobé dezinterpretace, jejímž základem je právě monoteistický pohled na svět. V Japonsku odedávna existovala víra v božstva vyskytující se v přírodě a víra v život ve všech živých bytostech, tedy animistický koncept, který nebyl cizí ani Evropě, ani Americe či jiným asijským zemím. Víra v přírodní božstva (šintoismus), tradiční vztah k přírodě a koncept pomíjivosti, který do Japonska přišel s buddhismem, měly velký vliv na formování společnosti. Jamaori spatřuje odlišnost japonského polyteismu v jiném přístupu k božstvům – podle něj nejde o *víru* v jejich existenci, nýbrž o *cítění* jejich přítomnosti kolem sebe, což dokládá na příkladu návštěvy chrámů, svatyní a zahrad. V chrámech a svatyních se návštěvník jen zřídka pozastaví alespoň ke krátké meditaci a rozjímání, návštěvu pojímá spíše jako prohlídku uměleckého díla. Naproti tomu v přilehlých

zahradách se zdrží zpravidla delší dobu, aby si mohl vychutnat jejich krásu, což je podle Jamaoriho výrazem japonského vztahu k přírodě a typickým znakem japonské víry.²¹

Jamaori dále klade důraz na náboženskou výuku ve školách. Podotýká, že poválečné změny ve školském systému a rozpad tradičního rodinného modelu přispěly ke značnému oslabení dalšího důležitého konceptu japonské víry, uctívání duší předků. Tím, že mizí vícegenerační rodiny, mizí i možnost vytvoření pevnějšího vztahu se starší generací a následného lepšího vcítění konceptu. Navzdory všem těmto faktorům však víra zůstává i nadále součástí každodenního laického života, byť může jednotlivce vystavovat dilematu, je-li opravdovým věřícím či nikoli, když povětšinou „věří“ pouze v kritických či mimořádných okamžicích života.²²

Víru v šintoistická a buddhistická božstva vnímá publicista Motohiko Izawa jako silnou zbraň proti šířícímu se vlivu křesťanství a islámu. Monoteistické doktríny uznávající jediného Boha nemohou pokořit svět „osmi miliónů“ božstev, která mají své vymezené role. Náboženské rituály se používají při nejrozmanitějších příležitostech – šintoistické pro požehnání místa při výstavbě nové budovy, křesťanské při svatbách a buddhistické při pohřbech. Podle Izawy zde nejde o konflikt mezi šintoismem, buddhismem či dalšími náboženskými skupinami. Právě naopak – princip rozdělení „úloh“ zároveň se schopností pružně reagovat na cizí impulsy a přetvářet je do vhodné podoby je esencí náboženského pohledu a cítění Japonců. Proto nemůže být nikdy zcela nahrazen monoteistickým náboženstvím. Křesťanské svatby pro laiky mohou sice být trnem v oku opravdovým věřícím, pro Japonce mají však nádech jednoho z mnoha svátků *macuri*, které je provází celým životem.²³

Víra je chápána jako interní záležitost. Izawa poukazuje na stále se snižující počet domácností vybavených domácím buddhistickým oltářem *bucudan* nebo šintoistickou svatyní *kamidana*, což spolu s rozpadem tradičního rodinného modelu může psychologicky ovlivňovat náboženské cítění Japonců. To však zůstává v každodenním životě přítomno stále a ze své podstaty je jen těžko nahraditelné.

Kulturní antropolog Masao Jamaguči rovněž vnímá japonské náboženské přesvědčení a víru jako odvozené od animismu, nikoli od pevně definovaných a strukturovaných nauk.

²¹ Jamaori, T.: Nihonteki 「kanzuru šúkjó」 no kanósei. In: Išikawa, Š. (editace): Šinkó no hakken: Nihondžin wa naze te wo awaseru no ka, str. 59 - 65

²² Ibid., str. 71 - 77

²³ Izawa, M.: Džikoku no šúkjókan, šinkóšin wo širanai Nihondžin. In: Išikawa, Š. (editace): Šinkó no hakken: Nihondžin wa naze te wo awaseru no ka, str. 129 - 133

Japonská kultura přebrala koncept božstev z jiných náboženských vyznání, přizpůsobila si je svým potřebám a učinila z nich nedílnou součást života. Šintoismus a buddhismus provází většinu Japonců celým životem – šintoismus ve veřejných záležitostech (například při svátcích *macuri*) a buddhismus v osobních (například při pohřbech, zádušních mších a podobně), ačkoli to samozřejmě není pravidlem pokaždé. Tato tolerance je podle Jamagučiho příčinou toho, že Japonci patrně nemají svou vlastní identitu tolik omezenou náboženským pohledem jako křesťanské či islámské země. V případě Japonska však nejde o absenci náboženského cítění, ale spíše o odlišný způsob projekce vlastní identity do nových skutečností.²⁴ Víra je v japonské společnosti zakořeněná. Ačkoli nemá jasně definovanou podobu, návštěvu svatyně na Nový rok nebo u příležitosti svátku *šičigosan* chápe Jamaguči jako projev vnímání jistého konceptu, byť by se dotýčný sám se šintoistickou vírou neztotožňoval.²⁵

Náboženské cítění a víra mají tedy v japonské společnosti své místo i dnes. Výše uvedené komentáře se zabývaly zejména šintoismem a buddhismem, protože se jedná o nejčastěji vyznávané směry (viz tabulky). Cílem této práce však není pojednání o historii jednotlivých směrů. Náplní práce je koncept žijícího boha (*arahitogami*), proto bude dále věnována pozornost šintoismu, s jehož mýty je spojen. Jelikož by nástin celé historie šintoismu dalece přesahoval rámec této práce, bude v následující části nastíněn vývoj v období Meidži - tedy v době, kdy se koncept žijícího boha dostal do centra politické pozornosti.

1.2.3 Šintoismus v období Meidži

Šintoismus pronikl v počátcích doby Meidži do celé společnosti, a to nejen jako pouhá víra, nýbrž i jako hnací síla politiky, státního náboženství a etiky. V období tokugawského šógunátu byl hlavním náboženským proudem buddhismus a šintoismus byl vůči němu v podřízeném podstavení, po revoluci Meidži se však stal zdrojem etických hodnot. V průběhu období Meidži se rozdělil na dva směry – šintoismus sekt (*kjóha šintó* nebo též *šúha šintó*; 教派

²⁴ Jamaguči, M.: *Sekai to kotonaru nihonteki šúkjókan*. In: Išikawa, Š. (editace): *Šinkó no hakken: Nihondžin wa naze te wo awaseru no ka*, str. 227

²⁵ *Ibid.*, str. 235

神道, 宗派神道)²⁶ a státní šintoismus (*kokka šintó*; 国家神道), etický kult založený na uctívání předků. Ačkoli byla Ústavou Meidži (*Dai Nippon-teikoku Kenpó*; 大日本帝国憲法) zaručena svoboda vyznání, těšil se státní šintoismus zvláštnímu postavení. Tento rozpor byl vyřešen až po skončení druhé světové války zrušením šintoismu coby státního náboženství a přijetím ústavy zaručující skutečnou náboženskou svobodu.

Jedním z hlavních cílů nové vlády byla obnova císařské moci a očištění společnosti od negativních vlivů minulosti. V tomto ohledu hrála významnou úlohu škola národního učení (*kokugaku*; 国学), zejména učení Norinagy Motooriho a Acutaneho Hiraty (o její podstatě a vlivu bude podrobněji pojednáno ve druhé kapitole). Mezi prvními kroky podniknutými pro dosažení tohoto záměru byla série opatření známá pod sloganem „jednota ritů a vlády“ (*saisei icchi*; 祭政一致) a ustavení Rady pro šintoismus (*Džingikan*; 神祇官). Záměr sjednotit rituály a vládu měl ukončit existenci dvou center moci – náboženského, které představoval císař jakožto nejvyšší šintoistický kněz, a světského, ztělesněného vojenskou vládou. Spojením obou funkcí do jedné se měla do rukou císaře navrátit skutečná moc. Rada pro šintoismus pak měla přispět k posílení pozic šintoismu coby zdroje původních japonských hodnot.

9. listopadu 1867 předal poslední šógun rodu Tokugawa, Keiki, žádost o navrácení moci do rukou císaře. 11. června 1868 bylo obnovena Rada pro šintoismus, která nahradila dva předcházející úřady – Oddělení šintoismu (*Džingika*; 神祇科) a Úřad pro šintoismus (*Džingi džimukjoku*; 神祇事務局). Samotná *Džingikan* byla založena už v 7. století v rámci reforem Taika (reforem, které do Japonska zavedly čínský systém centralizované vlády) a měla na starosti dohled nad šintoistickými rituály po celé zemi. V roce 701 byla reorganizována zákoníkem Taihó, její význam však s postupem doby atrofoval. V době Meidži byly funkce Rady obnoveny a do rámce výše uvedených pravomocí spadala nyní navíc správa císařských mauzoleí a propagace šintoismu jako správné morální cesty, společně s dohledem na všechny svatyně a duchovenstvo. 22. dubna 1869 vyslal císař posla, aby uctil hrob císaře Džimmua (legendárního prvního japonského císaře, potomka vnuka sluneční bohyně Amaterasu) v prefektuře Nara. Sám se o tři dny zúčastnil v Šišindenu (jedné z hlavních budov císařského paláce v Kjótu určené

---

²⁶ *Kjóha šintó* tvořilo celkem 14 (později jen 13) oficiálně uznávaných sekt: Šintó Taikjó (神道大教), Kurozumikjó (黒住教), Šintó šuseiha (神道修成派), Taišakjó (大社教), Fusókjó (扶桑教), Džikkókjó (実任教), Šintó Taiseikjó (神道大成教), Šinšúkjó (神習教), Ontakekjó (御岳教), Misogikjó (禊教), Šinrikjó (神理教), Konkókjó (金光教), Tenrikjó (天理教) a Džingúkjó (神宮教 - rozpuštěna v roce 1899).

k pořádání státních ceremonií) ceremoniálu na počest šintoistických božstev a přísahal věrnost Přisaze o pěti člancích (dokumentu, kterým nová vláda vyjadřovala své cíle). Tím měl být demonstrován význam sjednocení vlády a rituálů.

Nová vláda se snažila všemi prostředky propagovat šintoismus a zároveň zbavit buddhismus jeho privilegovaného postavení, jemuž se těšil v období tokugawského šógunátu. Cílem nebyla jeho naprostá likvidace, nýbrž omezení ekonomických, právních a sociálních výhod, čehož vláda dosáhla konfiskací chrámových pozemků, přinucením buddhistických mnichů působících ve svatyních ke konverzi k šintoismu nebo k rezignaci, a zrušením dříve udělených hodností a privilegií. Tento záměr však byl definován velmi vágně a chyběly konkrétní prováděcí předpisy, což na mnoha místech v zemi vedlo k mylnému závěru, že bylo nařízeno buddhismus ze společnosti zcela vykořenit. Výsledkem byl zmatek v místních samosprávách a vlny odporu buddhistického kléru a přívrženců buddhismu. Vláda se navíc obávala, že nově navázané styky se Západem posílí pozici křesťanství a ohrozí autoritu šintoismu. Za těchto podmínek se pokusila podpořit rozšíření šintoismu mezi nejširší vrstvy a vytvořit z něj státní náboženství. Předehtou k tomuto kroku bylo výše zmíněné oddělení buddhismu a šintoismu (*šinbucu bunri*; 神仏分離), sjednocení všech svatyní v zemi a vytvoření jejich hierarchie se svatyněmi v Ise v jejich čele,²⁷ a zavedení registrace obyvatel ve svatyních (namísto dříve používaného systému registrace v buddhistických chrámech).

Vláda však ve svém úsilí neuspěla. V roce 1871 byla sice Rada pro šintoismus nahrazena Ministerstvem šintoismu (*Džingišó*; 神祇省), za necelý rok jej ovšem vystřídal Ministerstvo náboženství a školství (*Kjóbušó*; 教部省), které se mělo zabývat otázkou charakteru státního náboženství. Vláda si totiž uvědomila, že šintoismus se coby státní náboženství zavést nepovede. Důvodem byla neexistence pevného rámce, jímž by dala šintoismu konkrétní podobu, dále pak tradiční síla buddhismu, a v neposlední řadě také sociální nepokoje vyvolané celospolečenskými reformami. Začala proto soustřeďovat svoji pozornost na osobu císaře jako na jednotící prvek, a pomocí buddhismu a konfucianismu se snažila posílit pozice šintoismu a šířit vzdělanost mezi

---

²⁷ Šlo o rozdělení na svatyně spadající pod státní správu (*kanša*; 官社) a místní samosprávu (*šoša*; 諸社). 官社 se dělily na svatyně spravované Radou pro šintoismus (*kanpeiša*; 官幣社) či jednotlivými regionálními autoritami (*kokuheiša*; 国幣社). Svatyně v obou skupinách byly dále rozlišeny na velké, střední a malé. 官幣社 navíc obsahovala kategorii *bekkaku kanpeiša* 別格官幣社 (svatyně postavené pro uctívání duší lidí, kteří se nasazovali ve službách pro císaře). 諸社 se pak dělily na svatyně prefekturní (*fukensha* 府県社; v době existence knížectví se nazývaly *banša* 藩社), oblastní (*gōša*; 郷社), vesnické (*sonša*; 村社), a bez zařazení (*mukakuša*; 無格社).

lid. Tyto snahy byly označovány heslem *Taikjó senpu undó* (大教宣布運動; Hnutí za rozhlášení Velkého učení), vyhlášeném v roce 1870 a představeném o dva roky později. Jeho součástí byly Tři doktríny (*sandžó no kjósoku*; 三条の教則), zřízení Ústavu Velkého učení (*Daikjóin*; 大教院) a instituce „kazatelů“ (*kjóódóšoku*; 教導職). Obsahem Tři doktrín byly následující body:

1. Respektovat božstva a milovat svou zemi (*keišin aikoku*; 敬神愛国)
2. Ctít zákony nebes a humanitu (*tenri džindó*; 天理人道)
3. Uctívat císaře a být poslušen nařízením dvora
(*kódžó hósai* • *čoši džunšu*; 皇上奉斎 • 朝旨遵守)

Tato nařízení však byla natolik vágní, že bylo nutné vydat několik souborů pokynů, podle nichž se měly Tři doktríny vyučovat. Výkladem doktrín byli pověřeni „kazatelé“, mezi něž patřili „buddhističtí a šintoističtí kněží, vypravěči *rakugo*, herci, povídkáři, kazatelé *šingaku*, *kokugaku*, nových náboženství, zkrátka kdokoli, kdo uměl vyprávět dobrý příběh.“²⁸ Zodpovědným za rozšíření obsahu doktrín mezi lid byl Ústav Velkého učení, byrokratický a náboženský úřad, který „kazatele“ školil. Jelikož byl však od počátku svého založení zamořen personálními, politickými a teologickými problémy, netěšil se téměř žádné účtě (býval dokonce posměšně označován jako „siesta úřad“ – *hirune šó*, nebo „úřad nerozhodnosti“ – *indžun kan*) a v roce 1875 byl zrušen (instituce „kazatelů“ Ústav přežila až do roku 1884). Jeho pravomoci a povinnosti převzal obnovený Úřad pro šintoismus (*Šintó džimukjoku*). Snahy vytvořit státní náboženství však díky hlasům volajícím po náboženské svobodě a po oddělení vlády a náboženství nedošly svého naplnění. V únoru 1873 zrušila vláda zákaz vyznávání křesťanství, a protože upustila od svého záměru, rozpustila v roce 1877 i Ministerstvo náboženství a školství. Článkem 28 v nové ústavě poté oficiálně zaručila svobodu vyznání všem občanům země.

Šintoismus tak ztratil svoji protěžovanou pozici, jíž se těšil v počátcích doby Meidži, z politické scény však nezmizel. Změna přístupu vlády zapříčinila jeho rozdělení do dvou proudů – šintoismu sekt a státního šintoismu. Šintoistické sekty představovaly skupinu sdružení, která uctívala buďto některé z božstev šintoistického panteonu, nebo význačnou přírodní sílu. Státní šintoismus – podporovaný vládou - pak znamenal kult uctívání duší předků a císařského rodu.

²⁸ Hardacre, H.: *Creating State Shintó: The Great Promulgation Campaign and the New Religions*, str. 44

1.2.4 Státní šintoismus (*kokka šintó*)

Náboženský rámec moderního císařského systému vyrůstal z mýtů obsažených v kronikách Kodžiki a Nihon šoki, jedněch z nejstarších literárních památek. Ty sloužily jako jeho ideologický základ. Od vyhlášení Ústavy Meidži až do konce druhé světové války tak byl císařský systém poznamenán rozporem mezi konstitucionální definicí a mýtickými kořeny své autority.

Podle státní doktríny bylo Japonsko božskou zemí s vládcem z věčné, nikdy nepřerušené linie panovníků (*bansei ikkei*; 万世一系), jejímž posláním bylo vládnout celému světu. Císař byl potomkem božstev a sám tudíž žijícím bohem, zároveň i nejvyšším knězem dohlížejícím na vykonávání rituálů spojených se zemědělstvím. Náboženský charakter jeho osoby v sobě odrážel šamanistické kořeny a snoubil se s prvky zděděnými z období zemědělských společností.

Podle zaznamenaných mýtů obdržel vnuk sluneční bohyně Amaterasu Ómikami, Ninigi no Mikoto, při sestupu z nebes na zemi božské orákulum svěřující do jeho rukou věčnou vládu (*tendžó mukjú no šinčoku*; 天壤無窮の神勅). Na jeho základě si Ninigiho potomek, Džimmu, podrobil japonskou zemi a stal se legendárním prvním císařem. Tyto mýty se staly součástí školní výuky a jakékoli pochybnosti či výhrady vůči nim nepřicházely absolutně v úvahu.

Státní šintoismus se coby kult uctívání duší předků a císařského rodu nezrodil až po změně politického kursu. Prvek úcty k císaři byl přítomen již od počátku (viz třetí doktrína Velkého učení). *Kokka šintó* v sobě snoubil dva směry – císařský šintoismus (*kóšicu šintó*; 皇室神道) a svatyňový šintoismus (*džindža šintó*; 神社神道). Základem *kóšicu šintó* byly ceremoniály související se zemědělstvím, uctíváním božstev a duší císařských předků, které u dvora vykonával sám císař nebo někdo v jeho zastoupení.²⁹ *Džindža šintó* – podřízený *kóšicu*

²⁹ Tyto ceremoniály se dělily na velké (*taisai*; 大祭) a malé (*šósai*; 小祭). Císař osobně sloužil velké slavnosti, mezi něž patřily především *genšisai* (元始祭; oslava legendárního založení dynastie), *kóreisai* (皇霊祭; uctění duší císařských předků, konané v den jarní a podzimní rovnodennosti), *šindensai* (神殿祭; uctění osmera božstev chránících císaře a božstev nebes a země; slavnost konaná rovněž v den jarní a podzimní rovnodennosti), *Džimmu temó sai* (神武天皇祭; oslava výročí úmrtí císaře Džimmua), *kannamesai* (神嘗祭; obřad obětování rýže z nové úrody sluneční bohyni Amaterasu), *niinamesai* (新嘗祭; předložení rýže z nové úrody jako úlitby božstvům nebes a země, a její sněžení jako díkuvzdání za úrodu v tomto roce) a *senteisai* (先帝祭; oslava výročí úmrtí císařských předků). Mezi malé slavnosti, které císař obvykle osobně nevykonával, patřily například *saitansai* (歳旦祭; prosba za prosperitu císařského trůnu, dobrou úrodu a blahobyt občanů), *kinensai* (祈年祭; prosba za dobrou úrodu v novém roce), *tenčósecu* (天長節; oslava císařových narozenin), *senkó no reisai* (先后の例祭; oslava úmrtí zesnulých

šintó - pak v sobě zahrnoval konání všech ostatních rituálů spojených s uctíváním božstev a představoval protiváhu šintoismu sekt.

Neustále sílící snahy usilující o oddělení státních ceremoniálů od prosté, původní víry stály za vyčleněním šintoismu sekt jakožto náboženského směru, jehož protipól tvořil „nenáboženský“ státní šintoismus omezený na konání ceremoniálů souvisejících se státem. V roce 1889 byla vyhlášena Ústava Velkého japonského císařství, jejíž 28. článek zaručoval občanům svobodu vyznání, ovšem s podmínkou, že nebude na újmu míru a pořádku a nebude v rozporu s jejich povinnostmi jakožto občany státu. Oficiálně tedy bylo možno vyznávat jakoukoli víru, ovšem cirkulaci mýtů o božském původu císaře to nijak nebránilo, stejně jako vykonávání obřadů uctívajících jeho osobu. Další důležitý dokument nové vlády, Výnos o vzdělání z roku 1890 (*Kjóiku čokugo*; 教育勅語), pak jen potvrzoval nastavený kurs v tom smyslu, že vyzýval občany – mimo jiné – k věrnosti císaři, a v případě potřeby k nasazení veškerých sil ke službě státu (potažmo císaři).

Vláda podnikala i jiné kroky podporující uctívání císařovy osoby. Jedním z nich byla výstavba nových svatyní pro potřeby státního šintoismu. Svatyní založených přímo pro císařskou rodinu bylo početně málo, v hierarchii však zaujímalý význačné místo a zosobňovaly esenci *kokka šintó*. Nově zakládané svatyně se dělily do čtyř skupin:

1. svatyně pro uctívání duší vojáků, kteří nasadili svůj život ve službě pro císařství (patrně nejznámější z nich je kontroverzní svatyně Jasukuni)
2. svatyně uctívající legitimitu Jižního dvora vzniklého v době schizmatu na severní a jižní dynastii ve 14. století
3. svatyně pro uctívání císaře a členů císařské rodiny
4. svatyně postavené v koloniích či na okupovaných územích³⁰

S postupem doby – během první světové války a poválečné demokracie - se opatření ohledně svobody názorů na císařovu osobu neustále zpříšňovala. V roce 1925 vešel v platnost Zákon o udržování veřejného pořádku (*Čian idžihó*; 治安維持法), kterým se vláda snažila potírat jakékoli „nebezpečné“ nebo „extremistické“ myšlenky podrývající autoritu císařského systému.

---

císařoven), *kašikodokoro mikagura* (賢所御神楽; každoročně pořádané představení obřadní šintoistické hudby a tance).

³⁰ Murakami, Š.: Tennósei to kokka šintó. In: Tokoro, Š., Marujama, T. (editace): Tennósei to Nihon šúkjó, str. 187

V roce 1936 byla ustanovena Komise pro přezkoumání náboženského systému (*Šúkjóseido čósakai*; 宗教制度調査会), jejímž úkolem bylo zaujmout stanovisko v tehdy živé debatě o tom, zda návštěva svatyní je či není náboženským aktem. Podnětem byla skutečnost, že část studentů jedné katolické univerzity odmítla z náboženských důvodů účast na obřadu konaném ve svatyni Jasukuni k uctění duší vojáků padlých při mandžuském incidentu. Verdikt v tomto případě zněl, že se jedná o projev vlastenectví, nikoli o náboženský akt, a důvod neúčasti je tudíž irelevantní. Tímto způsobem byla veřejně utužena praxe uctívání ve svatyních.

V roce 1939 byl vyhlášen Zákon o náboženských sdruženích (*Šúkjóđantaihó*; 宗教団体法), od revoluce Meidži první zákon zasahující do náboženství. Na jeho základě rozdělila vláda náboženská sdružení na šintoistická (nařízení se týkalo šintoismu sekt), buddhistická, katolická a ostatní, a zpřísnila kontrolu buddhistických a katolických sdružení. V roce 1940 byl při příležitosti oslav 2600. výročí založení císařství zrušen Úřad pro správu svatyní při Ministerstvu vnitra (*Naimušódžindžakjoku*; 内務省神社局). Nahradil jej Ústav pro šintoismus (*Džingiin*; 神祇院), který v roce 1944 vydal následující prohlášení:

*„Velké japonské císařství jest země, již nám laskavě darovala sluneční bohyně Amaterasu Ómikami. Císaři, náležející k věčné, nikdy nepřerušené linii panovníků, kteřížto jsou jejími potomky, vládnou věčně v souladu s božskou věštbou svých císařských předků. To je naše země, jež nemá sobě rovnu.“*³¹

Jak již bylo zmíněno dříve, staly se mýty z kronik Kodžiki a Nihon šoki, na jejichž základě státní doktrína vznikla, součástí školní výuky (mravouky a historie). Jejich pomocí se vláda snažila ospravedlnit nadřazenost Japonska nad ostatními zeměmi a podněcovat v lidech (označovaných jako „*jamato minzoku*“) elitářské a xenofobní nálady. Zároveň se snažila potírat mýty jiných vyznání, které označovala za neuctivé.

V průběhu druhé světové války získaly mocenské výboje japonského vojska označení „svatá válka“, jejímž cílem bylo podrobení a ovládnutí jiných národů a zemí. Toto přesvědčení opět vyrůstalo z mýtických kořenů, konkrétně z mýtů o císaři Džimmuovi. Ten při postupu z Kjúšú do středu Japonska vydal po ovládnutí oblasti Jamato nařízení o sjednocení celé říše (*hakkó ičiu*; 八紘一宇). V době pacifického konfliktu pak slogan *hakkó ičiu* („celý svět pod

---

³¹ Ibid., str. 189

jednou střechou“) v konečné fázi znamenal dobytí celého světa a jeho porobení pod císařskou vládou. Mýty o božském charakteru císaře a o předurčení Japonska ke světovládě se tak staly ideologickým rámcem válečné mašinérie.

Existenci státního šintoismu ukončila až prohraná válka a přijetí postupimské deklarace, jejíž desátá klauzule stanovovala požadavek na vyhlášení náboženské svobody. S okupací Japonska spojeneckými vojsky přišla i konkrétní opatření – zrušení zákona o udržování veřejného pořádku, zákona o náboženských sdruženích, a především direktiva rušící státní náboženství a zakazující vládě jeho záštitu, podporu, udržování, kontrolu a šíření. Tato direktiva obsahovala čtyři články, jejichž obsahem byla především separace *kokka šintó* a *džindža šintó*, oddělení jakékoli formy šintoismu od státních záležitostí a stanovení *džindža šintó* jakožto objektu soukromého vyznání občanů. Tím bylo završeno odloučení víry a vlády, respektive ukončeno období využívání náboženství pro politické účely.

1. ledna 1946 se císař v novoročním projevu zřekl svého božského statutu, v únoru byl zrušen Ústav pro šintoismus. Vykonávání ceremoniálů bylo prohlášeno za císařovu soukromou záležitost, čímž se vytratil jejich charakter veřejného aktu. V roce 1947 vstoupila v platnost nová ústava, která oficiálně zaručila svobodu vyznání, jež chápala jako soukromé právo každého jednotlivce, a zakázala vládě či jiné veřejné moci jakkoli do náboženství zasahovat. Období vládou protěžovaného státního šintoismu a psychologického tlaku s ním spojeného definitivně skončilo.

Státní šintoismus prošel během necelých 80 let své existence bouřlivým vývojem, a totéž lze říci i o šintoismu samotném. Ideálem Hnutí bylo vytvoření náboženského kréda („Velkého učení“), které se mělo stát státním náboženstvím. Vláda se snažila postavit šintoismus na stejnou úroveň s ostatními náboženstvími. Ve svém úsilí však neuspěla, protože se snažila docílit tohoto záměru nikoli pomocí náboženského nebo filozofického výkladu, nýbrž zpolitizováním. Přispěla tím však jen k odcizení od původní lidové víry a k vytvoření kultu uctívání císaře, jenž se stal jedním z hnacích motorů válečné propagandy.

1.3 Koncept arahitogami

1.3.1 Termíny označující císaře jako potomka božstev

Japonská mytologie nahlíží na osobu císaře jakožto na potomka Ninigiho, vnuka nejvyššího božstva šintoistického panteonu, sluneční bohyně Amaterasu Ómikami. Tato skutečnost je patrná i v několika z mnoha výrazů, které se používaly pro označení císaře, a vyskytují se jak v nejstarších literárních památkách, tak i v novodobějších dokumentech. Mezi ně patří termíny *akicukami* (現つ神; výraz pro božstvo, které se zjevuje v lidské podobě, uctivé označení císaře), *akicumikami* (現津御神・現御神; stejný význam jako *akicukami*), *amacukami no miko* (天つ神の御子; výraz pro syna nebes, potažmo císaře), *arahitogami* (現人神・荒人神; výraz pro božstvo, které na sebe vzalo lidskou podobu a sestoupilo na tento svět, označení používané především pro žijícího císaře ve smyslu „žijící bůh“) a *aramikami* (現御神; pouze jiné čtení znaků používaných pro termín *akicumikami*).

Označení *arahitogami* se objevuje například v kronice Nihon šoki. V části pojednávající o císaři Keikó hovoří císařský princ Jamatotakeru no Mikoto, vyslaný císařem do východního Japonska, aby tam zpacifikoval kmeny Emiši, při setkání s tamějšími náčelníky o svém otci takto:

„Princ přeplul pobřeží Tama no ura a vstoupil na území ovládané kmeny Emiši. Náčelníci Šimacukami a Kunicukami rozložili své tábory v přístavu Taka s úmyslem klást odpor. Když však v dálce zahlédli princovu loď, její síla je ochromila a oni si ve svých srdcích uvědomili, že vítězství nedobudou. Zahodili všechny luky a šípy a s pohledem upřeným na prince takto promluvili: „Pohled na tvou vznešenou tvář prozrazuje, že jsi víc než člověk. Jsi snad bůh? Chceme znát tvé jméno.“ Princ se usmál a pravil: „Jsem syn žijícího boha (císaře).“ Všechny Emiši naplnila hluboká úcta. Vykasali si suknice, vrhli se do vln a pomohli přitáhnout princovu loď ke břehu. Pak se svázání podrobili jeho vůli.“³²

Výše uvedená označení se vyskytují rovněž v novodobějších textech a dokumentech. Například ve spisu Kokutai no hongí, jednom z učebních materiálů pro pedagogy, který byl vydán v roce 1937 a používal se ve válečném období pro výuku od základních škol až

³² Udžitani, C.: Zenjaku – gendaibun: Nihon šoki, uwamaki, str. 158

po univerzity, jsou střídavě použity všechny zmiňované termíny. V samotném Hirohitově prohlášení o zřeknutí se božského charakteru se pak objevuje výraz *akicumikami*.

1.3.2 Zrození konceptu *arahitogami* v moderní době

Po více než 1100 letech od sepsání kroniky Nihon Šoki zažívá císařský systém obrodu v období restaurace Meidži. Císař se stává nejen světským panovníkem, ale zároveň i vojenskou a náboženskou autoritou. Proces obnovy císařské moci byl završen v roce 1889 vydáním Zákona o císařské rodině (*Kóšicu tenpan*; 皇室典範) a vyhlášením Ústavy Velkého japonského císařství.

1.3.2.1 Nástup císaře Meidžiho na trůn

Kromě snah o ustavení šintoismu jakožto státního náboženství soustředujícího se – mimo jiné - na uctívání duší předků a císařského rodu, podnikala vláda další kroky, které měly přispět k demonstraci císaře v jeho nové roli. Důležitým v tomto ohledu byly obřady *senso*³³, intronizační obřad a *daidžósai*³⁴, provedené při nástupu císaře Meidžiho na trůn.

Zejména přípravám intronizačního obřadu byla věnována mimořádná péče. Místopředseda Rady pro šintoismus Koremi Kamei (亀井茲監; 1825-1885) a tehdejší soudce Rady, Bisei Fukuha (福羽美静; 1831-1907), stanuli v čele skupiny pověřené studiem starověkých praktik a navrhli nové provedení obřadu. Obřad se konal 27. září 1868 v kjótském Šišindenu. Oproti dosavadnímu způsobu konání bylo provedeno několik inovací. Byla pozměněna konstrukce trůnu pro panovníka, výzdoba jižního nádvoří, kde intronizace probíhala, výběr přítomných účastníků, a byla navržena nová obřadní roucha namísto dosud používaných čínských. Ke změně došlo i ve způsobu oznámení intronizace nového císaře. V souladu s tradičními praktikami byl vyslán zvláštní posel, aby na místě odpočinku císařských předků tuto novinu oznámil. Dosud se intronizace jako první zvěstovala u hrobu císaře Tenčiho (císaře ze 7. století, který provedl reformy Taika), tentokrát byl však jako první zvolen hrob císaře Džimmua.

³³ Obřad *senso* (踐祚) je obřadem přijetí replik tří insignií (meče, klenotu a zrcadla, symbolizujících císařský statut) na znamení pokračování vládnoucí dynastie.

³⁴ Obřad *daidžósai* (大嘗祭) představuje první vykonání rituálu *niinamesai* po korunovaci – předložení rýže z nové úrody jako úlitby božstvům nebes a země, a její sněžení jako díkuvzdání za úrodu v tomto roce.

Tím měla být symbolizována těsnost sepětí s božským zakladatelem dynastie a snoubení rituálů a vlády.

Obřad *daidžósai* byl proveden až o tři roky později, kvůli vnitřním nepokojům, jež restauraci Meidži provázely. Proběhl 17. listopadu 1871 v Tokiu, čímž se měla zpečetit existence nového hlavního města. V dubnu byl do Kjóta vyslán posel, aby oznámil konání *daidžósai* u hrobu otce císaře Meidžiho, Kómeie, a zároveň i císařovně vdově. O měsíc později byly zahájeny přípravy na samotný obřad a v listopadu byl vyslán další posel, aby ohlásil tuto novinu ve svatyních Ise, Hikawa, kjótských svatyních Kamo, Iwašimizu Hačimangú a v císařském paláci.

Jelikož se jednalo o první rituál *daidžósai* pod taktovkou nové vlády, byly i nyní, stejně jako v případě intronizace, provedeny změny. Výstavba areálu doznala několika změn v konstrukčním provedení pavilónů. Kdysi rovněž existovala tradice povolávat k obřadu nominální zástupce rodů Nakatomi a Imibe (starobylých rodů, jejichž členové měli na starosti vykonávání náboženských rituálů), tentokrát je však nahradili členové Rady pro šintoismus.

Během následujících dvou dní se konaly bankety pro členy císařské rodiny a nejvyšší státní úředníky, kterých se císař osobně účastnil. V průběhu druhého dne se navíc konaly recepce pro zahraniční diplomaty, ministry, konzuly a odborníky působící v Japonsku. Těchto recepcí se císař neúčastnil. Na banketu pořádaném pro diplomaty pronesl zdavici tehdejší ministr zahraničních věcí Taneomi Soedžima (副島種臣; 1828-1905), v níž zdůraznil význam císaře, poukázal na jeho reformní snahy a jedinečnost nepřerušené císařské linie. Na banketu pro profesory pořádaném na Ministerstvu školství pozdravil zúčastněné tehdejší ministr, Takató Óki (大木喬任; 1832-1899). Provedením obřadu *daidžósai* a uspořádáním recepcí pro zahraniční hosty se měla demonstrovat nová moc císaře coby světské i náboženské autority jak občanům vlastní země, tak i v zahraničí.

1.3.2.2 Nový způsob vyhlašování éry a nové státní svátky

S nástupem nového císaře na trůn byl stanoven také nový název éry, od reform Taika v pořadí již 245. Pojmenovávání éry má své kořeny v Číně. Systém označovat jednou érou dobu panování jednoho vládce (*issei ichigensei*; 一世一元制) se vytvořil v mingské Číně (1368-1644) a v Japonsku se objevil v průběhu panování dynastie Čching (1644-1911). Právo rozhodovat o názvu éry měl sice císař, tento zvyk však ve středověku atrofoval na pouhý nominální akt.

Starověký obyčej změnit název éry při intronizaci nového císaře byl rovněž dávno zrušen a obnovy se dočkal až na počátku doby Edo. Kromě nástupu panovníka na trůn byl však název éry měněn i při jiných významných šťastných či tragických událostech. Zavedení nového způsobu vyhlašování ér mělo zamezit nadměrnému měnění názvů ér a zároveň stmelit způsob počítání času s dobou císařovy vlády. Nadto ještě v Japonsku existoval hexadecimální způsob počítání let. Ačkoli jej nová vláda zpočátku tolerovala, se zavedením gregoriánského kalendáře v roce 1873 byl oficiálně zrušen a nahrazen novým vyhlašováním ér. Zároveň s tím byl rok 660 př. K. (údajný rok nástupu císaře Džimmua na trůn) prohlášen jako počátek japonského letopočtu. Systém *issei ičigen* tedy začal označovat dobu panování jednoho císaře, která nyní končila až jeho smrtí (bez možnosti abdikace), a přispěl tak ke zvýraznění jeho osoby.

Společně s novým způsobem vyhlašování ér byly zavedeny nové státní svátky související s císařským rodem. Dosavadní svátky a volné dny byly zrušeny a nahrazeny novými – oslavou založení císařství (*kigensecu*; 紀元節), císařových narozenin (*tenčósecu*; 天長節), legendárního založení dynastie (*genšisai*; 元始祭), Nového roku (*šinnen enkai*; 新年宴会), uctěním památky císaře Kómeie (*Kómei tennó sai*; 孝明天皇祭),³⁵ císaře Džimmua (*Džimmu tennó sai*; 神武天皇祭), obřadem *kannamesai*, *niinamesai*, *kóreisai*, *šippóhai* (四方拜; obřadem konaným na Nový rok, kdy císař „navštíví“ čtyři světové strany, oroduje za klidný rok a dobrou úrodu), a rituálem *saitansai*, který následoval po „obřadu čtyř světových stran“. Všechny výše zmíněné svátky přispívaly k utužování povědomí o císařově náboženské funkci a o jeho božském charakteru. Při příležitosti oslav založení císařství, císařových narozenin a později i při uctívání památky císaře Meidžiho se konaly oslavy ve všech školách. Prezence císaře v jeho novém postavení se tak prolínala s běžným životem občanů a napomáhala k upevňování pozic teorie *kokutai*.

1.3.2.3 Státní vlajka a hymna

Symbol japonské státní vlajky – na bílém poli zobrazený rudý kotouč představující slunce – se používal již ve starověku při dvorských ceremoniích. Na konci doby Heian byl jedním ze samurajských erbů, hojně se využíval i ve středověku, a ke konci období tokugawského

³⁵ Kómei byl otcem císaře Meidžiho. S nástupem císaře Taišó na trůn byl svátek *Kómei tennó sai* zrušen a nahradil jej *Meidži tennó sai* (明治天皇祭), uctění památky otce současného císaře. Po nástupu císaře Šóvy na trůn byl svátek opět změněn na *Taišó tennó sai* (大正天皇祭), nicméně v roce 1927 byl přidán svátek *Meidžisecu* (明治節) jako uctění památky císaře Meidžiho.

šógunátu sloužil jako standarta japonského loďstva. V roce 1870 byl ustanoven jako motiv státní vlajky japonského civilního loďstva, pěchoty i námořnictva. Když v roce 1876 navštívil císař Meidži oblast Tóhoku, bylo nařízeno vyvěšení vlajky, čímž se používání nového symbolu začalo šířit i mezi běžnými občany. Rudý kotouč měl představovat císaře jakožto potomka sluneční bohyně a symbolizovat tak jeho božský původ.

Text státní hymny má své kořeny ve staré oslavné básni *Kimi ga jo* (君が代) z doby Heian. Původně se jí oslavovala dlouhověkost, v hymně se pak kontext změnil na oslavu dlouhověkosti císaře a jeho vlády. Když v roce 1877 navštívily císařovna a císařovna vdova dívčí pedagogickou školu v Tokiu (*Tókjó džošišihan gakkó*; 東京女子師範学校), byla jako text školní písně vybrána právě slova této básně. V roce 1873 ji ministr školství jmenoval jako jednu ze sedmi skladeb, které se měly zpívat na základních školách při příležitosti státních svátků. Po čínsko-japonské a rusko-japonské válce se *Kimi ga jo* postupně etablovala jako státní hymna, ačkoli byla v tu dobu chápána spíše jako píseň oslavující císařský rod než stát.

Symbol rudého slunce na bílém poli a píseň *Kimi ga jo* se tedy postupně vyprofilovaly jako motiv státní vlajky a hymna, a staly se důležitým prostředkem pro zdůraznění významu osoby císaře a jeho veřejné prezentace.

1.3.2.4 Ústava Velkého japonského císařství

Postavení a pravomoci císaře, jakožto pravidla pro fungování císařského rodu, byly oficiálně vymezeny Ústavou Velkého japonského císařství, respektive Zákonem o císařské rodině, které vstoupily v platnost v roce 1889. Jedinečnost panovnické linie a nedotknutelnost císaře vyzdvihovala zejména Ústava. První článek první kapitoly deklaroval, že „Velkému japonskému císařství vládne císař z věčné, nikdy nepřerušené linie panovníků“ (*Dai Nipponteikoku wa bansei ikkei no tennó kore wo tóči su*; 大日本 帝国ハ万世一系ノ天皇之ヲ統治ス), třetí prohlašoval, že „císař je posvátný a nedotknutelný“ (*tennó wa šinseini šite okasu bekarazu*; 天皇ハ神聖ニシテ侵すヘカラス). Články 4-16 téže kapitoly definovaly panovnickovy politické a vojenské pravomoci. Ústava tím sjednocovala světskou autoritu do rukou císaře, a navíc mu přisoudila statut posvátnosti. Zvláštnost císařova postavení nepřímo dokládaly i dva články druhé kapitoly, vymezující práva a povinnosti občanů. Jedním z nich byl výše zmíněný článek 28 týkající

se svobody náboženského vyznání, druhým pak článek 31, jež znemožňoval všem ustanovením obsaženým ve druhé kapitole zasahovat do výkonu císařovy moci v době války nebo výjimečného stavu. Tím byla de facto popřena lidská práva v době ohrožení a aura obklopující císařovu osobu získala absolutistický nádech.

1.3.3 Shrnutí konceptu *arahitogami*

Nová ústava definovala císařovy politické a vojenské pravomoci, nijak blíže však nespécifikovala jeho náboženské povinnosti. Císař nicméně nadále svoji funkci vrchní náboženské autority plnil. Úlohu nejvyššího šintoistického kněze zastával japonský panovník od nejstarších dob – vykonával obřady, byla mu přisuzována schopnost komunikovat s božstvy. Podle kronik Kodžiki a Nihon šoki měl i on sám božské předky. Jména, která mu v této souvislosti byla přisuzována, je však třeba chápat spíše jako poetické honorifické tituly, než jako náboženská označení.³⁶

Kromě literárních památek (obou zmíněných kronik či sbírky básní Manjósú) se tituly charakterizující císaře jako božskou entitu objevují i v oficiálních dokumentech. Například zákoník Taihó z roku 701 uvádí, že japonský panovník se má označovat jako *akicumikami*. Mezi další pojmenování císaře patřily i termíny *kami* (bůh), *meišin* (zářící bůh), *genšin* (zjevný bůh) nebo *hidžiri* (svatý).³⁷

V průběhu historie byli císaři často považováni za obyčejné smrtelníky. Například v klasickém období Nara a Heian byla smrt císaře chápána jako zdroj rituálního znečištění místa (hlavního města), a v předklasickém období dokonce jako dostatečný důvod pro přestěhování sídelního města do jiné lokality. Panovník byl v tomto ohledu nahlížen jako každý jiný člověk a nebyla mu přičtena žádná božská privilegia. I z pozdějších období se dochovalo značné množství literárních památek, v nichž lze nalézt zmínky a příběhy o císařích, ti v nich však vystupují jako lidské bytosti. Ve středověku byl císař (respektive vláda) označován příslušníky Ničirenovy sekty jako nepřítel buddhismu. V době Edo byl císař běžnými lidmi vnímán jako sice vznešená, nikoli však svatá existence.³⁸

³⁶ V tomto smyslu se shodují japonští i západní badatelé, např. Šigejoši Murakami nebo Ben-Ami Shillony.

³⁷ Shillony, Ben-Ami: *Enigma of the Emperors: Sacred Subservience in Japanese History*, str. 19

³⁸ Murakami, Š.: *Tennó no saiši*, str. 152

Kroniky Kodžiki a Nihon šoki byly sepsány v osmém století, v době, kdy bylo třeba v konfrontaci s čínskou kulturou „dokázat“ starobylost císařské dynastie, a to nejen na domácí scéně. Spolu s frází o věčné, nikdy nepřerušené linii císařů je zmíněn i božský původ panovníka. V době nástupu císaře Meidžiho na trůn bylo Japonsko opět vystaveno silnému (nejen) kulturnímu tlaku, tentokrát ze strany západního světa. V rámci snah o „sjednocení národa“ a prezentaci jedinečnosti císařské dynastie se do centra politické pozornosti dostal i mýtus *arahitogami*, který se později stal součástí nacionalistické a militaristické doktríny. Začal probíhat proces absolutizace císaře, který byl završen oficiálním přiřčením posvátného statutu. Spojováním osoby panovníka s dušemi císařských předků, jejich uctíváním a kladením důrazu na jedinečnost císařské linie se moderní japonská monarchie odlišovala od tehdejších podobných mocenských uskupení ve světě.

1.3.4 Moderní panovník – žijící bůh?

Jaký však byl obraz moderního panovníka doopravdy? Revoluce Meidži, která ukončila období vlády šógunátu, znamenala zásadní změny ve vnímání a v prezentaci osoby císaře. „Pokračovatel věčné, nikdy nepřerušené linie panovníků, posvátný a nedotknutelný, moderní monarcha, žijící bůh“ – těmito charakteristikami býval císař Meidži označován jako ideologický střed nového státu. Během doby Meidži prošel vývoj císařské instituce několika stadii. V počátečním období po převratu (1868-1881) byla instituce pojímána jako „*symbolický střed sjednoceného národa*“ a mladý císař Meidži jako „*manifestace nově vytvářené politické jednoty*.“³⁹ Tehdy byl kladen důraz zejména na zviditelnění císařovy osoby („na přivedení z nebes na zem“) a na veřejnou prezentaci. Za tímto účelem podnikl císař Meidži v průběhu 45 let své vlády 102 císařských exkurzí (*gjóko*; 行幸) mimo hlavní město a v letech 1872, 1876, 1878, 1880, 1881 a 1885 šest okružních cest po celé zemi (*kunkó*), během nichž se měl jednak seznámit se svou říší, a jednak rozšířit povědomí o svém novém postavení mezi veřejností.

V této době se také vedly debaty o podobě císařské instituce, v jejímž průběhu se jednotlivé mocenské kliky snažily prosadit své představy ohledně panovníkových pravomocí. Během 80. let se tyto debaty soustředily na právní definici císařova postavení. Výsledná Ústava ukotvila do rukou císaře suverenitu, nikoli však vládu. Nahrazení šógunátu vládou a ustanovení

³⁹ Gluck, C.: Japan's Modern Myths: Ideology in the Late Meiji Period, str. 73

císařské instituce znamenalo zánik potřeby prezentovat osobu císaře veřejně. Delegování výkonu moci na nově vytvořené politické orgány císaře postavilo mimo politické dění a znovu jej vrátilo zpátky „nad oblaka“.

S postupem času (80. – 90. léta 19. století) začala být osoba císaře spojována s pokrokem země a císař se stal symbolem národní jednoty v patriotickém smyslu. Jeho skutečná osoba – tak, jak byla prezentována například na okružních jízdách – začala být nahrazována jeho „podobou“. Císařské exkurze se nyní omezovaly jen na takové záležitosti jako námořní nebo pěchotní manévry a podobně. Císař už nenocoval v domech místních prominentů, ale vždy pouze v oficiálních budovách či zařízeních (prefekturálních radnicích, vojenských táborech a dalších). Zpřísnil se i výběr diváků, kteří směli být přítomni – od původních širokých mas publika se výběr zúžil na prefekturální úředníky a místní elitu. Na ostatní místa (konzuláty, úřady a školní zařízení) začala být distribuována fotografie císaře Meidžiho, která tak na veřejnosti nahradila jeho skutečnou podobu. Udržováním císařova „obrazu“ na patřičné úrovni bylo pověřeno Ministerstvo pro správu císařské domácnosti (*Kunaišó*; 宮内省), do jehož kompetencí spadala příprava návštěv svatyní v Ise, audience, podpora místního průmyslu císařovým jménem a podobně. Spolu s dalšími ministerstvy (školství a vnitra), tiskem a armádou se snažil obklopit císaře Meidžiho auru symbolu civilizace a pokroku.

Přítomnost císaře a důraz na jeho význam byl patrný zvláště ve školách. Císař sám věnoval vzdělání mimořádnou pozornost a Ministerstvo pro správu císařské domácnosti často udělovalo finanční granty univerzitám a dalším školním zařízením. Výnosem Ministerstva školství z roku 1891 byla na školách zavedena oslava dvou důležitých svátků – *kigensecu* a *tenčósecu*. Při těchto svátcích se vzdávala úcta před císařovou fotografií, zpívala se národní hymna, předčítal se Výnos o vzdělání a pronášely se projevy v patriotickém duchu. Tím se přítomnost císaře stávala ve školách stále patrnější, ačkoli se takové oslavy nekonalý po celé zemi.

K rozšíření císařova „obrazu“ mezi veřejnost přispěly nejen školy, ale také vojenské konflikty, které se v době Meidži odehrály – čínsko-japonská válka (1894-1895) a rusko-japonská válka (1904-1905). Ve víru zpráv o vítězství vyobrazovala média císaře jako úspěšného vojevůdce (v případě prvního konfliktu) nebo jako starostlivého státníka soucítícího s lidem v době krize (druhý konflikt). Vítězství nad Ruskem rozšířilo auru kolem císaře o prvek mezinárodního úspěchu a učinilo z něj nejen symbol pokroku, ale i národní pýchy. Revize

učebnic mravouky pro základní školy z roku 1910 dále zvýšila prestiž císařovy osoby. Ke konci své vlády byl císař Meidži spojován „z uctivé vzdálenosti s konstitucionalismem, těsně se vzděláváním, neoddělitelně s válečnými vítězstvími a mezinárodní prestiží, velkoryse s benevolencí ve formě finančních grantů a velkého zájmu, osobně s kulturou v podobě poezie a mecenášství, a vždy s pokrokem civilizace.“⁴⁰

Obraz císaře a jeho konkrétní podoba se tak rozšířily prakticky po celé zemi. Výše zmíněná prezentace vytvořila z císařské instituce symbol modernosti a japonského národa. Císař sám, který zůstal státním (politickým, ekonomickým a dalším) záležitostí vzdálen, však postupně z každodenního života občanů vymizel a byl „nahrazen“ pečlivě vytvářenou „podobou“. Důraz na jeho mravní kvality a náboženskou roli pak přispěly ke znovuoživení konceptu žijícího boha, jenž byl využit jako součást propagandy v období druhé světové války.

---

⁴⁰ Ibid., str. 93

2. kapitola: Válečná společnost – *sendži šakai*

2.1 Nástup militaristické kliky na politickou scénu

Mezi historiky se v současné době stále vedou spory o příčině náhlého vzestupu militarismu, ultranacionalismu a expanzivních výbojů Japonska ve třicátých letech minulého století. Vytvoření silné armády bývá chápáno buďto jako jeden z důsledků westernizace japonské společnosti v době Meidži, nebo jako nutná obranná reakce na mocenské zájmy západních zemí v 19. století.

Tradice vlády vojenské třídy, která stála v čele Japonska po sedm století, a tlak ze strany západních mocností na otevření země rovněž přispěly k nárůstu militantních a nacionalistických nálad. Nacionalistické tendence, jejichž cílem bylo zabránit pronikání západních zemí do Asie, se začaly objevovat už v době Meidži, a zesílily po první světové válce. Jejich stoupenci čerpali inspiraci z úspěchů italských fašistů, později i německých nacistů, a vedení hledali u armády a námořnictva. Ačkoli se jednalo o instituce vybudované podle západních modelů, zájmy nacionalistů byly orientované protizápadně. Tento postoj zesílil ke konci 20. let. K výše uvedeným trendům se přidal další, rasově motivovaný. Na Versaillské mírové konferenci v roce 1919 zablokovaly Spojené státy a Velká Británie návrh klauzule o rasové rovnosti, kterou se Japonsko snažilo prosadit do smlouvy. Důvodem byla silná opozice Spojených států, Kanady a Austrálie proti asijské imigraci.

Konec 20. let sám o sobě představoval zdroj napětí a nespokojenosti, ale i tentokráte, podobně jako v 50. a 60. letech 19. století, se spouštěcím mechanismem staly zahraničně-politické události – nátlak ze strany Spojených států a Velké Británie na urovnání situace v Číně, odepření práva emigrovat do Severní Ameriky a Austrálie a opatření omezující vývoz japonského zboží do zahraničí. Japonsko bylo navíc životně závislé na dovozu nerostných surovin, jejichž spotřeba neustále stoupala díky nárůstu průmyslové výroby a také počtu obyvatel.

Tato vypjatá doba se stala okamžikem vstupu ozbrojených sil - do značné míry nezávislých na civilní vládě⁴¹ - na scénu. První významnější incident, kterým armáda dala najevo odhodlanost jednat podle svého, se udál v roce 1928 - v květnu japonské jednotky

⁴¹ Podle provizí v ústavě Meidži nespádaly ozbrojené síly pod civilní správu a náčelníci obou štábů mohli fungovat nezávisle nejen na sobě, ale i na příslušných ministerstvech. Společně s ministry byli podřízeni přímo císaři.

dočasně zablokovaly postup čínské nacionalistické armády v Šantungu a v červnu vyhodili mladí důstojníci Kwantungské armády (japonské vojenské síly umístěné v Mandžusku) do vzduchu vlak, čímž zabili místního generála Čang Cuo-lina. Japonský císař jeho vraždu sice odsoudil a požadoval po tehdejším premiérovi Tanakovi předvolání konkrétních důstojníků k odpovědnosti, vedení armády však premiérovu žádost odmítlo.

Dalším incidentem armáda nastavený kurs ještě utvrdila. V září 1931 vyhodili střední důstojníci část Jihomandžuské železnice vlastněné Japonskem do povětří (tzv. mandžuský incident). Pod záminkou, že se jedná o sabotáž, obsadila armáda Mandžusko, oddělila ho od Číny a v září 1932 jej prohlásila za loutkový stát. V tomto okamžiku se jasně projevila hloubka rozkolu mezi vládou a armádou – tehdejší premiér Inukai s touto akcí nesouhlasil a nově vytvořený loutkový režim neuznal. Na agresivním směru armádní politiky to však nic nezměnilo.

Armáda samotná však nebyla ve svém postupu jednotná. Uvnitř této rozsáhlé organizace stálo proti sobě několik zájmových uskupení, která měla rozdílné cíle a metody jejich dosažení. Představitelé armády se zaměřovali na kontinentální expanzi a proti Sovětskému svazu, zatímco vedení námořnictva volilo opatrnější cestu a své zájmy orientovalo do jihovýchodní Asie, na zásoby ropy a angloamerické námořní základny.

Neshody dále panovaly mezi radikální tzv. skupinou císařské cesty *kódóha* (皇動派), jejíž stoupenci podporovali akce typu mandžuského incidentu a armádu halili do pláště císařské autority, a mezi tzv. kontrolní skupinou *tóseiha* (統制派), která kladla důraz na plnou modernizaci armády a neschvalovala přímé akce svých oponentů.

Ostré rozpory se později objevily i mezi staršími konzervativními a mladšími radikálními důstojníky. Tito extremisté stáli za vraždou právě odstoupivšího ministra financí a vedoucího představitele firmy Micui v březnu 1932, vraždou premiéra Inukaie v květnu téhož roku, a především za incidentem z 26. února 1936, kdy úkladně zavraždili tehdejšího ministra financí Takahašiho, správce tajné pečeti admirála Saitóa a jednoho ze tří nejvyšších generálů armády. Vůdci tohoto pokusu o převrat byli přísně potrestáni a armáda opět zkonsolidována, což však nic nezměnilo na skutečnosti, že vojenští představitelé v tu dobu už plně ovládali jak civilní vládu, tak zahraniční politiku Japonska. Tento fakt byl důsledkem předchozích snah o zpacifikování armády. Ministerští předsedové nastoupivší do úřadu po premiérovi Inukaiovi, Okada a Hirota, začali začleňovat do civilních vládních postů vojenské důstojníky. Okada převedl dozor

nad záležitostmi v Mandžusku z Ministerstva zahraničí pod pravomoci Ministerstva války, Hirota obnovil staré pravidlo, podle nějž pouze generálové a admirálové v aktivní službě mohli zastávat post ministrů. Premiér Hajaši, který nastoupil v únoru roku 1937, neměl poprvé ve své vládě členy politických stran. Kontrola civilní vlády vojenskými představiteli byla dovršena v roce 1941, kdy se premiérem stal tehdejší ministr armády generál Hideki Tódžó (東条英機; 1884-1948).

2.2 Válečná společnost

Po rozhoření válečného konfliktu s Čínou a vypuknutí války v Pacifiku doznala japonská společnost značných změn. Byly rozpuštěny politické strany, čímž se měla sjednotit a posílit autorita vlády, v jejímž čele nyní stáli vojenští představitelé. Zesílil nátlak na získání podpory pro válečné operace, a to jak na politickou scénu, tak na prosté obyvatele, byla zakázána svoboda projevu a shromažďování, a ideje liberalismu předchozích období vystřídala ideologie ultranacionalismu.

2.2.1 Nástup premiéra Tódžóa k moci

Po zahájení války na kontinentě v roce 1937 bylo vytvořeno Císařské ústředí (*Daihon'ei*; 大本營), orgán, kterým generální štáby armády a námořnictva společně koordinovaly válečné operace, a kde se rozhodovalo o všech důležitých krocích a opatřeních. Komunikace mezi Ústředím a členy kabinetu probíhala prostřednictvím konferencí. Otázky zásadního charakteru byly ratifikovány na tzv. císařských konferencích, na kterých se před shromážděnými vojenskými a civilními představiteli v přítomnosti císaře prezentovala přijatá rozhodnutí. I tato usnesení však vyžadovala souhlas kabinetu a Ústředí, aby mohla vstoupit v platnost.

S přirostující se atmosférou 30. let vyvstaly problémy mezi vládou a vojenskými představiteli. Tehdejší premiér Konoe sice souhlasil s operacemi armády v Číně, byl však zásadně proti jakýmkoli krokům, jež by směřovaly proti západním mocnostem. Na základě postupu armády na kontinentě v roce 1940 (pokračující okupace Číny a obsazení Indočíny) a díky uzavření mezinárodních smluv (Trojdohody v roce 1940 a smlouvy o neutralitě

se Sovětským svazem v roce 1941), které posílily pozici Japonska v jihovýchodní Asii, začínala hrozba válečného konfliktu se Spojenými státy nabývat stále konkrétnějších obrysů.

Bylo nutné postavit do čela vlády osobu, která by byla schopná koordinovat operace armády a námořnictva, a která by neváhala zahájit operace proti západním zemím. Volba padla na generála Tódžóa, který do funkce premiéra nastoupil v říjnu roku 1941, a setrval v ní až do roku 1944. Tódžó byl navržen správcem tajné pečeti Kóiči Kidem, jenž ho považoval za muže schopného takový úkol splnit. Nový premiér měl na starosti zajištění koordinace mezi oběma útvary ozbrojených sil navzájem a mezi nimi a vládou. Pro tento úkol měl náležité předpoklady, neboť v letech 1935-1937 působil jako velitel vojenské policie v Mandžusku, v letech 1937-1938 jako náčelník štábu Kwantungské armády, v počátcích první vlády premiéra Konoeho (v roce 1937) jako náměstek ministra na Ministerstvu armády a v letech 1938-1940 jako generální inspektor armádního letectva.

Kromě tohoto postu zastával funkci ministra armády (rovněž až do roku 1944), v prvních čtyřech měsících své vlády pozici ministra vnitra a od roku 1943 byl ministrem munice. Tato kombinace funkcí mu zajistila značné pravomoci v kabinetu ve vojenské i civilní oblasti, zvláště v počátečních fázích války. Ačkoli generál Tódžó nebyl prvním „vojenským“ premiérem Japonska (v čele předchozích vlád již generálové či admirálové stáli), byl prvním, kdo zastával oba posty současně. Ve svém kabinetu neměl žádné členy politických stran. Byl dominantní osobou ve vládě a premiérem, který aktivně podporoval válečnou expanzi Japonska.

2.2.2 Vývoj na domácí politické scéně

K celospolečenské změně směrem k vojenské expanzi nestačil jen nástup nového premiéra, bylo nutné zajistit podporu na celé politické scéně. Parlament po vypuknutí války sice pokračoval ve své práci (na rozdíl například od německého říšského sněmu, který v tu dobu svoláván nebyl), náplň zasedání se však pozměnila – místo diskusím a interpelacím se hlavní pozornost věnovala urychlenému schvalování návrhů zákonů a rozpočtů pro potřeby válečné mašinerie.

V roce 1942 vyhlásil premiér Tódžó parlamentní volby. Jelikož v tu dobu již neexistovaly žádné politické strany,⁴² vznikla na premiérovu „žádost“ formálně neoficiální *Rada pro podporu císařské vlády* (*Jokusan seidžitaisei kjógikai*; 翼賛政治体制協議会), jejímž úkolem bylo vybrat vhodné kandidáty do voleb. Ačkoli Rada sestavila seznam „patrioticky smýšlejících“ osob, jejichž kandidaturu vláda plně podporovala, nebylo možné zabránit nezávislým kandidátům zúčastnit se voleb. Pro parlamentní volby v roce 1942 bylo nakonec zaregistrováno celkem 466 jmen navržených Radou a 613 jmen nezávislých kandidátů.⁴³ Vláda oficiálně do volebních kampaní zasahovat nemohla, v zákulisí však vyvíjela snahy, které měly zvolení doporučených kandidátů podpořit – od výzev k občanům v kontrolovaných médiích (rádiu a tisku) až po potlačování jakýchkoli kritických projevů ohledně režimu, současného politického kursu nebo chystaných voleb policií. Bylo to poprvé v novodobé historii, kdy se parlamentní volby obešly bez soupeření politických stran, a kdy vláda neoficiálními cestami zasahovala do průběhu kampaně v takovém rozsahu. Navzdory všem snahám však získali i přes jasné vítězství kandidátů vybraných Radou (381 mandátů) více než třetinu křesel ve sněmovně reprezentantů právě nezávislí kandidáti (85 mandátů).⁴⁴

Uskupení nově zvolených poslanců vládě umožnilo lepší kontrolu parlamentu. Schvalování předkládaných návrhů zákonů probíhalo přes občasné projevy nesouhlasu s proběhlou volební kampaní a pochybnosti vznášené některými poslanci ohledně současného politického dění i nadále bez potíží. Na rozdíl od 30. let, kdy se během krátké doby vystříдалo kvůli vnitřním neshodám několik kabinetů po sobě, nevytvořila se v průběhu války v parlamentu proti vládě žádná významná opozice.

Kromě parlamentu fungovaly během válečných operací i další instituce a ministerstva. Před rozhořením válečného konfliktu v Pacifiku fungovalo v Japonsku 13 ministerstev.⁴⁵ V říjnu 1943 bylo zřízeno Ministerstvo munice (*Gundžušó*; 軍需省), které na sebe převzalo většinu povinností Ministerstva průmyslu a obchodu, Plánovací komise a ekonomických oddělení obou

⁴² Nové státní zřízení (*Šintaisei*; 新体制) premiéra Konoeho zrušilo všechny politické strany v roce 1940. Většina poslanců ze sněmovny reprezentantů byla poté sdružena do parlamentní organizace *Liga poslanců pro podporu císařské vlády* (*Jokusan giin dómei*; 翼賛議員同盟). Někteří poslanci se odmítli připojit a vytvořili vlastní uskupení, například *Sdružení stejně smýšlejících* (*Dókókai*; 同好会), *Ligu poslanců pro rozkvět Asie* (*Kóá giin dómei*; 興亜議員同盟), *Klub poslanců* (*Giin kurabu*; 議員クラブ) či *Klub přátel* (*Dódžin kurabu*; 同人クラブ).

⁴³ Shillony, Ben-Ami: *Politics and Culture in Wartime Japan*, str. 22

⁴⁴ *Ibid.*, str. 26

⁴⁵ Šlo o ministerstva vnitra, zahraničních věcí, armády, námořnictva, obchodu a průmyslu, zemědělství a lesnictví, komunikací, železnic, kolonií, financí, spravedlnosti, školství a sociálních věcí.

útvárů ozbrojených sil. Byl schválen zákon, který umožňoval premiérovi vydávat ekonomickým ministerstvům příkazy týkající se válečné produkce. Ministerstvo vnitra mělo na starosti celou škálu povinností, od dohledu nad místní správou, zajištění bezpečnosti na domácí půdě a civilní obrany, přes správu přidělového systému až po cenzuru a kontrolu nejrozličnějších patriotických organizací. Jeho moc v průběhu války sílila, na rozdíl od Ministerstva zahraničních věcí, které postupně své oblasti vlivu ztrácelo a stávalo se prostředkem pro vysvětlování a obhajobu válečných operací před ostatními zeměmi. Význam tohoto ministerstva nadále poklesl uzavřením ambasad v západních zemích po vypuknutí války v Pacifiku a zřízením Ministerstva pro Velkou východní Asii (*Daitóasjó*; 大東亜省) v roce 1942 po ovládnutí východní a jihovýchodní Asie.

2.2.3 Úloha represivních složek

Pro hladký průběh operací bylo nutné zajistit nejen podporu na politické scéně, ale rovněž zamezit šíření případných protiválečných nálad mezi obyvatelstvem. Od roku 1925 fungoval Zákon o udržování veřejného pořádku (*Čian idžihó*). Ten byl v roce 1928 novelizován a striktně zakazoval jakékoli projevy a akce dovolávající se zrušení soukromého vlastnictví či změny týkající se konceptu *kokutai*. V roce 1941 byla přijata další novelizace, která zavedla institut nejvyššího trestu v případě vážnějšího narušení veřejného pořádku (například za špionáž) a umožnila úřadům umisťovat podezřelé osoby (ať už šlo o komunistické představitele, vůdce a přívržence vybraných náboženských organizací či jen pacifisticky smýšlející osoby) do „ochranné vazby“. Kromě toho se samozřejmě přiosťila i cenzura. Tresty za nactiutrháčné řeči o císařské rodině či za vyzrazení vojenských tajemství byly později rozšířeny o penalizace za kritiku ozbrojených sil a od roku 1941 o trest smrti za vyzrazení strategických informací. Podmínky pro svolávání politických shromáždění se taktéž zpřísnily a tvrdě se trestalo šíření pomluv.

Nad všemi těmito opatřeními, jimiž se vláda snažila zabránit šíření antimilitaristických nálad, mělo dohled několik orgánů – zvláštní vyšší policie (*tokubecu kótó keisacu*; 特別高等警察, nazývaná rovněž *tokkó*; 特高), vojenská policie (*kenpei*; 憲兵) a Ideologická sekce Ministerstva spravedlnosti (*Šisóbu*; 思想部). Zvláštní vyšší policie spadala pod jurisdikci policejního oddělení Ministerstva vnitra a zabývala se uvalováním vazeb a výslechy podezřelých osob. Vojenská policie se zodpovídala Ministerstvu války. Nejprve měla na starosti běžné

policejní záležitosti, s rostoucí expanzí se však okruh jejích povinností postupně rozšířil na kontrolu a potlačování čehokoli, co by mohlo být na překážku válečnému úsilí. Ideologická sekce byla pověřena soudním stíháním politických delikventů označovaných jako „ideologičtí zločinci“ (*šisó hanzaiša*; 思想犯罪者).

2.2.4 Postavení císaře

Podle ústavy Meidži byl císař během celé války oficiálně vrchním velitelem ozbrojených sil. Mohl vyhlášovat válku a uzavírat mír, a ve výkonu těchto funkcí nebyl svazován ani parlamentem, ani vládou. Byl rovněž přímým nadřízeným náčelníků generálních štábů armády a námořnictva a mohl je libovolně jmenovat a odvolávat. Každá operace vyžadovala jeho souhlas a náčelníci obou štábů pravidelně podávali hlášení o vývoji situace.

Ve skutečnosti však císař těchto pravomocí nevyužíval. Vláda a vojenští velitelé, kteří měli působit jakožto císařovi rádci a vykonávat jeho příkazy, byli ve skutečnosti hybnými pákami společnosti. Právě jimi byly navrhovány oficiální císařské výnosy a edikty. Než je císař podepsal, musely být schváleny Tajnou radou. Neznamená to však, že by císař byl pouze němou loutkou – na audiencích se vojenských představitelů vyptával na podrobnosti ohledně válečných operací, zaujímal k nim stanoviska, vydával rady, doporučení a varování. Několikrát měla jeho intervence vliv na řešení událostí zásadního charakteru.⁴⁶ Císař ovšem intervenoval jen tehdy, zaujímali-li jeho poradci odlišná stanoviska, nikdy nevetoval společné rozhodnutí vlády nebo vojenských představitelů, a téměř nikdy nevydával žádné příkazy.

Ústava legálně ukotvovala panovníkovy pravomoci. Většina ústav je koncipována tak, aby explicitně vymezovala hranice, v jejichž rozmezí musí vláda fungovat, avšak *„Rada starších v době Meidži (genró) vytvořila dokument, kterým maskovala, jak bude jejich režim fungovat. Svěřili sice nejvyšší moc do rukou císaře, očekávali však, že císař se bude pouze řídit jejich radami, a nebude uplatňovat moc osobně. Chtěli tak zamlžit – s tím pádem ochránit – svou vlastní dominantní roli, a využili trůn jako zástěnu.“*⁴⁷

⁴⁶ Například ještě před vypuknutím konfliktu v Pacifiku zapříčinila císařova nespokojenost s premiérem Tanakou ohledně vraždy Čang Cuo-lina v roce 1928 pád jeho kabinetu.

⁴⁷ Reynolds, E., B.: Peculiar Characteristics: The Japanese Political System in the Fascist Era. In: Reynolds, E., B. (editace): Japan in the Fascist Era, str. 161

2.2.5 Vývoj debat o přiřazení Japonska k fašistickým režimům

Na základě historických událostí se od konce druhé světové války vedou mezi odborníky debaty o přiřazení imperiálního Japonska k fašistickým režimům Itálie a Německa. Tyto diskuse bývají ztíženy jednak rozličnými přístupy k definici pojmu fašismus, a také odlišným pojetím problematiky západními (zejména americkými) a japonskými odborníky.

Mezi Itálií, Německem a Japonskem bezesporu existovaly jak shodné, tak odlišné rysy, na jejichž podkladu se jednotlivé teorie odvíjejí. Ve všech třech zemích panovaly neuspokojivé domácí podmínky pramenící ze špatné ekonomické situace. Mezi jednotlivými vrstvami obyvatel existovaly rozdílné názory a postoje k současné situaci, a v neposlední řadě hrála svou úlohu také nevyhovující mezinárodní pozice. Na druhé straně, v Japonsku nikdy neexistoval žádný charismatický vůdce jakým byl Benito Mussolini nebo Adolf Hitler. Taktéž chyběla silná politická strana jakou byla Fašistická strana Itálie nebo NSDAP, která by vůdce podporovala, a nikdy nebyla jasně formulovaná filozofie fašistického nebo nacistického typu. Navíc, výše zmíněná represivní síla nikdy nedosáhla tak hrozivého rozměru (jako například v Německu) a během celého válečného konfliktu fungoval parlamentní politický systém.

Po vypuknutí studené války se pojem fašismus stal předmětem účelových výkladů. Ideologicky zabarvené definice chápaly fašismus jako „*reakční pokus finančního kapitálu, který měl zabránit blížící se socialistické revoluci*“, nebo zcela opačně jako „*druh represivní antiliberální diktatury*.“⁴⁸ V tomto ideologickém paradigmatu se postupně vyprofilovaly dva odlišné přístupy k japonskému fašismu. V Japonsku se téměř ihned po skončení války začal touto problematikou zabývat Masao Marujama. Jeho teorie „fašismu seshora“, rozděleného do tří vývojových stadií, představovala zásadní interpretaci, která nadlouho ovlivnila japonskou odbornou veřejnost, a která je „*ještě dnes průběžským kamenem teorií japonského fašismu*.“⁴⁹ Podobného postavení se jí však v západních odborných kruzích nedostalo. Naopak, západní badatelé, soustředění zpočátku (v období 50. let minulého století) kolem osoby Edwina O. Reischauera (bývalého amerického velvyslance v Japonsku), se domnívali, že Japonsko nebylo zemí s fašistickým režimem. Po několik desetiletí převládal názor, že Japonsko bylo „zvláštní případ“, což bylo mimo jiné dokládáno i výše zmíněnými odlišnostmi od Itálie a Německa.

⁴⁸ Sottile, J. P.: The Fascist Era: Imperial Japan and the Axis Alliance in Historical Perspective. In: Reynolds, E. B. (editace): Japan in the Fascist Era, str. 2

⁴⁹ Ibid., str. 39

Konec studené války znamenal počátek nového, ideologickými konotacemi nezatíženého přístupu k pojmu fašismus. Začínají se objevovat teze západní provenience, které přehodnocují postavení Japonska v rámci zemí Osy a komparativní rozbory přestávají Japonsko považovat za zvláštní případ.

Jedna z novějších studií si například všímá podobností mezi zeměmi Osy, a zvláště pak vzájemných vztahů mezi Japonskem a Německem.⁵⁰ Upozorňuje na vliv Německa při vytváření moderního státu v době Meidži a na obdiv k německé vojenské technologii a bojovému duchu. Polemizuje rovněž s tvrzením, že Japonsko postrádalo vůdčí osobnost, která by národ ve válečném úsilí sjednocovala. V Japonsku sice neexistoval diktátor Hitlerova nebo Mussoliniho typu (nejblíže tomuto postavení měl generál Tódžó, jemuž však tehdejší politické uspořádání znemožňovalo převzetí naprosté kontroly nad vládou a vojenskými záležitostmi), stejnou roli však zastupoval císař jako „živoucí symbol národní jednoty“. Na rozdíl od svého německého nebo italského protějšku však neuplatňoval svou vůli při vojenských rozhodováních.

Studie též nesouhlasí s tezí, že absence silné politické strany a priori vyčleňuje Japonsko ze zemí s fašistickým režimem. Averze vůči západním konceptům liberalismu a socialismu, případně komunismu klíčily v nejrozličnějších frakcích uvnitř armády i mimo vojenské kruhy. Přítomnost takovýchto tendencí je podle uvedené studie pro chápání Japonska coby fašistického státu podstatnější než forma projevu a odpovídá Masaově definici „fašismu seshora“. Tyto skupiny používaly k prosazení vlastních cílů a k potlačení nepřátel nejrozličnější zastrašovací metody na všech společenských úrovních, čímž se jejich taktika rovnala praktikám německých „hnědých košil“ nebo italských „černých košil“.

Debaty o charakteru válečné japonské společnosti jsou stále poznamenány dilematem, co je vlastně určujícím faktorem pro přiřazení země ke státu s fašistickým režimem. Na základě výše zmíněného srovnání s Třetí říší je však třeba si uvědomit odlišnost německého i japonského prostředí – pro válečné Německo je charakteristický fašismus, totalitní systém těžící z ekonomických, sociálních a politických problémů, hlásající nepřátelství vůči jiným ideologiím, demokratickým principům a zdůrazňující prvek antisemitismu. V japonské válečné společnosti nebyly hlavním hnacím motorem sociální nebo skupinové rozpory, ale spíše národní hrdost

---

⁵⁰ Reynolds, E., B.: Peculiar Characteristics: The Japanese Political System in the Fascist Era. In: Reynolds, E., B. (editace): Japan in the Fascist Era, str. 155 - 197

vydatně živená oficiální propagandou, která měla svůj základ v šintoistické mytologii. Ačkoli Japonsko neodpovídá „klasické“ definici fašismu (nemělo charismatickou vůdčí osobnost, politickou stranu ani jasně vymezenou ideologii), jeho směr je podobný německému válečnému politickému kursu – averze vůči demokratickým idejím, využívání represivních složek pro potlačení případné opozice (byť ne v takovém měřítku jako v Německu), expanzivní výboje za účelem získání nových území a vyzdvihování vlastního národa a jeho hodnot nad jiné (bez programové likvidace „méněcenných“ ras) spojené se šířením „nového pořádku“. Bez zmínky však nesmí zůstat uctívání osoby panovníka, jehož mýtický božský původ byl jedním z hlavních pilířů dobové ideologie, a který svůj protějšek v německém prostředí neměl. Budeme-li mluvit o fašismu, bude zřejmě vhodné hovořit o Japonsku i přes jeho vazby na evropské fašistické státy jako o zvláštním případě.

2.3 Teorie *kokutai*

2.3.1 Původ a význam termínu *kokutai*

Jak již bylo naznačeno v předchozích podkapitolách, císař svých ústavně zaručených pravomocí nevyužíval v plném rozsahu. Neznamená to však, že by císař, respektive mýty s jeho osobou spojené, nebyly účelově používány vůdčími představiteli státu k dosažení vytyčených cílů. Jedním z prostředků pro sjednocení celého národa a jako „zastřehovací“ prostředek domácích i zahraničních oponentů se stala teorie *kokutai*.

Co vlastně znamená termín *kokutai*? Budeme-li pátrat po jeho původu, zjistíme, že slovo *kokutai* se objevuje již ve starých čínských literárních památkách. Ve spise Kanši⁵¹ se objevuje složenina *šiseigokan kokutai* (四正五官国体; forma státu založená na čtyřech ctnostech a pěti smyslech). Čtyři ctnosti značily vztah mezi panovníkem a poddaným a mezi otcem a synem, pět smyslů pak pět vládních úřadů vytvořených na základě principu pěti elementů (dřeva, ohně, země, kovu a vody). Pojem *kokutai* zde tedy vyjadřuje způsob uspořádání státu. V podobném smyslu je možno nalézt tento termín i v dalších spisech.⁵²

⁵¹ Kanši (管子) je pojednání o způsobu obohacování národa, spravování země, uctívání božstev a šíření náboženství, které bylo sestavováno v průběhu Válčících států a dynastií Čchin a Chan, tedy zhruba v rozmezí mezi 5. stoletím př.K. a 3. stoletím n.l.

⁵² Itó, T.: *Kokutai kannen no šiteki kenkjú*, str. 1 - 2

V japonských literárních památkách byla znaková složenina, která má dnes pouze čtení *kokutai*, poprvé – a ojedinělým způsobem – použita v rituální modlitbě *norito* (祝詞), zaznamenané v oddíle *Izumo no kuni mijacuko no kamujogoto* (出雲国造神賀詞; modlitby vládce země Izumo k božstvům) obřadního dokumentu z počátku 10. století Engi šiki. V něm je zmíněno, že božstvo Ame no Hóhi no Mikoto jednou při okružní kontrolní cestě prověřovalo stav země (*kunigata*). Složenina *kunigata* je napsána stejnými znaky, jež se nyní čtou *kokutai*.⁵³

V nejstarších dobách pojem *kokutai* symbolizoval aktuální situaci v té které konkrétní zemi, v moderní době však spíše podstatu vytváření japonského státu a morální hodnoty obyvatel. Podstatu formování státu zosobňuje princip vzájemné sounáležitosti panovníka a obyvatel tak, jako by všichni občané státu byli jedna rodina, které vládne císař z věčné, nikdy nepřerušené linie panovníků (*bansei ikkei*). Historik Tasaburó Itó se domnívá, že tento princip se neomezuje pouze na Japonsko, ale lze jej nalézt například v lidových mýtech nebo v uvědomění si vlastní národní identity i v jiných zemích s dlouhou historií. Na druhou stranu, má-li země za sebou jen krátkou historii, je-li její vývoj přerušen zásahem zvenčí nebo zeslábně-li národní sebeuvědomění, pak není možné, aby se takový model stal národním krédem. Japonsko je v tomto ohledu výjimečné, a to i proto, že má bohatou mytologii a může odvodit božský původ svého panovníka. Mýty o příchodu božského vládce rovněž nejsou výlučným vlastnictvím Japonska. Národy s podobnými mýty však prošly fázemi rozvoje a úpadku, tudíž u nich odpovídající přesvědčení přetrvat nemohlo. V Japonsku je naproti tomu takové přesvědčení hluboce zakořeněno a tvoří součást národního sebeuvědomění.⁵⁴

Termín *kokutai* bývá občas směřován s pojmem *seitai* (政体; vládní systém). Zde je třeba mít na paměti, že se obsah obou termínů od sebe odlišuje. *Seitai* označuje formu výkonu suverénní moci ve státě, *kokutai* pak umístění suverenity. Vládní systémy mohou mít různé podoby, od modelu sjednoceného či federativního státu, přes monarchii a republiku až po konstituční a nekonstituční státní zřízení. Monarchický model lze dále rozdělit na dědičný a volený, přímý nebo zástupný, demokracii pak na přímou a lidovou, a podobně konstituční státní zřízení se může vztahovat jak na republiku, tak na monarchii. *Seitai* tak označuje vnější podobu státního uspořádání, a jako takový se mění s vývojem a pokrokem státu. Naproti tomu *kokutai* představuje „občanský morální koncept, který vyrůstá z historických tradic státu, a zakládá

⁵³ Antoni, K.: *Karagokoro: Opposing the „Chinese Spirit”: On the Nativistic Roots of Japanese Fascism*. In: Reynolds, E., B. (editace): *Japan in the Fascist Era*, str. 59

⁵⁴ Itó, T.: *Kokutai kannen no šiteki kenkjú*, str. 2 - 4

se na náboženské mentalitě občanů a pocitu národního sebeuvědomění.“⁵⁵ Princip *kokutai* je tak neustále přítomen a přežívá veškeré změny vládních systémů Japonska (dědičný systém v nejstarších dobách, vládu dvorské aristokracie po reformách Taika, vládu regentů z rodu Fudžiwara, systém *insei*, šógunát, i konstituční monarchii po restauraci Meidži).

Na odlišnost principů *kokutai* a *seitai* v moderní době klade důraz i Takao Jamada. Termín *seitai* má pouze právně-politologický význam, zatímco pojem *kokutai* toto omezení přesahuje. Podobně jako je možné definovat termín *seitai* různými způsoby, je i v pojmu *kokutai* zahrnuto mnoho abstraktních aspektů. Jeho specifická však tkví v tom, že spíše než vnější obsah věcí vyjadřuje vnitřní hodnoty. Abstraktnost pojmu však nesmí být na překážku studiu skutečných hodnot v principu *kokutai* obsažených, neboť jinak by mohlo dojít nejen ke smíšení a zmatení pojmů *kokutai* a *seitai*, ale i k přehlédnutí historických specifik Japonska.⁵⁶

2.3.2 Vývoj obsahu termínu *kokutai*

Ačkoli propagandisté před druhou světovou válkou zastávali stanovisko, že pojem *kokutai* je neměnný, význam tohoto slova se vyvíjel po staletí. V roce 1856 poznamenal badatel Taika Jamagata,⁵⁷ že před 19. stoletím byl termín *kokutai* zcela neznámý, a do širšího povědomí se dostal pravděpodobně až zásluhou učenců ze školy Mito.⁵⁸ Z tohoto hlediska je výklad pojmu *kokutai* problematický, stejně jako jeho překlad. Rozmanitost interpretací dokazují termíny, s nimiž pracují nejaponské publikace - „national polity“ (národní zřízení), „national body“ (orgán národa), „national entity“ (národní entita), „national essence“ (esence národa) nebo „Nationalwesen“ (národní existence, bytí).⁵⁹ Překlady je možno chápat jako nedostačující, neboť v sobě nezahrnují aspekt věrnosti a oddanosti občanů japonského národa k císaři a vlasti.

Co všechno tedy v sobě obsahuje termín „entita národa“? Pokud se budeme soustředit na holý význam slova *kokutai*, označoval před interpretacemi v období druhé světové války tyto skutečnosti:

⁵⁵ Ibid., str. 5

⁵⁶ Jamada, T.: *Kokutai no Hongi*, str. 1 - 14

⁵⁷ Taika Jamagata (1781-1866) byl jedním z vůdčích teoretiků revoluce Meidži.

⁵⁸ Ibid., str. 59

⁵⁹ V této práci byl jako vzor pro překlad termínu *kokutai* zvolen anglický výraz „national entity“, který se objevuje v překladu spisu z roku 1937 *Kokutai no hongí* (*Kokutai no Hongi: Cardinal Principles of the National Entity of Japan*).

1. původně referoval doslova ke všemu, co lze zahrnout do geografické sféry Japonska, tedy k obyvatelstvu, flóře, fauně, přírodě a těsnému vztahu k ní (v tomto kontextu je možné chápat i použití výrazu *kunigata* uvedeného výše)
2. později zosobňoval víru, že Japonsko bylo stvořeno božskými zakladateli
3. přinejmenším od doby Čikafusy Kitabatakeho⁶⁰ pak znamenal víru v jedinečnou nadřazenost Japonska nade všemi ostatními zeměmi, a to kvůli věčné, nikdy nepřerušené linii božských panovníků (*bansei ikkei*)
4. v době Tokugawa představoval koncept Japonska coby státu-rodiny, v němž jsou všichni občané pokrevně spojeni, a kde základním principem morálky je věnost a vzájemná úcta mezi rodiči a dětmi⁶¹

Tyto principy vycházely ze šintoistických mýtů a konfuciánského učení. Stát měl být „rodinou“, v níž byli děti (občané státu) vázáni věností a úctou k rodičům, předkům, a pánovi. V době Tokugawa byl prvek úcty k pánovi přenesen na císaře, a úcta se měla prokazovat nejprve „císaři-otci“, poté vlastním rodičům. Tím se měl posilovat spirituální vztah mezi občany a panovníkem.

Teorie *kokutai* ztělesňovala ideál dobré společnosti. S příchodem moderní doby, pod tlakem domácích a zahraničních problémů začala být císařská rodina (respektive císař) vnímána jako symbol národní jednoty a identity. V prvním desetiletí 20. století byla podle výkladů *kokutai* „vůle“ rodičů a předků shodná s „vůlí“ císaře, a „vůle“ minulých císařů i současného panovníka „vůlí“ státu (tímto výkladem se zabývaly zejména učebnice mravouky). Lásky k vlasti splynula s principem poslušnosti a věnosti císaři, který nebyl už jen symbolem, ale esencí státu.

Představitelé státu věřili, že Japonsko se snadněji vyrovná s důsledky modernizace, bude-li ideál *kokutai* realizován ve skutečnosti. V praxi to mělo znamenat plné nasazení sil ve prospěch státu a císaře, ačkoli realita byla přirozeně poněkud odlišná – Japonsko tehdy bylo pluralitní

⁶⁰ Čikafusa Kitabatake (北畠親房; 1293-1354) byl dvorský šlechtic, učenec a vojenský velitel. V době schizmatu císařského dvora na severní a jižní dynastii sepsal v roce 1339 politicko-náboženský traktát *Džinnó šótóki* (神皇正統記; Záznamy o legitimní vládě božských císařů), jímž obhajoval legitimitu jižní dynastie, a v němž se objevuje i výraz *bansei ikkei*.

⁶¹ Wray, H. J.: Japanese Images of the “Kokutai” and Attitudes and Roles Toward the Outside World; A Content Analysis of Japanese Textbooks, 1903-1945, str. 18 - 19

společností dominovanou silnými zájmovými skupinami. S nástupem fašismu a militarismu zesílila potřeba interpretovat teorii *kokutai* tak, aby vyhovovala dobové ideologii o nadřazenosti Japonska, a zdůraznila povinnosti z tohoto faktu pro občany vyplývající. V následující části proto bude věnována pozornost vývoji teorie *kokutai* od konce doby Tokugawa do konce druhé světové války.

Historik John S. Brownlee rozlišuje 4 vývojové fáze teorie *kokutai* v (před)moderní době.⁶² Tou první je konkrétní formulace principů *kokutai* ve spisu Šinron (Nová teze; 新論) z roku 1825, jehož autorem byl Seišisai Aizawa.⁶³ Aizawova interpretace termínu *kokutai* v sobě zahrnovala tradiční názory na Japonsko a panovníka, stejně jako konfuciánské teze o vládě a společnosti. Mýty cirkulující ve společnosti – zejména pak mýty o božském stvoření Japonska a o božských císařích z věčné, nikdy nepřerušené linie – byly považovány za historické pravdy. Kritické hlasy (převážně z řad konfuciánských učenců) zpochybňující jejich autentičnost byly umlčeny stoupenci školy národního učení (*kokugaku*), kteří v nich spatřovali neměnný zdroj morálních, politických a náboženských hodnot japonské společnosti. Nikdo z nich však nepřišel s koherentní politickou teorií.

Aizawa tyto koncepty použil při formulaci své teze. Zdrojem síly západních bylo podle něj křesťanství, které chápal jako hlavní jednotící a motivační prvek. Jednota ritů a náboženství (*saisei ičči*) však kdysi existovala i v Japonsku – v dávných dobách, stvořená sluneční bohyní Amaterasu Ómikami, a předávaná dál jejími potomky, císaři. V podobě rituálů prováděných ve svatyních se pak tato harmonie měla rozšířit po celé zemi. Podle Aizawy byla Amaterasu Ómikami dokonce zdrojem hodnot tradičně přičítaných konfucianismu, a to zejména věrnosti a synovské poslušnosti.

⁶² Brownlee, John, S.: Four Stages of the Japanese Kokutai [National Essence] – příspěvek na seminář JSAC (Japan Studies Association of Canada) konaný na univerzitě v Britské Kolumbii v říjnu 2000. Viz <http://www.iar.ubc.ca/centres/cjr/seminars/semi2000/jsac2000/brownlee.pdf>

⁶³ Seišisai Aizawa (会沢正志斎; 1782-1863) byl učenec pozdní školy Mito a v době debat ohledně otevření Japonska západním zemím před revolucí Meidži příslušník skupiny, která spatřovala východisko z nastalé situace v „uctívání císaře a vyhnání barbarů“ (*somó džóí*; 尊王攘夷). Další dvě sdružení navrhovala jako řešení „jednotu civilní a vojenské vlády“ (*kóbu gattai*; 公武合体), případně úplnou „renovaci“ japonského národa zavedením vzdělávacího systému založeného na západních poznatcích a vědě.

Termín *kokutai* tak byl „ve svém nejranějším významu duchovní, bez jakékoli odkazu na systém politické organizace nebo práva. Jeho komplexní povaha je očividná, a umožňuje tak Aizawovi spojit dohromady tradiční japonské a čínské konfuciánské politické myšlení.“⁶⁴

Druhou vývojovou fází představují „první a poslední originální a liberální interpretace národní esence“ (*kokutai*) ve spisech Hirojuki Katóa a Jukiči Fukuzawy.⁶⁵ Hirojuki Kató ve svém díle z roku 1868 *Rikken seitai rjaku* (立憲政体略; Náčrt konstituční vlády) otvírá debatu o monarchických a republikánských státních zřízeních, o oddělení moci ve státě, a o občanských právech. Zastává názor, že lidská přirozená práva jsou základní součástí *kokutai*. Ve spisu z roku 1874 *Kokutai šinron* (国体新論; Nová teze o *kokutai*) pak napadá tradiční asijské teorie vlády a učení *kokugaku*. Nesouhlasí s názorem, že země a občané patří panovníkovi, který je vždy ctnostný, a nabízí vlastní model pro japonský stát, založený na teorii o přirozených právech vytvořené v západních zemích. V debatě o povaze *kokutai* rovněž rozlišuje pojmy *kokutai* (národní entita) a *seitai* (forma vlády).⁶⁶

Jukiči Fukuzawa ve spise *Bunmeiron no gairjaku* (文明論之概略; Náčrt teorie o civilizaci) publikovaném v roce 1875 ve svém pojetí *kokutai* otevřeně zastával stanovisko, že *kokutai* není jen japonská záležitost, nýbrž vyskytuje se všude na celém světě, v každé zemi. Také se domníval, že *kokutai* se může měnit, a její zdroj se nenachází v dávných dobách japonské historie. Jako nejdůležitější součást *kokutai* zdůrazňoval suverenitu národa, nikoli skutečnosti z dávné historie. Originální byl i Fukuzawův způsob vnímání císařské dynastie – v souladu s tehdy převažujícím názorem sice uznával, že japonský panovnický rod nemá ve světě díky své věčné, nikdy nepřerušené linii božských panovníků obdoby, císaře však nebral jako střed *kokutai* (tím byla výše zmíněná suverenita národa). Osobu panovníka chápal jako hlavu státu, která stojí nad politikou, podobně jako v jiných západních zemích (například v Anglii).

Obě liberální interpretace *kokutai* se odlišovaly od většiny výkladů, s postupem společenského vývoje však později opět převážil tradiční pohled na *kokutai*, který do jeho středu stavěl věčnou, nikdy nepřerušenou linii císařů a jedinečnost japonského národa.

⁶⁴ Brownlee, John, S.: *Four Stages of the Japanese Kokutai [National Essence]*, str. 3

⁶⁵ Hirojuki Kató (加藤弘之; 1836-1916) a Jukiči Fukuzawa (福沢諭吉; 1834-1901) byli činní v 70. letech 19. století, v období tzv. *bunmei kaika* (文明開化; civilizace a osvěta). Oba byli členové společnosti *Meirokeša* (明六社; Společnost Meidži 6), která ve svém časopise *Meirokeša* (明六雑誌) propagovala západní hodnoty a instituce, a nabádala k pokroku podle západního vzoru.

⁶⁶ O rozdílu mezi pojmy *kokutai* a *seitai* viz výše.

Třetí fázi představovalo politické myšlení doprovázející Ústavu Meidži. Při vytváření historicky první ústavy japonského státu se ke slovu přihlásily debaty ohledně definice pojmů *kokutai* a *seitai* jakožto rámce pro ukotvení moderních západních institucí. Nová konstituční vláda byla pouze další formou *seitai*, avšak *kokutai*, v jehož centru stál císař, měl setrvávat věčně beze změny. Vyhlášením Ústavy se suverenita (nikoli však skutečná moc) soustředila do rukou císaře, jehož statut byl označen jako posvátný a nedotknutelný. Božský původ země a panovnické linie tvořily základ teorie *kokutai*, nicméně skutečnost „*božského založení země nebyla v Ústavě vůbec zmíněna, patrně proto, aby nevzbudila výsměch na Západě. Všichni však tomuto faktu rozuměli a učili se mu jako historické pravdě v japonském vzdělávacím systému, od základních škol po univerzity až do roku 1945.*“⁶⁷

Poslední fází vývoje termínu *kokutai* se pak stala jeho prezentace v učebním manuálu pro pedagogy *Kokutai no hongí* (国体の本義; Základní principy národní entity) vydaném v roce 1937. Ačkoli se vládní systém na počátku 20. století ubíral po určitou dobu demokratickým směrem (tzv. demokracie Taišó), nebyla zformulována žádná teorie, která by *kokutai* zastínila či odsunula na vedlejší kolej. S nástupem nacionalismu a militarismu ve společnosti se vládní, vojenské i vzdělávací kruhy začaly obávat ohrožení pozice *kokutai* v důsledku nárůstu socialistických, komunistických a anarchistických idejí, patrných zvláště mezi univerzitní mládeží. Proto byla sestavena skupina odborníků, která měla za úkol kodifikovat teorii *kokutai* za účelem vzdělání a poučení celého národa. Výsledným počinem byl spis *Kokutai no hongí*, který se nezabýval ani duchovní jednotou jako Seišisai Aizawa, ani politickými teoriemi pro přijetí moderních západních vládních institucí. Důraz byl kladen na božský původ země a císařské linie, kterýžto fakt byl formulován jako nezpochybnitelná skutečnost. Spis nepřišel s ničím novým, jen opakoval zavedené pravdy a sloužil jako jeden z hnacích motorů aktivit v době vojenské expanze.

Teorie *kokutai* prošla od svých počátků, kdy označovala veškerenstvo japonské geografie, dlouhým vývojem. V (před)moderní době se však až na světlé výjimky v podobě liberálních interpretací Katóa a Fukuzawy stále soustředila na jeden a ten samý fakt – božský původ země a panovnické dynastie, jejich věčnou kontinuitu, a na morální povinnosti z této skutečnosti

---

⁶⁷ Ibid., str. 8

pro občany vyplývající. Nicméně, „na rozdíl od myšlenky demokracie, jež má univerzální charakter, idea kokutai byla efektivní pouze v Japonsku, a nepřispěla ničím, pokud jde o vývoj politických idejí kdekoli na světě, a to dokonce ani tehdy, když se imperiální Japonsko snažilo exportovat tuto myšlenku do podmaněných zemí. Navíc, její fundamentální iracionalita byla pro mnohé hrozná a urážlivá, ačkoli se jedná o vlastnost společnou mnoha politickým systémům založeným na religiózních myšlenkách.“⁶⁸

2.3.3 Podstata teorie kokutai

Jak byla teorie kokutai chápána v moderní době, a zejména pak v období sílícího militarismu a imperialismu? Tehdy byla páteří státu společnost ideologicky soustředěná kolem císaře, jehož legitimní suverenita symbolizovala nepřerušenu kontinuitu vlády jedné linie panovníků od dob společných předků. Patriotistické a nacionalistické ideje tento koncept doprovázející byly v dobovém výkladu kokutai dobře patrné.

Ideologický střed státu a společnosti tvořila císařská rodina, a koncept kokutai v tomto ohledu představoval jednotu státu, císařské rodiny a občanů. Podle mýtů obsažených v kronikách Kodžiki a Nihon šoki byla japonská země stvořena božstvy. Uznávalo se sice, že podobně založených zemí, kde stát a panovnický rod vytváří jeden celek, je možno nalézt více. Avšak „země, kde stát, císařská rodina a občané tvoří jednotu, není kromě Japonska v současnosti ani jedna, a patrně ani v minulosti neexistoval jiný podobný příklad.“⁶⁹ Císařský rod a občané státu tvoří jednu velkou rodinu, kde císařská domácnost funguje jako „hlavní dům“ a občané jako „vedlejší“. Jelikož jsou císařská rodina, občané a stát provázáni poutem vzájemné sounáležitosti, znamená láska k vlasti zároveň úctu k panovníkovi. Podle tehdy uznávaných hodnot byla pro bezproblémové fungování rodiny důležitá věrnost a oddanost, a protože stát byl považován za rodinu, symbolizovaly tyto konfuciánské koncepty věrnost a úctu k císaři a k císařským předkům. Láska k vlasti, úcta k panovníkovi a věrnost a oddanost rodině (v užším i širším slova smyslu) pak reprezentovala jádro občanské morálky.

Postavení japonského národa bylo rovněž chápáno jako výjimečné. Jeho jedinečnost spočívala v nepřerušenu císařské linie, jež zůstávala beze změny i v bouřlivých obdobích

⁶⁸ Ibid., str. 1

⁶⁹ Jamada, T.: Kokutai no hongí, str. 95

ve vývoji Japonska. Tato skutečnost byla vnímána jako s ničím nesrovnatelná, třebaže v jiných zemích rovněž existovaly starobylé panovnické rody. Jenže kupříkladu v Anglii fungovala královská rodina „pouhé“ milénium. Čína měla za sebou dlouhý historický vývoj, ten však byl poznamenán střídáním dynastií a vpády cizích národů, takže obyvatelstvo nebylo rasově jednotné (narozdíl od Japonska), a tudíž nebylo možné říci, že čínský národ existuje od nepaměti. Představa o nikdy nepřerušené kontinuitě, jejíž počátky se vztahují k dávnověku, se tak vztahovala pouze na Japonsko, japonskou císařskou linii a suverenitu státu. Ta byla rovněž považována za časově a prostorově neomezenou, ovšem opět jen v případě Japonska. Koncept věčného trvání, jeden ze základních principů teorie *kokutai*, byl srozumitelný všem Japoncům, nikoli však západní vědě, která nebyla schopna jej správně interpretovat. Komu tedy připsat věčně trvající suverenitu, když člověk je bytostí konečnou? Na to existovala jednoznačná odpověď - nositelem suverenity byla věčná, nikdy nepřerušovaná císařská linie. Idea nepřerušené kontinuity se „v každé cizí zemi zastavila ve fázi ideálu, v naší zemi však existuje jako zřetelný fakt.“⁷⁰

Císařská rodina byla obklopena aurou důstojnosti a absolutna, datující se od dávnověku a trvající do současnosti. Jak již bylo řečeno, stát byl vnímán jako rodina, a rodinu jako celek určuje příjmení. Císařský rod však v tomto ohledu představoval výjimku – jeho členy k němu jednou provždy přiřazoval pouhý fakt, že patří k jeho linii. Její posvátnost a absolutnost neměla nikde ve světě obdoby, proto nebylo třeba přiřazovat kvůli odlišení žádné příjmení, narozdíl kupříkladu od čínských či evropských panovnických dynastií. Absence příjmení císařského rodu značila „fakt, že japonský panovnický rod si ani jednou od dob stvoření nebes a země nepošpinil svoji exaltovanou pozici, a v tomto absolutním postavení zůstane po věky věků.“⁷¹ Tato charakteristika byla možná jen díky dvěma faktorům. Japonsko nikdy nezažilo invazi cizí mocnosti na své území, která by existenci císařské dynastie ukončila nebo přerušila, a tím „pošpinila její exaltovanou pozici.“ Kromě této skutečnosti byla výjimečnost postavení dynastie rovněž dokazována již výše zmíněnou věčnou kontinuitou.

Specifická pozice japonské panovnické dynastie se nevymezovala pouze vůči zahraničí, vztahovala se i na občany státu. Každý občan země byl identifikován svým příjmením a nemohl tudíž „aspirovat“ na členství v císařském rodu. V historii Japonska sice existovala období,

---

⁷⁰ Ibid., str. 105

⁷¹ Ibid., str. 109

v nichž byla pozice císařského trůnu oslabena, nikdy však nedošlo k jeho narušení nebo uzurpaci. Ačkoli byl stát vnímán jako rodina, zřetelné rozlišení mezi panovnickým rodem a prostými občany „nemělo v celém světě obdobu a představovalo jednu významnou skutečnost našeho *kokutai*.“⁷²

Ačkoli se teorie *kokutai* zabývala především vztahem mezi panovníkem a občany a charakteristikou státu jako takového, v centru její pozornosti stál císař sám. Stát byl prostorově vymezen územím Japonska, jeho jádro tvořili občané, a jeho neměnný střed císař. Společnost tak fungovala na principu duchovní symbiózy mezi jednotlivcem a masami. Takao Jamada v tomto ohledu přirovnává císaře k ose káči. Tělo káči představuje dění na politické scéně, které se otáčí kolem osoby císaře. Jelikož je osa stálá, káča dobře rotuje, čímž politika může hladce fungovat a stát se může rychle vyvíjet. Kdyby však osa káči byla nestabilní, byla by labilní i celá společnost. Jelikož se však na císařském trůnu střídají panovníci z věčné, nikdy nepřerušené linie, nebezpečí destabilizace japonskému státu nehrozí.⁷³

Císařský trůn, respektive jeho kontinuitu, symbolizují tři insignie – zrcadlo, klenot a meč – které podle mýtů dostal zakladatel císařské dynastie při sestupu z nebes na zem, a které přecházejí na každého dalšího císaře při nástupu na trůn. Insignie představují klíč k centrální pozici na politické scéně, a zároveň jsou symbolem morálních hodnot. Bez nich by kontinuita císařské linie nebyla možná.

Výše uvedené skutečnosti tvořily podstatu teorie *kokutai*. Šlo tedy vlastně o kladení důrazu na božský původ země a jejího panovníka, na nekonečnost trvání státu a věčnou, nikdy nepřerušenou císařskou linii. Tyto atributy hrály významnou roli v prezentaci suverenity Japonska a „rodinný“ koncept státu účinně zavazoval občany k věrnosti a úctě k císařskému trůnu, obklopenému aурou důstojnosti a absolutna. Císařský trůn byl symbolizován třemi insigniemi, které upomínaly na božský původ panovníka a opravňovaly k používání titulů *akicumikami* či *arahitogami*.

S rostoucí agresivitou japonské zahraniční politiky vyvstala nutnost prezentovat tyto ideje v co nejširším měřítku a zajistit tak indoktrinaci co největšího počtu obyvatel. Teorie *kokutai* byla detailně zpracována do podoby učebního manuálu pro pedagogy vyučující mravouku. Její

---

⁷² Ibid., str. 113

⁷³ Ibid., str. 116 - 118

závažnost se odráží mimo jiné i ve faktu, že v nařízení rušícím státní náboženství (*kokka šintó*) a zakazujícím vládě jeho záštitu, podporu, udržování, kontrolu a šíření, které vydaly okupační úřady 15. prosince 1945, je v odstavci i prvního článku výslovně uvedeno, že „vládou podporovaná cirkulace spisů *The Fundamental Principles of the National Structure (Kokutai no Hongi)*’, *The Way of the Subject (Shinmin no Michi)*’, a veškerých podobných oficiálních svazků, komentářů, výkladů nebo instrukcí ohledně šintoismu se zakazuje.“⁷⁴

Následující podkapitola proto stručně přiblíží obsah a formu spisu Kokutai no hongí.

2.3.4 Spis Kokutai no hongí

Jak již bylo zmíněno dříve, spis Kokutai no hongí byl vydán v roce 1937. Původní text byl sepsán dr. Sen'iči Hisamacuem (久松潜一; 1894-1976), profesorem na Tokijské císařské univerzitě a odborníkem na klasickou literaturu. Původní koncept se nedochoval, neboť byl dvakrát přepsán – poprvé oficiální čtrnáctičlennou kompilační komisí, podruhé vedoucím úřadu pro myšlenkovou kontrolu při Ministerstvu školství. Kromě toho byla sestavena desetičlenná skupina specialistů pověřená výzkumem materiálů a asistencí při samotné kompilaci. Spis byl publikován 30. července, a zhruba 300 000 kopií z prvního tisku bylo rozesláno do státních i soukromých škol, od základních až po univerzity. Vládní tiskový úřad inicioval několik reedicí, a do června 1943 prodal přibližně 1 900 000 kopií. Kromě toho se prodalo ještě asi 28 300 dalších výtisků vydaných soukromými nakladatelstvími, a zhruba 51 200 reprodukcí spisu bylo použito jakou součást jiných knih.⁷⁵

Obtížnost a vágnost spisu Kokutai no hongí spočívala v použití jazyka, archaických výrazech a obratech zatížených náboženskými a jinými konotacemi. Záleželo proto na přednášejícím pedagogovi, aby význam textu vhodně interpretoval. Traktát Kokutai no hongí býval občas srovnáván se spisem *Mein Kampf* Adolfa Hitlera, avšak *Mein Kampf* ztělesňoval osobní filozofii jednotlivce, zatímco Kokutai no hongí oficiálně vyjadřoval národní politiku a nebylo mu přičítáno osobní autorství.

⁷⁴ Political Reorientation of Japan: September 1945 to September 1948: Report of Government Section/Supreme Commander for the Allied Powers, str. 468

⁷⁵ Gauntlett, J., O. (překlad), Hall, R., K.: (kompilace a úvodní komentář): Kokutai no Hongi: Cardinal Principles of the National Entity of Japan, str. 10

Samotný text spisu je rozdělen do dvou knih a deseti kapitol. První kniha se v kapitolách nazvaných „Založení národa“, „Posvátné hodnoty“, „Cesta poddaných“ a „Harmonie a pravda“ zabývá charakteristikou pojmu národní entita. Druhá kniha pojednává v kapitolách „Stopa, která vede historií“, „Vlast a život lidu“, „Vnitřní charakter národa“, „Slavnostní obřady a morálka“, „Národní kultura“ a „Politické, ekonomické a vojenské záležitosti“ o manifestaci *kokutai* v historii Japonska. Celý spis pak velmi detailně rozebírá základní kameny celé teorie - božské založení země a císařské linie, jejich věčnou kontinuitu, která Japonsku zajišťuje výjimečné postavení ve světě – a předkládá je jako nezpochybnitelnou pravdu. Občané státu žijí v harmonii s přírodou, společností, a jsou vázáni poutem vzájemné sounáležitosti s ctnostným císařem, jemuž jsou povinováni úctou a synovskou poslušností. Císař je prezentován jako *„vtělené božstvo, které vládne naší zemi v souladu se vznešenou vůlí Císařských Předků. Když se o něm s úctou zmiňujeme jako o vtěleném božstvu – zázračném božstvu – nebo o božstvu zjeveném v lidské podobě, nemyslíme tím takzvaného absolutního Boha nebo vševědoucího a všemocného Boha, nýbrž značíme skutečnost, že Císařští Předkové se sami projeví v osobě Císaře, kterýžto je jejich božským potomkem, že Císař na oplátku tvoří ve své podstatě jednotu s Císařskými Předky, že je navěky pramenem pro růst a rozvoj svých poddaných a své země, a že je navěky skvostně vznešená bytost.“*⁷⁶

Zde je patrná náboženská iracionalita, charakteristická pro nacionalisticky zjitřené interpretace císařské dynastie. Celý spis tak nepředstavoval nic jiného než oficiální, křiklavou propagandu, jejíž pomocí se vládní garnitura snažila ospravedlňovat mocenské výboje Japonska, prezentovat jedinečnost země a zároveň stmelit občany národa k předem vytyčeným cílům. Nabízí se přirozeně otázka, nakolik běžní občané věřili předkládané propagandě doopravdy, faktem však zůstává, že teorie *kokutai* byla společenským hybatelem po celou dobu militaristického období japonských dějin.

---

⁷⁶ Ibid., str. 71

2.4 Vývoj nacionalistických tendencí

V předchozí podkapitole byl nastíněn význam teorie *kokutai*, která se soustředila především na osobu císaře jakožto na božskou entitu. Je však třeba zdůraznit, že císař nebyl chápán jako všemocný a vševědoucí Bůh – tedy v duchu západní monoteistické interpretace – nýbrž jako potomek božských zakladatelů země, jenž tak symbolizuje nepřerušenou kontinuitu trvání. Koncept božské podstaty císaře se s postupem historického vývoje stal součástí nacionalistických idejí. Následující část se proto bude zabývat jejich stručným rozbořem. Jelikož v sobě termín nacionalismus (případně ultranacionalismus) zahrnuje širokou paletu aspektů, bude brán v rámci této práce zřetel pouze na přístupy týkající se božského charakteru císaře.

2.4.1 Počátky nacionalistických idejí

Teze o císaři coby o potomku božstev se staly předmětem diskusí už v době Edo. Mezi školy, které se touto otázkou zabývaly, patřily zejména škola Mito (*Mitogaku*; 水戸学) a škola národního učení (*kokugaku*; 国学). Škola Mito vznikla v 19. století jako opozice vůči šógunátu a její učení představovalo amalgám šintoismu a konfucianismu. Konfucianismus byl však interpretován jako „podpora“ šintoismu. Ve svých teoriích se škola Mito snažila znovu nastolit idealizovanou archaickou vládu s božským císařem v čele jakožto autokratickým monarchou. Jejím nejvýznamnějším počinem byla bezesporu kompilace Velké historie Japonska,⁷⁷ dokumentu pojednávajícím o jak dějinách šlechtických a vojenských rodů, které ve svých rukou třímaly skutečnou moc, tak o císařském rodu a o trvání jeho autority „de jure“. V předmluvě z roku 1775 se o japonské zemi a jejím císaři hovoří takto:

*„Bylo to Slunce osobně, kdož položilo základy našeho národa před více než 2000 lety. Od té doby se v legitimním následnictví střídají na trůně jeho božští potomci; a nikdy se jej žádný podvodník či zrádce neodvážil uzurpovat.“*⁷⁸

⁷⁷ Velká historie Japonska (*Dai Nihonši*; 大日本史) pokrývá období od vlády legendárního císaře Temmua až do období vlády císaře Go-komacua (後小松天皇; vládl v letech 1382-1412). Dílo má celkem 397 svazků, jeho kompilaci započal Micukuni Tokugawa (徳川光圀) v roce 1657, dokončena byla až v roce 1906.

⁷⁸ Minear, R., H.: *Japanese Tradition and Western Law: Emperor, State and Law in the Thought of Hozumi Yatsuka*, str. 165

Škola národního učení rovněž představovala protišógunátně zaměřenou ideologickou platformu. Vznikla ve 2. polovině 17. století, v době, kdy škola Mito začínala pracovat na Velké historii Japonska a v zemi se začalo šířit západní učení. Svůj název měla odvozen od náplně činnosti, tedy od studia japonských (národních) literárních textů. Právě jejich studium vedlo příslušníky školy k přesvědčení, že šógunát uzurpoval vládu od právoplatného panovníka (císaře). Bylo tudíž nutné se pro blaho společnosti vrátit k takovému způsobu vlády, jaký existoval v dávném „zlatém věku“. Později byl k tomuto aspektu přidán ještě náboženský rozměr. *Kokugaku* měla velký vliv na intelektuální vývoj v 17. – 19. století, a od původních literárních a filologických debat se rozvinula do podoby radikální politické ideologie podněcující ultranacionalistickou xenofobii.

Kokugaku ve své činnosti spojila tři teoretické principy – filologické studium poezie, filozofické polemiky s konfucianismem a buddhismem ústící v jejich odmítnutí, a aplikaci iracionální víry vycházející z kritiky jiných náboženských směrů. První představitelé školy – Azumamaro Kada (荷田の春満; 1669-1736) a Mabuči Kamo (賀茂の真淵; 1697-1769) se zabývali studiem a interpretací básnické sbírky Manjóšú a kritikou konfucianismu. Norinaga Motoori (本居宣長; 1730-1801) se věnoval studiu kroniky Kodžiki, románu Příběh o princí Gendžim a kritice konfucianismu, respektive všeho čínského, čímž přispěl k politizaci debat. Motooriho následovníci – Acutane Hirata (平田篤胤; 1776-1843) a Nobutomo Ban (伴信友; 1773-1846) rozdělili školu do dvou směrů – na čistou literární kritiku a na obrozenecský šintoismus, který se po revoluci Meidži stal živnou půdou úsilí zdůraznit nadlidskou auru císařovy osoby. Oba směry shodně kritizovaly konfucianismus a buddhismus, lišily se mírou důrazu na filologický a iracionální přístup.

Škola národního učení hovořila o císařově osobě v podobném tónu jako škola Mito. Pro Motooriho byl císař „naše vznešená výsost, (která) se nenachází na stejné úrovni jako panovníci oněch nízkých zemí. Zosobňuje posloupnost panovníků určenou božskými předky, kteří stvořili tuto zem. Proto jest vše pod nebesy jeho královstvím již od počátků nebes a země. (...) Je to neměnně velký vládce, kam až nebesa a země sahají, dokud slunce a měsíc svítí, bez ohledu na to, kolik generací pomine. Proto byl vládnoucí císař ve starém jazyce nazýván božstvem.“⁷⁹

---

⁷⁹ Ibid., str. 167 - 168

Také Motooriho přístup v sobě odrážel vnímání božského charakteru císaře jako symbolu kontinuity spíše než jako všemocné a vševědoucí bytosti. Debaty o božském charakteru císařovy osoby se postupně vymanily z okruhu „vědeckých“ disputací v době Tokugawa a po revoluci Meidži se staly součástí diskusí nově vzniklých politických kruhů.

2.4.2 Interpretace Jacuky Hozumiho

Revoluce Meidži znamenala vyvrcholení předcházejícího období vnitřních i vnějších nepokojů. V konfrontaci se západními mocnostmi bylo třeba národ sjednotit a usměrnit. Jako zdroj západní jednoty bylo vnímáno náboženství, které jako scelující prvek v Japonsku chybělo. Hirobumi Itó (伊藤博文; 1841-1909), jeden z hlavních tvůrců první japonské ústavy, poznamenal, že „v naší zemi je náboženství slabé. Buddhismus je nyní v úpadku. Šintoismus se zakládá na pravidlech našich předků a přenáší je dál, jakožto náboženství má však malou sílu na to, aby pohnulo srdci lidí. V naší zemi existuje jako společná podstata pouze císařská dynastie.“⁸⁰ Císař se tedy po revoluci Meidži stal symbolem národní jednoty. Teorie o jeho božském charakteru ve společnosti cirkulovaly i nadále a byly účelově využívány pro posílení prestiže císařské linie i Japonska jako takového při porovnávání s ostatními zeměmi.

Teorie o božském původu panovníka se staly součástí konstitučních debat. V rámci přijetí západních politických institucí vyvstal problém, jak je skloubit dohromady s tradičními japonskými principy. Západní teorie oddělovaly politiku a etiku, byly sekularizované. V Japonsku, kde vlastně ani neexistovala tradice právní vědy, byla politika chápána jako „odvětví“ etiky. Po vyhlášení Ústavy Meidži se vytvořily dvě názorově odlišné skupiny, které Ústavu interpretovaly. Jedna zdůrazňovala božskou podstatu císaře a odmítala sekulární přístup ke státu. Druhá naopak upřednostňovala sekulární přístup ke státu i k císaři, a to na úkor jeho božského charakteru. Mezi její nejvýznačnější zastánce patřili Tacukiči Minobe (美濃部達吉; 1873-1948) a Sakuzó Jošino (吉野作造; 1878-1933).

Zakladatelem první názorové skupiny byl Jacuka Hozumi (穗積八束; 1860-1912), profesor občanského práva na Tokijské císařské univerzitě v letech 1889-1912. Během této doby rovněž působil 14 let jako děkan právnické fakulty a kromě toho byl činný i mimo akademickou

---

⁸⁰ Ibid., str. 3

sféru. Hozumi studoval práva v Německu a po návratu do Japonska byl zpočátku německým pozitivismem silně ovlivněn. Postupně však ve svých teoriích přešel k tradičním konceptům uctívání předků a modelu „státu-rodiny“. Tyto myšlenky jsou nejobsáhleji rozpracovány v jeho díle Kokumin kjóiku: Aikokušin (Výchova občanů: Patriotismus; 国民教育：愛国心), v němž v debatě o uctívání předků definuje statut císaře takto:

„To, co sjednocuje rasovou skupinu, je autorita předků. (. . .) Pokud jde o rodinu, má hlava rodu, která zastupuje autoritu předků, nad rodinou moc. Pokud jde o stát, má císař, jenž zastupuje autoritu Sluneční Bohyně, nad státem suverénní moc. (. . .) Místo hlavy rodu je místem autority předků; trůn je místem Sluneční Bohyně. Otec a matka jsou předkové žijící v současnosti; císař je Sluneční Bohyně žijící v současnosti.“⁸¹

Rovněž Hozumiho pojetí božského statutu císaře odpovídá dříve uvedeným postulátům prezentovaným ve spisech Norinagy Motooriho a v učebním manuálu Kokutai no hongí - císař není všemocný Bůh, nýbrž potomek božských zakladatelů. Hozumiho teorie zůstala prakticky nezměněna až do roku 1945. V 10. a 20. letech 20. století, v době demokracie Taišó, byla dočasně převážena liberálním výkladem Tacukiči Minobeho,⁸² ve 30. a 40. letech se však znovu dostala do centra pozornosti dobových ultranacionalistů.

2.4.3 Přechod k militaristické společnosti

Pokud jde o náhled na císařský systém, prošla japonská společnost v předválečné době několika vývojovými fázemi. Po revoluci Meidži byla tématem dne konstituční monarchie založená na německém vzoru, jejíž ideje byly zakotveny v Ústavě Velkého japonského císařství. V 90. letech 19. století převážila teorie absolutní monarchie, jejímž propagátorem byl Jacuka Hozumi. V raném období Taišó (1912-1926) se ke slovu dostala totalitní ideologie soustředěná kolem osoby císaře, jak ji prezentoval například šintoistický ideolog Šinkiči Uesugi (上杉慎吉; 1878-1929). Každá fáze byla provázena nacionalistickými idejemi, které byly vštěpovány obyvatelstvu jako způsob ospravedlnění a vysvětlení dobového politického kursu.

⁸¹ Ibid., str. 76

⁸² Tacukiči Minobe chápal císaře jako orgán (*kikan*: 機関) státu. Za svou vědeckou činnost byl oceněn Japonskou akademií věd, v roce 1932 se stal členem Sněmovny poradců a měl novoroční přednášku před císařem. V roce 1935 však byl kvůli této teorii donucen podat ve Sněmovně demisi, byl nařčen z neloajálnosti vůči císaři a dokonce zraněn při pokusu o atentát na svou osobu.

Božský původ císaře měl své kořeny v šintoistické mytologii. Jak již poznamenal Hirobuni Itó, šintoismus „měl jakožto náboženství malou sílu na to, aby pohnul srdci lidí“, byl však (a stále je) součástí každodenního života, „*proniká do rodinného života, zemědělství, obchodu, průmyslu, dokonce i sportu, a především do vnímání státu a do smyslu pro povinnost vůči němu.*“ Ve spisech myslitelů z doby Tokougawa byla jako společenský ideál vnímána doba dávno minulé. Vybrané aspekty – božský původ země, jejího panovníka, nepřetržitá kontinuita trvání, jedinečnost japonských hodnot a nutnost rozšířit je i do ostatních zemí a tím přispět k jejich zdokonalení – se staly předmětem národní ideologie i vzdělávání obyvatel. Ideál staré doby byl „*vědomě a téměř se zoufalstvím vzkříšen jakožto způsob záruky přežití význačného národního charakteru při procesu asimilace jistých nepostradatelných prvků nové doby.*“⁸³ Prvky nové doby představovala konfrontace se západními mocnostmi, kdy Japonsko potřebovalo najít svou novou tvář. Provázanost víry, vlády a vzdělání přispěla k šíření těchto idejí a napomáhala upevňovat jejich pozici ve společnosti při postupné změně zahraniční politiky směrem k militaristickému expansionismu.

Posvátný statut císaře byl definován ve třetím článku Ústavy Meidži. Posvátný však neznamená božský, tento termín byl vypůjčen z pruské ústavní terminologie. Navíc neexistoval žádný oficiální výnos, který by přesně charakterizoval podstatu císařovy posvátnosti či božskosti. Tato vágnost umožňovala řadu interpretací, od nazírání císaře coby objektu veřejného i soukromého uctívání po politicko-humanistický pohled, který spatřoval božskost panovníka v jeho nedotknutelném právu vládnout. Výše uvedené interpretace ukazují, že císařův božský charakter byl chápán jako důsledek jeho pokrevního příbuzenství s božskými předky, zakladateli země a dynastie. Tímto přístupem byla opuštěna oblast logiky a historie, a ke slovu se dostala tvrzení náboženské víry ztělesňující citovou vazbu na pozůstatky starověkých lidových zvyků a mytologie. Přesně v tomto duchu byla božská podstata císaře interpretována vůdčími akademickými osobnostmi i představiteli státu. Bývalý profesor na právnické fakultě Tokijské císařské univerzity Šinkiči Uesugi spojoval ve svých teoriích osobu císaře s občany země takto:

„Poddaní nedisponují žádnými názory kromě vůle Císaře. Jejich individuální já je spojeno s Císařem. Pokud se budou chovat podle Císařových názorů, mohou pochopit svoji skutečnou přirozenost a dosáhnout morálního ideálu. Takový je základní vztah, jenž existuje mezi

---

⁸³ Holtom, D., C.: Modern Japan and Shinto Nationalism: A Study of Present-Day Trends in Japanese Religion, str. 2

japonským lidem a jejich Císařem, kterýžto je potomkem Velké Bohyně [Amaterasu Ómikami] a jejím prodloužením v čase.“⁸⁴

V podobném tónu se o císaři vyjadřoval například i generál Sadao Araki (荒木貞夫; 1877-1966), který v roce 1938 působil jako ministr školství:

„Podle našeho přesvědčení bylo Japonsko založeno Sluneční Bohyní, Amaterasu-Ómikami, již celý národ uctívá pro její vše prostupující ctnosti, a z níž vzešel náš Císařský Rod. (...) Tennó – jméno, pod nímž je náš Panovník znám – v sobě zosobňuje ducha božstev prvotního vesmíru, stejně tak i ochranné božstvo vlády projevené Jeho božskou předchůdkyní, Amaterasu-Ómikami. Jeho vznešení ctnost proniká časem i prostorem, a Císař vládne Svému lidu s láskou a benevolencí.“⁸⁵

Dobová kapacita na výklad šintoistické doktríny, bývalý profesor Tokijské císařské univerzity Genči Kató (加藤玄智; 1873-1965), hovoří o císaři obdobně, a v jeho uctívání spatřuje nejvyšší formu šintoismu:

„Šintoismus . . . vyvrcholil v Mikadoismu, neboli uctívání Mikada čili japonského Císaře jakožto božstva, a to jak během jeho života, tak i po jeho smrti. . . . V tom spočívá, podle mého názoru i v současnosti, esence či život šintoismu, nerozlučně spjatého s národními ideály japonského lidu. Japonský patriotismus, nebo chcete-li loajalita, není ve skutečnosti pouhým patriotismem či loajalitou v běžném slova smyslu, tedy jen v etickém. Jde o mnohem víc – o ušlechtilý, sebezapírající a zánícený cit japonského lidu vůči jeho vznešenému Vládcí, považovanému za cosi božského, jež jím umožňuje vzdát se všeho, co je jím nejdražší, dobrovolně, tedy z vlastní vůle; obětovat nejenom své bohatství a majetek, ale dokonce i svůj život za svého božského a blahosklonného Panovníka.“⁸⁶

Diskusím o božské podstatě panovníka byla věnována pozornost od počátků moderního japonského státu. Podobné výroky nabraly na intenzitě s nástupem militarismu, kdy si vládnoucí kruhy v důsledku vnitrostátního i zahraničního politického vývoje začaly uvědomovat nutnost upevnění totalitního přístupu a vojenské kontroly na domácí scéně. Zdůrazňování (nejen) božského charakteru císaře pomocí školského systému, a povinností z tohoto faktu vyplývajících, mělo napomoci k vytvoření jednotné domácí fronty orientované směrem k expanzivním výbojům,

⁸⁴ Ibid., str. 10

⁸⁵ Ibid., str. 11

⁸⁶ Ibid., str. 12

jejichž cílem mělo být „svedení celého světa pod jednu střechu“, tedy pod vládu Japonska s jedinečným panovníkem v čele.

2.4.4 Válečný ultranacionalismus

Co však bylo jedním z hlavních ideologických faktorů, který ovládal japonský národ tak dlouho a nakonec jej vehnal do tenat světového válečného konfliktu? Zaměříme-li se na ultranacionalistické ideje válečné společnosti, zjistíme, že byly vyjádřeny pomocí demagogických sloganů, například „celý svět pod jednou střechou“ (*hakkó ichiu*; 八紘一宇), „sto miliónů srdcí tluče jako jedno“ (*ichioku isšin*; 一億一心) či „šíření císařské mise do celého světa“ (*tengjō kaikō*; 天業恢宏). V porovnání s nacistickým Německem v Japonsku chybělo ortodoxní a systematické „nazírání světa“, tedy „Weltanschauung“, jehož podstata byla vyjádřena v dílech Mein Kampf nebo Mýtus 20. století (spis Kokutai no hongī spíše představuje studii japonského státu a jeho význačných charakteristik).

Historik Masao Marujama se domnívá, že jedním z předpokladů pro vznik ultranacionalistického myšlení ve státě je přítomnost expansionistických militaristických tendencí. Neméně důležitá je i vnitřní hnací síla, která vznik těchto idejí urychluje.⁸⁷ Podle něj je pro moderní stát typická neutralita ve smyslu neutrálního postoje v otázkách interních hodnot (například co je pravda, morálka či spravedlnost). Jelikož jsou v Japonsku vnitřní, osobní záležitosti považovány za cosi stinného, co nelze otevřeně připustit, převažovala vždy snaha spojit je jakýmkoli způsobem se záležitostmi veřejnými. Japonský nacionalistický pohled spatřoval hodnotící měřítko všeho jednání v osobě císaře, který zosobňoval absolutní hodnoty (nikoli že by je sám vytvářel). V souladu s výkladem uvedeným v předchozích podkapitolách se mělo veškeré konání dít pouze na základě jeho vůle, a jejím rozšiřováním do celého světa se měly šířit i „ctnostné vlastnosti japonského ducha“. Tento přístup byl umožněn dávným japonským (respektive asijským) principem míšení morálky a moci dohromady.

Marujama dále zdůrazňuje význam snah mocenských struktur přiblížit se co nejvíce k nejvyšším hodnotám, které císař symbolizoval. Podle něj chování byrokratů a vojenských kruhů neovlivňoval primárně smysl pro zákonnost, nýbrž „vědomí existence určité síly mocnější

⁸⁷ Marujama, M.: Theory and Psychology of Ultra-Nationalism. In: Morris, I. (editace): Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics, str. 2 - 3

než oni sami, jinými slovy, takové síly, jež byla bližší nejvyšší entitě.“⁸⁸ Pozici jednotlivce ve společnosti pak spíše než sociální funkce určovala jeho relativní vzdálenost od císaře. Tento princip byl životně důležitý zejména pro armádu a námořnictvo, které se – honosící se přívlastkem císařský – považovaly za blízké císaři, za zprostředkovatele jeho vůle (byť se cíle a postupy obou složek ozbrojených sil mezi sebou různily), a tudíž za vůdčí síly ve společnosti. Smysl pro vykonávání povinností se tedy neodvíjel od horizontálního dělení (dělbý práce), nýbrž od vědomí vertikální závislosti na nejvyšších hodnotách, zosobňovaných císařem. Právě v tomto duchu odpovídal premiér Tódžó na dotaz, zdali se jeho mocenské postavení ve vládě neblíží diktátorské pozici:

*„Já jsem stejný jako vy. Jediný rozdíl spočívá v tom, že mi byla svěřena zodpovědnost postu ministerského předsedy. Tím se odlišuji. Zářím pouze tehdy, jsem-li vystaven světlu Jeho Veličenstva. Kdyby toho nebylo, nebyl bych víc než kamenem u cesty. Zářím pouze proto, že se těším důvěře Jeho Veličenstva a zastávám svou nynější pozici. Tím se diametrálně liším od všech evropských vládců, o nichž se mluví jako o diktátorech.“*⁸⁹

Vůle těch, kdo stáli císaři společensky nejbliže (armáda a námořnictvo) se přenášela na níže postavené články společnosti (civilisty) pomocí tlaku. S vypuknutím válečného konfliktu se tato tendence rozšířila na mezinárodní scénu v podobě anexí a okupace sousedních zemí.

Jaké bylo postavení císaře v rámci takového systému? Ačkoli byl císař vnímán jako zdroj absolutních vnitřních hodnot, které vycházely z jeho věčné, nikdy nepřerušené provázanosti s božskými zakladateli země, byl zcela zbaven možnosti je sám vytvářet. Důraz, jaký byl v učebních materiálech a výrocích vůdčích představitelů státu kladen na jeho božskou podstatu, měl přispívat k rozšíření povědomí o jeho jedinečném charakteru. Ten byl účelově prezentován jako zdroj ctností, které bylo třeba v rámci „osvěty“ implementovat v ostatních asijských zemích.

Druhá kapitola stručně shrnuje vývoj na japonské politické scéně, který vyústil v rozpoutání válečného konfliktu. Neuspokojivé domácí i zahraniční podmínky urychlily nástup radikálních mocenských kruhů, které se rozhodly pomocí expanzionistických výbojů změnit Japonsku nevyhovující situaci. K prosazení svých cílů neváhaly využít všech prostředků. Jako jeden z hlavních pro konsolidaci domácí fronty, ospravedlnění zahraničních výbojů a zastrašení

---

⁸⁸ Ibid., str. 12

⁸⁹ Ibid., str. 17

vnějších nepřátel sloužila teze o božském původu země a jejího panovníka. Ačkoli byla Ústavou Meidži zaručena svoboda vyznání, důraz kladený na božskou podstatu císaře a povinnosti z tohoto faktu pro občany vyplývajících byl kodifikován v teorii *kokutai*. Zpřísnění Zákona o udržování veřejného pořádku, který nepřipouštěl žádné kritické hlasy vůči *kokutai*, podrobné rozpracování teorie *kokutai* v učebním manuálu pro pedagogické pracovníky *Kokutai no hongī*, exaltace božského statutu panovníka, jenž byl chápán jako zdroj nejvyšších mravních hodnot, a snaha jednat „v souladu“ s nimi provázela japonskou společnost po celou dobu válečného konfliktu. Jejich jha zbavil občany teprve konec druhé světové války a demokratické reformy okupačních orgánů v čele s vrchním velitelem spojeneckých sil, Douglasem MacArthurem.

2.5 Odrazy dobové ideologie ve školních učebnicích

Charakter dobové ideologie byl dobře patrný v učebnicích používaných pro výuku školní mládeže. Následující podkapitola proto přiblíží obsah učebních materiálů používaných v moderní době od revoluce Meidži až po konec druhé světové války.

Vláda až do 80. let 19. století nijak nekontrolovala, kdo a jakým způsobem vydává školní učebnice. Od roku 1883 až do roku 1903 mohla pouze vydávat osvědčení učebnicím předloženým k revizi. V důsledku společenských změn však vyvstala potřeba změnit obsah učebnic tak, aby lépe pomáhaly k dosažení osvícení, pokroku a moci. V roce 1903 obnovilo Ministerstvo školství Zákon o základním vzdělání z roku 1900, a vytváření učebních materiálů pro výuku historie, zeměpisu, mravouky a národního jazyka přešlo výhradně do jeho kompetencí. Tím byl položen základ pro vznik systému národních učebnic (*kokuteiseido*; 国定制度), kterým se vláda snažila zabránit cirkulaci nejednotných (často i soukromě vydávaných) materiálů. V učebnicích vláda spatřovala ideální prostředek, jak šířit státní doktrínu mezi mladou generaci, protože všechny výše zmíněné předměty zabíraly téměř polovinu povinného kurikula. Navíc, přes 90% dětí absolvovalo základní školu, a bylo tudíž vystaveno konfrontaci s idejemi v nich obsaženými.

Vláda učebnice revidovala v letech 1910, 1918, 1933 a 1941, učebnice historie a zeměpisu pak ještě v letech 1942 a 1944. S každou revizí se měnil i obsah, a to podle vývoje na domácí i mezinárodní scéně. Texty z roku 1903 hovoří o racionální, pluralitní, inovativní a individualizované společnosti, již spojovaly s moderními západními zeměmi a distancovaly od „zaostalé“ Asie. Po revizi v roce 1910 se obsah změnil. Nabádal k potlačení vlastních zájmů

a kladl důraz na jiné hodnoty, zejména na věrnost císaři a *kokutai*, zároveň vybízel k zachování a rozvoji Asie. V letech 1918-1923 se tón opět změnil, učebnice reflektovaly slabost Japonska a doporučovaly spolupráci na mezinárodní úrovni a multilaterální diplomacii. Texty z let 1933-1939 byly nakloněné fašistické Itálii a Německu, a kritizovaly Ligu národů. Vyhlášovaly militantní, nacionalistické ideje a nezávislou zahraniční politiku. Učebnice z let 1941-1945 pak zaujímal nepřátelské stanovisko vůči sověckému Západu, který zneužíval a paralyzoval Asii po tři staletí. Zobrazovaly Japonsko jako jediný spravedlivý stát, pověřený misí probudit ostatní asijské země a vytvořit „nový pořádek“.

Texty učebnic měly několik společných rysů. Zdůrazňovaly nadřazenost Japonska a jeho teorie *kokutai* nad jinými zeměmi, těsnost vztahu mezi císaři a občany a „velikost“ japonského národa. Přispívaly tak k šíření agresivních idejí, proto jeden z prvních kroků okupačních úřadů po prohrané válce směřoval k jejich úplnému zákazu, vybrání a revizi pod dohledem pečlivě vybraných amerických specialistů.

3. kapitola:

Hirohitovo prohlášení o zřeknutí se božského charakteru

3.1 Debaty o poválečném vývoji císařského systému

O osudu císařského systému, respektive o statutu císařovy osoby, se vedly debaty již v průběhu druhé světové války. Spojené státy, jež zaujaly vůdčí roli v okupaci poválečného Japonska, byly v této otázce nejednotné. Názory se lišily od zachování systému pro pozdější využití v demokratizačních procesech, přes ponechání rozhodnutí o jeho další podobě na japonském lidu až po naprostou likvidaci. Tento rozkol byl patrný zvláště na Ministerstvu zahraničí, kde se vytvořily dvě názorově rozdílné skupiny. První skupina prosazovala zachování císařské instituce, kterou zamýšlela využít při poválečných reformách. Obávala se, že její zrušení by vyvolalo nevoli a odpor ze strany japonských občanů, a chtěla proto ponechat rozhodnutí o jejím zachování či zrušení na nich.⁹⁰ Druhou skupinu reprezentovali zastánci zrušení císařské instituce, tedy názoru, který převládal jak v Americe, tak v Číně.⁹¹ Převážně negativní postoj amerického obyvatelstva k osobě císaře ukázal výsledek průzkumu veřejného mínění, který na svých stránkách přinesl deník Washington Post dne 29. června 1945. Na otázku, co by se s japonským císařem mělo po skončení války stát, vyjádřili respondenti své preference takto:⁹²

Poprava císaře	33%
Přenechání rozhodnutí o jeho osudu soudu	17%
Doživotní vězení	11%
Exil	9%
Nic nepodnikat (císař byl jen loutka v rukou militaristů)	4%
Využít císaře jako loutku pro ovládnutí Japonska	3%
Různé • bez názoru	23%

⁹⁰ K této názorové skupině patřili specialisté na Japonsko - tehdejší ministr zahraničí Cordell Hull, náměstek ministra a bývalý vyslanec USA v Japonsku Joseph C. Grew, bývalý rada americké ambasády v Tokiu Eugene H. Dooman, šéf Úřadu pro záležitosti Dálného východu při Ministerstvu zahraničí Joseph W. Ballantine a předseda Komise pro oblast Dálného východu při Ministerstvu zahraničí George Hubbard Blakeslee.

⁹¹ K této skupině patřili specialisté na Čínu - James Byrnes (nástupce Cordella Hulla ve funkci ministra zahraničí), Dean Acheson (náměstek ministra), Stanley Hornbeck, Owen Lattimore a J. Carter Vincent.

⁹² Takeda, K.: *The Dual-Image of the Japanese Emperor*, str. 163

Nejednotnost názorů panovala i ve Velké Británii, která odmítla převzít vůdčí roli při jednáních o poválečném uspořádání Japonska. Názory na zrušení císařské instituce se ke konci války pozměnily a přiblížily se postupně převládnuvšímu americkému stanovisku, tedy myšlenke zachování systému v podobě modernizované konstituční monarchie. Podobné stanovisko – nevhodnost zrušení císařské instituce „zvenku“ – zastávala i Kanada.

Silně negativní postoj vůči císařské instituci panoval ke konci války a těsně po válce v Austrálii. Ta se obávala vlivu ultranacionalistického šintoismu, znovuoživení mýtu o božském panovníkovi, který v Japoncích vzbuzoval pocit božské rasy s posláním ovládnout svět, a o možnosti jeho opětovného zneužití pro expanzivní účely. Požadovala odsouzení císaře jakožto válečného zločince (krok, od nějž zrazoval jak MacArthur, tak Velká Británie i Kanada) a účast na jednáních o poválečném Japonsku.

Postoj čínské veřejnosti k císařské instituci byl rovněž negativní. Oficiální vyjádření čínské strany ústy Čankajška však hovořilo o nutnosti zbavit císařský systém zhoubného vlivu militaristických kruhů a přenechat rozhodnutí o jeho zachování či zrušení na japonských občanech. Za účelem sladění protichůdných názorů Spojenců proto v Tokiu v roce 1946 vznikla Spojenecká rada pro Japonsko (Allied Council for Japan), mezi jejíž členy patřily Spojené státy, Sovětský svaz, Čína a zástupci Velké Británie, Austrálie, Nového Zélandu a Indie. MacArthurovi se však podobné omezování rozhodovacích pravomocí nelíbilo, proto byla Rada hned od začátku definována jako pouhý poradní sbor, který do výkonu moci vrchního velení okupačních sil neměl právo zasahovat.

Rozdílné názory na zachování či zrušení císařské instituce panovaly i na japonské politické scéně. Liberální a Pokroková strana byly pro zachování císařského systému, Socialistická strana navrhovala jeho zachování, ovšem až po odstranění aury autoritářského nacionalismu, a Komunistická strana propagovala zrušení systému. Jelikož byla od října 1945 obnovena svoboda projevu, začaly se v novinách objevovat i průzkumy veřejného mínění. Deník Jomiuri Hóči uveřejnil 9. prosince 1945 výsledky anket vypracovaných třemi soukromými instituty.⁹³ První z nich, provedená Japonským ústavem pro výzkum veřejného mínění (*Nihon*

---

⁹³ Jomiuri Hóči (9. 12. 1945): Džinmin no koe wa nani wo sakebu: Tennósei no šidži wa kokumin no ippan kandžó, str. 2

kóron kenkjúdžo; 日本公論研究所) mezi 3348 respondenty, přinesla názory občanů týkající se zachování či zrušení císařského systému. 3174 dotázaných osob (95%) se vyslovalo pro jeho zachování, 164 (25%) vyjádřilo opačný názor. Věkové rozpětí respondentů bylo od 8 do 67 let věku, 75% tvořili muži (2491 osob) a 25% ženy (857 osob). Občany, kteří císařský systém odmítli, tvořili ze 2% lidé mladší 19 let, z 5% dvacátníci, z 9% třicátníci, ze 6% čtyřicátníci, padesátníci a lidé starší 60 let pak z 1%. Odpůrce císařského systému tvořily 4% státních úředníků, 5% osob pracujících v rybím průmyslu, 4% osob pracujících v obchodu a průmyslu, 6% bankovních úředníků, 4% dělníků, studentů a nezaměstnaných.

Anketa provedená Japonskou společností pro výzkum veřejného mínění (*Nihon kóron čósakai*; 日本公論調査会) se dotazovala celkem 3875 respondentů z politických, ekonomických a pedagogických kruhů, co by teď hned podle nich měla vláda udělat. 505 z 1265 oslovených politických představitelů požadovalo rezignaci personálu (od sekčních šéfů výše) z oddělení pro správu věcí veřejných ve všech samosprávných úřadech, a 280 výměnu veškerého personálu na policii. 382 pedagogických pracovníků z celkem 1245 oslovených požadovalo zavedení demokratické výuky mládeže a podporu institucí tuto výuku zprostředkovávajících.

V rámci ankety Výzkumného ústavu finančních klik pro trvalý mír (*Zaibacu hódžin kókjū heiwa kenkjúdžo*; 財閥法人恒久平和研究所) byly 10979 magistrátním úředníkům (starostům a místostarostům) po celé zemi rozeslány korespondenční lístky. Z 10571 oslovených starostů odpovědělo 2166, a drtivá většina z nich (1627 osob) vyjádřila názor, že držitelé vysokých vládních, vojenských a policejních postů, kteří byli jmenováni císařským dekretem, by měli okamžitě rezignovat. Bezvýhradně nesouhlasilo 327 osob, 175 respondentů nesouhlasilo s námitkami. Ze 408 dotázaných místostarostů odpovědělo 69. Z nich se pro okamžitou rezignaci vysokých vládních, vojenských a policejních úředníků jmenovaných císařem vyslovalo 17 osob, nesouhlasilo 5 osob a 4 respondenti nesouhlasili s námitkami.

Výsledky anket ukázaly, že většina dotázaných souhlasila se zachováním císařského systému a zároveň požadovala odchod byrokratů, kteří patřili k předválečnému režimu. Tento požadavek se však nevztahoval na osobu císaře. Okupační úřady rovněž kladly důraz na odlišení opatření týkajících se císařské instituce jako takové a osoby císaře. Snažily se zbavit stávající režim negativního vlivu militaristických a ultranacionalistických kruhů, a současně zachovat císaře na trůnu. V souladu s tímto přístupem a s ohledem na preference japonských občanů bylo připraveno prohlášení, v němž se Hirohito zřekl své božské podstaty.

3.2 Příprava prohlášení

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, božská podstata císaře nespočívala v přiřknutí pozice všemocného a vševědoucího Boha, nýbrž v přiznání statutu potomka božských zakladatelů země, který symbolizuje nepřetržitou kontinuitu trvání jedné panovnické dynastie. Západní společnosti, jejichž základem je monoteistická náboženská doktrína, však tento koncept chápaly jako pokus přirovnat císaře - coby potomka božstev - k synu Božímu. Tento postoj přirozeně vzbuzoval záporné emoce a jeho existence byla patrně jedním z hlavních zdrojů silných západních proticísařských nálad.

Je stále velmi obtížné s jistotou říci, jak přesně proces vytváření prohlášení probíhal, od koho vzešel původní nápad (zdali od císaře samotného, od jeho poradců či z iniciativy okupačních úřadů), a do jaké míry se na vzniku prohlášení obě zúčastněné strany podílely. William P. Woodard podotýká, že existence tolika vzájemně si odporujících výroků způsobila, že *„při pokusu rozplést zamotané pletivo mýtů a polopравd, které halí události vedoucí ke vzniku prohlášení, nezbyvá historikovi nic jiného než se pustit do vlastních spekulací.“*⁹⁴ Je nicméně jisté, že pozornost, kterou císařově božskému charakteru věnoval západní svět, byla dobře známá jak MacArthurovi, tak Hirohitovi samotnému, neboť již v polovině září 1945 byl císař přímo dotázán dvěma zahraničními korespondenty, zdali se sám domnívá, že je bůh. Otázka Hirohitovy božské podstaty tak musela být vyřešena za každou cenu, měla-li se uklidnit světová veřejnost a zároveň připravit cesta pro hladký průběh okupačních reforem bez vyvolání zbytečných protiamerických nálad.

3.2.1 Iniciativa okupačních úřadů

Okupační úřady byly přirozeně s problematikou Hirohitova božského charakteru obeznámeny, zpočátku jí však nevěnovaly přílišnou pozornost. Brigádní generál Bonner Fellers, válečný sekretář generála MacArthura v roce 1945, prohlásil, že *„ted' musí přemýšlet o důležitějších věcech“*, a že *„naše velitelství je příliš zaneprázdněno, než aby se mohlo císařovým údajným božstvím zabývat“*. Sám MacArthur jednou na cestě ze své rezidence

---

⁹⁴ Woodard, W., P.: The Allied Occupation of Japan, 1945-1952, and the Japanese Religions, str. 254

do Ústředí spojeneckých sil poznamenal, že by ho zajímalo, „*co by se stalo, kdyby se japonský císař zřekl svého božského charakteru?*“⁹⁵

Během krátké doby se však tato otázka dostala do centra pozornosti okupačních úřadů. Na začátku listopadu 1945 se na Oddělení civilních informací a vzdělávání (Civil Information and Education Section, CIE) obrátil dr. R. H. Blyth⁹⁶ s prosbou o zprostředkování zaměstnání. Byl představen podplukovníkovi H. G. Hendersonovi,⁹⁷ jenž s ním sdílel zájem o japonskou literaturu, a brigádnímu generálovi Dykovi,⁹⁸ který mu nabídl místo v CIE. Z možnosti pracovat pro okupační úřady nakonec sešlo, protože dr. Blyth mezitím přijal post profesora angličtiny na šlechtické škole Gakušūin. Zároveň mu byla nabídnuta pozice lektora korunního prince s tím, že přitom bude sloužit jako neoficiální spojka mezi císařskou domácností a CIE, a bude obě strany vzájemně informovat o podnikaných krocích.

H. G. Henderson, do jehož kompetencí spadala především demokratizace japonského vzdělávacího systému a eliminace ultranacionalistických idejí, se v tu dobu zabýval otázkou Výnosu o vzdělání z roku 1890. To, co ho znepokojovalo, nebyl totiž obsah dokumentu, nýbrž způsob zacházení s výnosem ve školách, zvláště ve spojení s ceremoniemi při jeho předčítání žákům. To byl podle něj jeden ze zdrojů indoktrinace o božské podstatě císaře. Henderson se domníval, že pro hladký průběh demokratizace je nezbytné vymýtit ze společnosti veškeré zmínky o nadřazenosti Japonska a jeho panovnické linie zakládající se na myšlence božského původu. Byl proto velmi překvapen, když ho R. H. Blyth na začátku prosince informoval o císařově úmyslu zříci se svého božství. Blyth také tlumočil prosbu palácových úředníků o pomoc při sestavování takového dokumentu. Jelikož ten den nebyl šéf oddělení Dyke přítomen, požádal Henderson Blytha o odklad projednání návrhu do příštího dne. Blyth odmítl s tím, že „není čas“, protože císařovi poradci požadují vypracování alespoň hrubého konceptu prohlášení

⁹⁵ Ibid., str. 253

⁹⁶ Reginald Horace Blyth (1898-1964): narozen v Essexu ve Velké Británii, absolvent Londýnské univerzity, profesor, spisovatel a propagátor japonské kultury na Západě. V roce 1925 odjel do Koreje (tehdy pod japonskou správou) a působil až do roku 1935 jako odborný asistent angličtiny na univerzitě v Soulu. Během této doby začal studovat japonštinu, čínštinu a věnoval se zenovému buddhismu. V roce 1937 se oženil se svou druhou ženou, Japonkou, a přestěhoval se do Kanazawy, kde působil jako učitel angličtiny na střední škole. Po skončení druhé světové války spolupracoval s okupačními úřady, v roce 1946 se stal profesorem angličtiny na šlechtické škole Gakušūin (学習院) a vyučoval angličtinu korunního prince (současného císaře Akihita). V roce 1956 získal čestný doktorát za literaturu na Tokijské univerzitě a o rok později mu byl udělen Řád za zásluhy čtvrtého stupně. R. H. Blyth přispěl značnou měrou k popularizaci japonské literatury (zvláště básní *haiku*) a zenové filozofie v západním světě.

⁹⁷ Harold Gould Henderson (1889-1974): člen štábu Vrchního velitelství spojeneckých sil, zvláštní poradce CIE; profesor emeritus japonštiny na Kolumbijské univerzitě, znalec a autor básní *haiku* a jejich propagátor na Západě.

⁹⁸ Kenneth R. Dyke: šéf CIE po dobu poválečné okupace Japonska.

do několika hodin, aby jej mohli předložit MacArthurovi ke schválení. Na to se Henderson odebral do svého pokoje v hotelu Dai Iči a během polední přestávky sepsal stručný text, který však nepodepsal, neboť jej považoval za čistě neoficiální.

Následující den Blyth Hendersona navštívil a informoval jej, že palácoví úředníci nařídili spálení rukopisu a v jeho přítomnosti tak učinili. Při další návštěvě o pár dní později přinesl Blyth svůj vlastní text, který obsahoval pasáže z Hendersonova rukopisu (část, v níž se Hirohito zříká své božské podstaty, byla až na vypuštění jednoho slova zcela totožná). Je velmi pravděpodobné, že Blyth konzultoval obsah prohlášení s Kacunošinem Jamanašim⁹⁹ a dalšími představiteli japonské politické scény předtím,¹⁰⁰ než jej Hendersonovi předložil. Henderson i Dyke byli s textem spokojeni a Dyke ho ihned odnesl MacArthurovi ke schválení. MacArthur rovněž vyjádřil své uspokojení a vrátil text Blythovi, aby dohlédl na jeho zprostředkování japonské straně.

Okupační úřady tedy ponejprv problematice Hirohitova božského charakteru nevěnovaly soustavnější pozornost, a to i navzdory skutečnosti, že právě tato otázka značnou část západního světa znepokojovala. Do centra jejich pozornosti se dostala až díky iniciativě podplukovníka Hendersona, který se k ní propracoval při zavádění demokratických principů do japonského vzdělávacího systému. Jeho zpočátku osobní názor se záhy stal otázkou dne a předmětem horečné činnosti na japonské i americké straně.

3.2.2 Iniciativa japonské strany

Japonská strana přirozeně rovněž zvažovala, jaké kroky podniknout pro uklidnění světové veřejnosti a pro navození hladké spolupráce s okupačními úřady. Pozdě na podzim (pravděpodobně až na začátku prosince) roku 1945 byl tehdejší premiér, baron Kidžúró Šidehara (幣原喜重郎; 1872-1951), předvolán do císařského paláce na audienci. Císař, jenž si byl dobře vědom zahraničních hlasů volajících po jeho abdikaci, exilu, či dokonce postavení

⁹⁹ Kacunošin Jamanaši (山梨勝之進; 1877-1967): admirál, v roce 1930 náměstek ministra námořnictva. V roce 1933 byl donucen z ministerstva odejít a v roce 1939 se na návrh šéfa Ministerstva pro správu císařské domácnosti (*Kumaišó*) Macudairy stal prezidentem šlechtické školy Gakušúin. Byl to právě Jamanaši, kdo R. H. Blythovi zprostředkoval místo profesora na jmenovaném institutu.

¹⁰⁰ V osobním dopise zaslaném W. H. M. Creemersovi R. H. Blyth uvádí, že „napsal v angličtině prohlášení, které Šidehara pozměnil jen nepatrně . . .“ In: Creemers, W. H. M.: *Shrine Shinto After World War II, 1945-1962*, str. 177

před mezinárodní tribunál coby válečného zločince, vyjádřil svůj záměr vydat novoroční prohlášení národu a vyzval vládu k přípravě vhodného textu. Jako jeho součást požadoval nápravu pokroucených idejí o svém božství.¹⁰¹ Šidehara, jenž si nutnost vylepšit císařovu image jak na domácí, tak na zahraniční scéně dobře uvědomoval, vřele souhlasil. Císař sám byl této myšlence velmi nakloněn, protože s tezí o svém božském původu, tak jak byla zneužita jako součást válečné propagandy, vnitřně nesouhlasil. Generál Šigeru Hondžó, Hirohitův válečný pobočník v polovině 30. let 20. století, oslovoval císaře jako „vtělené božstvo“; císař na tento argument ostře odpovídal:

*„Stavba mého těla je stejná jako u kterékoli jiné lidské bytosti, nejsem tudíž žádný bůh. Poznámky tohoto druhu mne iritují!“*¹⁰²

V září 1945 vyslovil princ Fumimaro Konoe¹⁰³ přání setkat se s MacArthurem. Požádal přitom svého osobního přítele, Merrella Voriese Hitocujanagiho, aby přijel do Tokia. Hitocujanagi prosbě vyhověl a na základě princových instrukcí přijel 10. září do Jokohamy. Během své návštěvy se pravděpodobně zabýval myšlenkou, zda-li by průběhu okupace neprospělo prohlášení, v němž by se císař zřekl své božské podstaty. O dva dny později, 12. září, během brzkých ranních hodin sepsal text prohlášení, o němž se domníval, že by mohlo prince Konoeho zajímat, a které by přispělo k obnově důvěry v Japonsko. Princ Konoe rukopis přijal s vyjádřením, že předložit císaři takový návrh nebude obtížné, jelikož císař sám tomuto postulátu nevěří. Zdá se však, že žádné další kroky nepodnikal, už jen proto, že se po pádu kabinetu prince Higašikuniho (8. října 1945) vyskytoval v paláci jen zřídka. Zdá se však vysoce pravděpodobné, že se o existenci rukopisu zmínil jednomu z komořích, který o něm posléze mohl informovat císaře a připravit tak palácové úředníky na nadcházející události.

Debaty o Hirohitově božství se mezi členy císařské domácnosti a okupačními úřady neomezily pouze na výše zmíněný případ. Další člen císařské rodiny, princ Takamacu, byl seznámen s mladým námořním poručíkem Otisem Carym, pozdějším profesorem na univerzitě Dóšiša v Kjótu. Ke konci listopadu 1945 se oba neoficiálně sešli a vyměnili si názory shodné

¹⁰¹ Hirohito přitom zmínil příběh o císaři Go-Mizunoovi (後水尾天皇; vládl v letech 1611-1629), který abdikoval proto, aby mohl být ošetřen lékaři, kteří se ho jinak (coby božské entity) nesměli dotknout. Císař tuto historku okomentoval slovy: „To je absurdní příběh, že?“ In: Maeda, T.: 「Ningen sengen」 no učisoto, str. 88

¹⁰² Woodard, W., P.: The Allied Occupation of Japan, str. 255; Shillony, Ben-Ami: Enigma of the Emperors: Sacred Subsistence in Japanese History, str. 193

¹⁰³ Fumimaro Konoe (近衛文麿: 1891-1945): trojnásobný premiér (v letech 1937, 1940 a 1941), vicepremiér první vlády sestavené po kapitulaci Japonska, a císařův důvěrník.

v tom smyslu, že pro zlepšení vztahů mezi Japonskem a Západem by bylo žádoucí, aby se císař zřekl svého božského charakteru. I v tomto případě je možné se domnívat, že princ Takamacu předal informaci palácovým úředníkům, kteří pak mohli zpravit komoří císařské domácnosti a připravit je na sestavení prohlášení.

Veškeré záležitosti týkající se veřejného i soukromého života císařské rodiny mělo na starost Ministerstvo pro správu císařské domácnosti (*Kunaišó*). Novoroční prohlášení mělo být osobním vzkazem císaře národu, proto bylo vše spojené s jeho oznámením považováno za císařovu soukromou záležitost. Zpráva o Hendersonově listopadové poznámce o císařově údajném božství, která se k uším palácových úředníků donesla, a vyhlídka, že okupační úřady budou pravděpodobně v tomto směru něco podnikat, vzbudila značné znepokojení. Kacunošin Jamanaši, který se jakožto ředitel institutu zodpovědného za výchovu korunního prince (budoucího císaře Akihita) otázkou císařova božského charakteru rovněž intenzivně zabýval, se ihned zkontaktoval s ministrem *Kunaišó* Sótará Išiwaitou. Ten bezpochyby obratem ruky informoval další komoří a vikonta Jošitami Macudairu, ředitele Úřadu šlechtictví a heraldiky, jenž byl od dětství druhem a později kancléřem císaře. Byl to nejspíše právě Macudaira, kdo jako první zprostředkoval císaři informace, které mezi palácovými úředníky kolovaly. Jamanaši se také obrátil na tehdejšího premiéra, Šideharu, který s nápadem souhlasil. Šidehara se později sešel s R. H. Blythem, aby se s ním poradil o formě novoročního výnosu. Tím se americká strana zpětně dozvěděla o císařově úmyslu, ačkoli to byl spíše Jamanaši, a nikoli Šidehara nebo Išiwaita, kdo jako první tlumočil dr. Blythovi zamýšlený plán, a pravděpodobně ho i požádal, aby zjistil stanovisko Hendersona či okupačních úřadů.

Ani Jamanaši, jenž byl sám horlivým stoupencem názoru, že by se císař měl své božské podstaty zřeknout, ani ostatní zúčastněné osoby nevěděli, že rukopis, který jim dr. Blyth předal, vyjadřoval pouze Hendersonův osobní pohled na věc. Palácoví úředníci se snažili situaci vyřešit co nejrychleji, a pokud možno tak, aby se předešlo jakémukoli zdiskreditování celé záležitosti, například vydáním přímé direktivy Vrchního velitelství okupačních sil, která by mohla vzbudit záporné reakce. Proto urychleně zařídili Šideharovi audienci u císaře, aby se mohly podniknout patřičné kroky.

Aktivita směřující k vyřešení otázky Hirohitova božského charakteru byly vyvíjeny na obou stranách. Japonská byrokracie si uvědomovala, že tato problematika bude muset být

s konečnou platností vyřešena, a informace o tom, že americká strana se k podobnému kroku chystá, činnost palácových úředníků jen urychlila. V uvedené podkapitole je dobře patrná uzavřenost kruhu, v níž tyto informace cirkulovaly – pobídkou ke zintenzivnění příprav prohlášení na japonské straně bylo vědomí o krocích, jež zvažovaly okupační úřady, pro které bylo zase jistým překvapením zjištění, že císař sám hodlá k této otázce zaujmout konečné stanovisko.

3.2.3 Konečná podoba prohlášení

Premiér Šidehara zřejmě tušil, oč se bude na audienci jednat. Sám měl pravděpodobně k dispozici rukopis dr. Blytha, protože některé pasáže jeho vlastního (anglicky psaného) textu se s ním téměř shodovaly.¹⁰⁴ Zhruba v polovině prosince předal svůj koncept k překladu do japonštiny. Premiér chtěl celou záležitost uchovat v tajnosti co možná nejdéle a zamýšlel původně sepsat text novoročního prohlášení sám, 23. prosince 1945 však k sobě povolal tehdejšího ministra školství Tamona Maedu (前田多門; 1884-1962) a požádal ho o sestavení prohlášení s tím, že pouze vrchní sekretář kabinetu Daisaburó Cugita smí být přizván k případným konzultacím. Tlumočil mu vzkaz dr. Blytha, že by bylo vhodné, aby císař vydal prohlášení, v němž by se zřekl svého božského charakteru, na což ministr Maeda reagoval těmito slovy:

*„Myslím si, že to je velice dobrý nápad. Právě teď, po skončení války, kdy jsou všichni občané ve stavu letargie a nevědí, co se bude s Japonskem dít dál, by bylo velmi vhodné, kdyby císař sám rozehnal mlhu nejasností a prohlásil, že i on sám chce být s lidem.“*¹⁰⁵

Maeda během následujících dní vypracoval ve spolupráci se sekretářem Cugitou text prohlášení (v japonštině), který z velké části vycházel z rukopisu dr. Blytha, a předal jej premiérovi Šideharovi. Ten se 25. prosince, navzdory státnímu svátku (výročí smrti císaře Taišó, otce císaře Hirohita), věnoval přípravě textu prohlášení, tentokrát v japonštině. Z přepracování a pobytu v nevytopené kanceláři však onemocněl lehkým zápallem plic, takže dokončení rukopisu musel přenechat ministrovi Maedovi, který za něj rovněž šel na audienci s císařem následujícího

¹⁰⁴ Premiér Šidehara uměl velmi dobře anglicky a nebylo pro něj neobvyklé psát první verze státních výnosů v angličtině kvůli „jednoznačnosti“, zvláště šlo-li o dokument určený zahraničním čtenářům. Kromě Blythova rukopisu existoval ještě jeden koncept výnosu – náměstek ministra Kunaišó Masudžiró Ógane (大金益次郎) předal Jamanašimu vlastní text, který však byl pro svůj příliš negativní tón zamítnut jak Jamanašim a R. H. Blythem, tak sekretářem Gakušúinu Nagamicu Asanem (浅野長光).

¹⁰⁵ Maeda, T.: 「Ningen sengen」 no učisoto, str. 85

dne. Když Maeda předával Hirohitovi rukopis prohlášení k posouzení, velmi na něj zapůsobilo, když císař „přijal text velmi klidně, jako kdyby na něj už čekal, pečlivě jej prozkoumal a některé pasáže si hlubokým hlasem nahlas předčítal.“¹⁰⁶ Poté, co císař obsah odsouhlasil, požádal, zda by se do něj nemohla vsunout část Přísahy o pěti člancích jeho děda, císaře Meidžiho, jako důkaz toho, že demokratické myšlenky nejsou v Japonsku zcela cizí. Maedovi a Cugitovi nakonec nezbylo nic jiného, než v úvodu výnosu ocitovat Přisahu celou. To, co Maedu znepokojovalo obzvláště, byl styl prohlášení. Mělo jít o výnos pro nové Japonsko, tudíž by byla vhodná nová, srozumitelná forma textu (narozdíl od dosud používaného složitého kompozičního stylu), forma císařských výnosů však byla již kodifikována. Maeda s Cugitou dokonce uvažovali o najmutí jazykového specialisty, který by provedl závěrečné úpravy textu, k tomuto kroku však z časových důvodů nedošlo. 28. prosince navečer přinesl ministr Maeda text premiérovi Šideharovi do nemocnice ke schválení.

Při konečných úpravách před vydáním prohlášení vyvstal jeden jazykový problém. V původní anglické verzi dr. Blytha (z níž japonský překlad vycházel) stálo, že „(pouta mezi Námi a Naším lidem) se nezakládají na nepravdivém konceptu, že císař je božský“ (they are not predicated on the false conception that the Emperor is divine). Překlad do japonštiny vyústil v tvrzení, že císař není potomkem božstev (*kami no šison . . . dewa nai*), což v důsledku znamenalo, že není potomkem svých skutečných předků, kteří byli všichni považováni za *kami*. Jeden z komoříků, Mičio Kinošita, požádal císaře o dovolu pozměnit japonský text v tom smyslu, že císař není bohem (*akicumikami*), čímž byl tón originálního textu zachován.

Vláda text novoročního prohlášení schválila na ranním zasedání 30. prosince 1945. Ministr Maeda k tomu ve svých memoárech poznamenává, že „se domníval, že žádný člen kabinetu, snad kromě ministra zahraničních věcí (Šigeru Jošidy), o prohlášení nevěděl do té doby, než bylo kabinetu představeno. Když však text prohlášení přišel na řadu, nepadly žádné dotazy ani návrhy, ačkoli všichni členové kabinetu k němu jistě museli mít svá stanoviska, a prohlášení bylo schváleno tak, jak bylo.“¹⁰⁷

V odpoledních hodinách zanesl zastupitel vlády anglickou verzi výnosu na Vrchní velitelství spojeneckých sil ke schválení. V poledne 31. prosince 1945 byl výnos předán médiím, aby se stihly uzávěrky pro novoroční vydání. Ranní výtisky japonských deníků s datem 1. 1.

¹⁰⁶ Ibid., str. 87 - 88

¹⁰⁷ Ibid., str. 90

1946 pak přinesly text císařova novoročního prohlášení s názvem *Šin Nihon kensecu ni kan suru šóšo* (新日本建設に関する詔書; Císařský výnos pro vybudování nového Japonska), které později vešlo do dějin jako *Ningen sengen* (人間宣言), tedy Prohlášení císaře Hirohita o zřeknutí se božského charakteru.

Hirohitovo novoroční prohlášení bylo vytvářeno ve velké časové tísní. Konečnou anglickou verzi, která vycházela z rukopisu dr. Blytha, sestavil tehdejší ministr Šidehara, japonský překlad vypracoval ministr školství Maeda.¹⁰⁸ Skutečnost, nakolik byla výsledná forma prohlášení a jeho obsah projevem vůle okupačních sil a nakolik palácových úředníků, se dnes už patrně nepodaří spolehlivě prokázat. Je nicméně zajímavé sledovat, nakolik se může osobní názor jednotlivce stát hybatelem událostí. Také je třeba vzít úvahu nesmírnou šíři úkolů, které měly okupační úřady před sebou – problém císařova božského charakteru nebyl sice jediný, měl však svůj nesporný význam při zmenšování odstupů mezi japonským a západním světem.

Příprava rukopisu byla držena v co největší tajnosti, o čemž svědčí i skutečnost, že výnos byl japonské i americké straně oficiálně představen pouhý den před uveřejněním. Okupační úřady neznaly obsah dokumentu v japonštině a generál MacArthur byl zastupitelem vlády seznámen jen s krátkým resumé celého textu. Novoroční prohlášení prošlo pouze tiskem, císař tentokrát nemluvil do rozhlasu, narozdíl například od rádiového vysílání oznamujícího dne 15. srpna 1945 konec války a přijetí porážky.

3.2.4 Reakce ze strany západních mocností

Hirohitův novoroční výnos, v němž se zřekl svého božského charakteru, kterýžto postulát (a jeho zneužití v době druhé světové války) byl zdrojem obav západních mocností, se přirozeně neobešel bez komentářů. Generál MacArthur se k němu vyjádřil následujícím proslovem:

---

¹⁰⁸ Japonská a anglická verze Hirohitova novoročního prohlášení, stejně jako jeho překlad do češtiny, jsou uvedeny v Přílohách 1, 2, 3 a 4 na konci práce.

„Císařovo novoroční prohlášení mne velmi těší. Ujímá se jím vůdčí úlohy v procesu demokratizace svého národa a přímo tak zaujímá stanovisko pro budoucnost v liberálním duchu. Jeho čin odráží přesvědčivý vliv rozumné myšlenky. Rozumnou myšlenku nelze zastavit.“¹⁰⁹

O císařově prohlášení hovoří i „Zpráva o cestě Komise pro Dálný východ do Japonska“,¹¹⁰ kterou zkompiloval dr. George E. Blakeslee, americký zástupce řídicího výboru Komise pro Dálný východ:

„ . . . Jeho novoroční výnos, v němž se zřiká své božské podstaty, byl schválen většinou vzdělaných Japonců a přijat s tichým souhlasem mezi lidem. Císařovi poradci jsou starší politici, kteří jsou známí svými liberálními názory a přátelským postojem vůči Spojeným státům.“¹¹¹

Zpráva Subkomise pro Dálný východ s datem 6. 3. 1946 se o Hirohitově prohlášení zmiňuje takto:

„Považuje se za vhodné, aby císař ukázal svému lidu, že je lidská bytost nikterak odlišná od ostatních Japonců, že ani on sám - jak pronesl v císařském výnosu v lednu 1946 - nevěří v božský původ císařské linie či v mýtickou nadřazenost Japonska nad ostatními zeměmi, a že neexistuje žádná „císařská vůle“ odlišná od vládní politiky. Jelikož tyto cíle nebyly dosud plně realizovány, měl by Vrchní velitel podporovat císaře, aby dál dobrovolně tyto body národu demonstroval. (. . .) Jakýkoli pokus přesvědčit císaře k participaci na vlastním „odhalení“ by měl být proveden tak, aby zůstal skryt japonskému lidu, a s takovou diplomacií, aby nevzbudil zdání nátlaku.“¹¹²

Uvedené komentáře naznačují, že v nejvyšších politických kruzích se Hirohitovo prohlášení setkalo s vesměs příznivými ohlasy. Generál MacArthur byl znám svým kladným postojem k císaři a k otázce zachování císařské instituce, což se odráží i v tónu jeho komentáře. Zpráva Subkomise pro Dálný východ císařský výnos taktéž kladně hodnotí, neopomíná nicméně zdůraznit, že jde pouze o jeden z kroků na cestě k demytizaci císaře, a že je nutné pokračovat v převádění těchto teoretických výroků do praxe. Hirohitův výnos přesto znamenal výrazný

¹⁰⁹ MacArthurův komentář (v angličtině) přinesly např. americké listy New York Herald Tribune, The Boston Post či Daily Record. Jeho japonskou verzi otiskly např. ósacký a tokijský Mainiči šinbun, Asahi šinbun či Ise šinbun. Pro anglickou i japonskou verzi MacArthurova komentáře viz Příloha 5.

¹¹⁰ Komise pro Dálný východ přijela do Japonska 9. 1. 1946, protože byla nespokojená s postupem generála MacArthura, který považovala za „příliš měkký vůči císaři“, a chtěla se o pravém stavu věcí přesvědčit na místě.

¹¹¹ Takeda, K.: The Dual-Image of the Japanese Emperor, str. 135

¹¹² Ward, R., E.: Presurrender Planning: Treatment of the Emperor and Constitutional Changes. In: Ward, R., E., Yoshikazu, S. (editace): Democratizing Japan: The Allied Occupation, str. 13 - 14

posun v demokratizačním procesu Japonska směrem kupředu a sňal z císařského trůnu auru absolutní moci, čímž přispěl ke změně vnímání císařovy osoby.

3.2.5 Reakce japonské strany

Novoroční prohlášení císaře Hirohita přirozeně vyvolalo vlnu emocí i v samotném Japonsku. Jelikož však byl text císařského výnosu předložen ke schválení členům parlamentu v den předání dokumentu médiím k tisku, chyběly v den uveřejnění oficiální komentáře politických představitelů. Jedinou výjimku tvořilo prohlášení premiéra Šidehary. Ten připomíná, že začátek Hirohitova prohlášení tvoří doslovná citace Přísahy o pěti člancích, což je důkazem toho, že základy demokratických idejí byly položeny už v době Meidži. Vláda se od té doby postuláty v Přísaze obsaženými řídila, „v posledních letech však byla bohužel potlačována reakčními silami, což vyústilo ve ztrátu úcty ke svobodě a podpory vůle lidu, tedy v zánik dalekosáhlých úmyslů císaře Meidžiho. Náš lid má však nyní novou příležitost. V souladu s císařskou vůlí by měl usilovat o vybudování nového státu založeného na principech demokracie, pacifismu a racionality, a tím císařovu mysl upokojit. To je mé životní přání. Upřímně doufám, že se národ k vybudování nového státu vzchopí.“¹¹³

Tehdejší ministr školství Tamon Maeda o prohlášení a jeho vlivu přemýšlí ve svých memoárech takto:

„Jaké vlastně byly reakce poté, co byl císařský výnos zveřejněn? V zahraničí vyvolal velké ohlasy a vypadá to, že prohlášení, jímž se císař božského Japonska, až dosud zahalený v oblacích legend, sám zřekl svého božského charakteru, přineslo naději na demokratizaci Japonska.“¹¹⁴

Jak na Hirohitovo prohlášení reagovali běžní Japonci? Deník Asahi šimbun přináší svědectví dramatika Taičiho Jamady, jemuž bylo v době uveřejnění Hirohitova prohlášení 11 let. O událostech spojených s císařovým novoročním výnosem hovoří takto:

„Na samotné Prohlášení se už přesně nepamatuji. I když jsem si až do té doby myslel, že císařova fotografie ve škole je jen obyčejná fotka, kdykoli zazněla slova 'Jeho Výsost', dospělí i děti ihned vypjali záda. Vzpomínám si, že se mi i jako dítěti otevřely oči, když jsme se poprvé od konce války učili o demokracii, o tom, že muži i ženy jsou si rovni, že je špatné někoho

¹¹³ Džidži šinpó (1. 1. 1946): Šinkokka kensecu sen, str. 1

¹¹⁴ Maeda, T.: 「Ningen sengen」 no učisoto, str. 90

diskriminovat a podobně. Proto byla myšlenka, že '[císař] je stejná živá bytost a není na něm nic božského' přirozeně rychle přijata. Šokem však pro mě byla běžná novoroční návštěva císařského paláce v roce 1954. Byly tam obrovské davy lidí a dokonce 16 obětí na životech. Byl jsem překvapen, jelikož jsem si myslel, že se systém, který stavěl císaře do svého centra, zhroutil. Japonci jsou sice schopní své postoje měnit, pokud však jde o zakořeněnost názorů na císaře, cítil jsem, že přesahuje veškerou logiku a racionalitu.“¹¹⁵

Na setkání s „císařem-člověkem“ vzpomíná i bývalý zaměstnanec továrny Kawasaki na výrobu chemických hnojiv Jošio Andó. 19. února 1946 navštívil Hirohito v rámci svých okružních cest po Japonsku (*džunkó*; 巡幸) také továrnu Kawasaki a Jošio Andó, jemuž bylo tehdy 25 let, byl spolu s asi deseti dalšími zaměstnanci vybrán pro „audienci“. I když mu tím bylo umožněno hovořit s císařem přímo, pořád pro něj byl „člověkem z nadoblačného světa.“ Setkání s císařem „bylo jako sen. Pomyslel jsem si, že je úžasné, když se mnou mluví osoba, o níž všichni říkali, že je žijící bůh (arahitogami, pozn. překl.).“¹¹⁶

V poněkud odlišném tónu se o Hirohitově novoročním prohlášení vyjadřuje ve svém deníku bývalý příslušník císařského námořnictva Kijoši Watanabe:

„Císař na Nový rok vydal výnos. Na předních stránkách novin stálo 'Císařský výnos', tak jsem si pomyslel, že to je od císaře dobrý krok na začátek nového roku, že konečně přijme zodpovědnost za válku a bude abdikovat, proto možná takový výnos. Jenže se jednalo o neuvěřitelně sprosté prohlášení. Vychytralé, pokroucené – jak je možné, že se takové prohlášení teď objeví?! Přelétl jsem ho očima a vzteky se mi chtělo zvracet. Hlava se mi točila a od lýtek mi začala stoupat studená krev. (...) Ačkoli až doted' vládl jako absolutní 'bůh' (arahitogami), všechno jen tak, jako by nic, zruší, a ještě bezostyšně mluví o 'důvěře' a 'úctě'. (...) Vážně jsem si nemyslel, že je císař až takhle nezodpovědný. Domníval jsem se, že od té doby, co uplynul 15. srpen, jednou zodpovědnost odhodlaně přijme. Tajně jsem v to doufal. A teď takový výnos. Co chce vlastně císař k čertu dělat?!“¹¹⁷

Výše uvedený průřez názorovým spektrem japonské odborné i laické veřejnosti poodhaluje celou škálu emocí, které prohlášení vzbudilo. Komentář premiéra Šidehary hodnotí obsah Hirohitova prohlášení celkově a chápe jej jako pobídku pro vybudování nového, mírově

¹¹⁵ Mainiči šinbun (4. 1. 2006): Ronri no čóecu kandžiru, str. 12

¹¹⁶ Ibid., 「Fukkó ni cukusó」; Ši kara sei omoicujoku, str. 12

¹¹⁷ Watanabe, K.: Kudakareta kami: Aru fukuinhei no šuki, str. 135 - 136

orientovaného Japonska, bez zvláštního důrazu na pátý odstavec, tedy na část, v níž se císař zříká své božské podstaty. Přímý účastník tehdejších událostí, ministr školství Maeda, připouští kladný vliv novoročního výnosu na další průběh demokratizačních procesů. Mezi běžnými občany vyvolalo císařovo prohlášení vesměs vlnu překvapení a ulehčení ve smyslu zániku všudypřítomné obavy z nařčení z protivení se císařské „vůli“. Otázkou samozřejmě zůstává, nakolik se Japonci vnitřně s novou podobou císaře ztotožnili a nakolik vytrvali ve svém původním přesvědčení, ať už bylo jakékoli. Lze se domnívat, že negativní reakce bývalého armádního příslušníka v sobě odráží frustraci ze zhroucení systému, od něž se – podle slov historika Marujamy – odvíjela exaltovaná pozice militaristických složek. Hirohitovo novoroční prohlášení však spolu s dalšími kroky (okružní cesty po zemi apod.) nepochybně přispělo ke „zlidštění“ císařovy osoby a k překlenutí propasti mezi „nadoblačnou říší“ a reálným světem japonské země.

3.3 Komentáře vybraného dobového zahraničního tisku

Hirohitovo prohlášení, v němž se zřekl svého božského charakteru, přirozeně neuniklo pozornosti světového tisku. Deník Jomiuri šinbun, který na svých stránkách přinesl seriál analýz uveřejněných při příležitosti šedesátého výročí konce druhé světové války *Sengo rokudžú no genten* (戦後 60 年の原点; Šedesát let po válce), uvádí výběr komentářů tehdejšího amerického tisku a titulky zpráv novin z bývalých japonských kolonií. Podle Jomiuri šinbun uvádí americký list *The New York Times*, že jde „o vzkaz, který byl japonskému národu určen poprvé od prohlášení ze dne 15. srpna 1945, v němž císař oznámil přijetí *Postupimské deklarace*, a o historicky nejdůležitější text po *Přísaze o pěti člancích*, kterou císař Meidži vyhlásil při zakládání moderní společnosti.“¹¹⁸ List dále přináší shrnutí nejdůležitějších bodů obsažených v prohlášení (zřeknutí se božské podstaty, odmítnutí ideje o nadřazenosti japonského národa zakládající se na šintoistické doktríně a nutnost vytvoření nového, mírově orientovaného státu s racionálním vládním systémem) a vzkaz generála MacArthura. V následující podkapitole proto bude věnován prostor dobovým zahraničním komentářům hodnotícím obsah císařova novoročního prohlášení.

---

¹¹⁸ Mainiči šinbun (4. 1. 2006): Kaigai no hódó: Bei, acukai ókiku šósan mo. Adžia wa hikakuteki hikaeme, str. 12

3.3.1 Komentáře vybraného dobového amerického tisku

3.3.1.1 *The New York Times*

Newyorský deník uvádí svůj komentář Hirohitova prohlášení na první stránce těmito slovy:

„Císař Hirohito dnes v novoročním projevu adresovanému svému národu prohlásil, že se teorie o jeho božské podstatě – podpořená japonskou ústavou a zákony – zakládala na „legendách a mýtech“. Vyzval národ k odstranění zlovyků z minulosti a ke společnému úsilí směřujícímu k vytvoření nového a mírového Japonska.

Tento projev, určený japonské veřejnosti poprvé od doby, kdy císař před více než čtyřmi měsíci oznámil porážku a kapitulaci země, měl podobu a váhu císařského výnosu, nejzávažnějšího nařízení pro občany, jaké kdy japonský systém náboženství a právní vědy vynalezl.

Jedná se o historický dokument ve více než jednom ohledu. Tento dokument se v japonských análech zařadí na stejnou úroveň jako prohlášení Hirohitova dědečka, císaře Meidžiho, zakládající moderní Japonsko na konci feudálního období. (...)

„Pouta mezi námi a naším národem,“ pokračuje Hirohito, podle oficiálního překladu, „stála vždy na vzájemné důvěře a úctě, nezávisí na pouhých legendách a mýtech. Nezakládají se na nepravdivém konceptu, že císař je božský, že japonský národ je nadřazen ostatním rasám a předurčen ke světovládě.“¹¹⁹

Deník dále upozorňuje, že tento novoroční výnos byl první, který císař svému národu adresoval, a jedna z mála příležitostí v posledních desetiletích, kdy byl národ jako celek osloven v záležitosti týkající se celé země. Podle deníku se panovník Japonska, o němž ústava hovoří jako o posvátném a nedotknutelném, svým prohlášením zavazuje k obnově hodnot obsažených v Přísaze o pěti člancích a vyjadřuje solidaritu s národem. Po občanech žádá jednotu a píli, nutnou pro zajištění „světlé budoucnosti“, což list hodnotí jako „silná slova na člověka, který (...) neměl daleko k abdikaci, nebo na monarchu, který viděl porážku, okupaci a úpadek svého národa, zatímco jeho vlastní tradiční privilegia dosud závisela na uvážení přemožitelů Japonska.“¹²⁰ Zopakováním Přísahy v úvodu prohlášení vyjadřuje Hirohito svůj záměr vybudovat nové, mírové

¹¹⁹ The New York Times (1. 1. 1946): Hirohito Disclaims Divinity, str. 1

¹²⁰ Ibid., Hirohito Disavows Divinity as Myth, str. 15 (pokračování ze str. 1)

Japonsko. Uznává těžkosti, s nimiž se občané musí potýkat a žádá vládu o přijetí opatření pro zmírnění utrpení národa. Deník zde poznamenává, že Hirohito v souvislosti se zmínkou o narůstajícím neklidu mezi občany poprvé mluví o porážce své země.

The New York Times spekuluje o autorovi prohlášení a informuje, že text předalo japonskému tisku k uveřejnění Ministerstvo pro správu císařské domácnosti teprve den předem. Dále přináší oficiální anglickou verzi prohlášení a vzkaz generála MacArthura pro japonský národ:

„Japonskému národu:

Nadešel Nový rok a s ním i úsvit nových dní pro Japonsko. Otázky budoucnosti už nebude řešit hrstka několika jednotlivců. Pouta militarismu, feudalismu, omezování, pouta svazující tělo a duši byla odstraněna. Neexistuje již žádná kontrola myšlení a zneužívání vzdělávání. Všichni teď mohou užívat náboženské svobody a práva projevu bez nepřiměřených omezení. Je garantována svoboda shromažďování.

Konec zotročení národa znamená svobodu pro občany, zároveň však také individuální povinnost myslet a jednat podle vlastní iniciativy. Pro japonský lid je nezbytné uvědomit si, že nyní má právo vládnout a vše, co se musí udělat, musí udělat on sám.

Doufám, že tento Nový rok bude pro něj znamenat začátek “cesty a pravdy a světla.”¹²¹

Kromě komentářů týkajících se Hirohitova prohlášení a MacArthurova vzkazu uveřejnil deník také článek, v němž čtenáře seznamuje s nařízením ústředí spojeneckých sil ohledně japonského vzdělávacího systému. Podle něj má být zastavena výuka historie, zeměpisu a mravouky, tedy předmětů, jimiž „japonská militaristická klika vštěpovala svou ideologii školákům.“ Ministerstvo školství dostalo pokyn ke sběru a následnému zničení padesáti učebnic a učitelských manuálů pro výuku těchto předmětů. Papírová drť ze zpracovaných knih má být použita na výrobu nových učebnic a manuálů, z nichž budou militaristické ideje odstraněny.¹²²

3.3.1.2 New York Herald Tribune

Deník New York Herald Tribune přináší článek podobného znění:

---

¹²¹ Ibid., str. 15

¹²² Ibid., History Teaching in Japan Brought Under Allied Ban, str. 1, 15

„Císař Hirohito v historickém císařském výnosu oznámil dnes na Nový rok svým osmdesáti miliónům poddaných, že japonští císaři nemají božský statut a japonský národ není ani nadřazen jiným rasám, ani předurčen ke světovládě.

Pod americkým nátlakem a vlivem direktivy generála Douglase MacArthura o zrušení státního šintoismu císař, jehož pozice na trůnu je každým dnem nejistější a nejistější, přiznal – za použití císařského plurálu – že „jsme velmi znepokojeni zjištěním, že v důsledku vleklé války, která skončila naší porážkou, podléhá náš lid podráždění a propadá malomyslnosti. Navíc se postupně šíří radikální tendence a smysl pro morálku začíná lid opouštět, v důsledku čehož se objevují příznaky zmatečného uvažování.“¹²³

List dále cituje – podobně jako The New York Times – tu část prohlášení, v níž Hirohito vyjadřuje svou účast s národem, odmítá koncepci své osoby coby božské entity a popírá tvrzení o nadřazenosti japonského národa a jeho světovládných tendencích. Podle komentáře Hirohito nabádá vládu, aby se snažila zmírnit strádání běžných občanů. Ty naopak vybízí, aby vyšli vstříc „lásce k lidstvu“, což má zajistit, že „světlá budoucnost bude patřit bezpochyby nejenom nám, ale celému lidstvu.“ Klíčem prohlášení bylo opětovné nezměněné potvrzení bodů obsažených v Přísaze císaře Meidžiho, což list poněkud sarkasticky komentuje jako zmínku o „Japonsku a jeho „vojenských úřednících“, které už dlouho mít nebude, a jako o „císařství“, jehož [statutu] je postupně zbavováno.“¹²⁴

List na svých stránkách rovněž otiskl celý text Hirohitova prohlášení a připojuje i kladně hodnotící komentář generála MacArthura.¹²⁵

Také New York Herald Tribune uveřejňuje v úterním výtisku s datem 1. 1. 1946 článek týkající se nařízení o okamžitém zastavení výuky historie, zeměpisu a mravouky a o likvidaci učebnic a učebních manuálů. Deník mimo jiné stručně zmiňuje i náplň jednotlivých knih – čtyřicet tři obsahovalo značné množství sporných otázek, dvě pak krátké části nežádoucího materiálu a pět bylo relativně neškodných, zabývajících se převážně starověkou historií.¹²⁶

¹²³ New York Herald Tribune (1. 1. 1946): Hirohito Tells Japanese He's Not Divine, str. 1

¹²⁴ Ibid., str. 1

¹²⁵ Ibid., MacArthur "Much Pleased", str. 1, 4

¹²⁶ Ibid., MacArthur Orders Destruction Of All Japanese History Books, str. 1, 4

3.3.1.3 Portland Press Herald

Deník státu Maine přináší na úvodní stránce k Hirohitovu novoročnímu prohlášení následující komentář:

„Císař Hirohito dnes k japonskému národu promluvil o existenci „nepravdivého konceptu božské podstaty císaře“ – o něčem, co se nikdo z vládců Japonska neodvážil říci po celá staletí.

V novoročním výnosu, který sňal hroživou auru obklopující císařský trůn po dlouhou dobu, informoval císař poraženého impéria své poddané také o tom, že nejsou předurčeni ke světovládě.“¹²⁷

Článek pokračuje citací části výnosu, v níž Hirohito mluví o soucitu s národem, zavrhuje koncepci božské podstaty panovníka a vyjadřuje své obavy z neklidu v zemi a ze silících radikálních tendencí. Stejně jako v The New York Times, i zde je připojena zmínka, že císař poprvé používá slovo porážka. Podle komentáře císař dále vyzývá vládu, aby pomohla občanům zmírnit poválečná utrpení a prohlašuje, že společným úsilím je možné zajistit světlou budoucnost. Deník rovněž poukazuje na zopakování Přísahy o pěti článcích v úvodu prohlášení. Článek je ukončen citací závěrečného odstavce výnosu.

3.3.1.4 The Hartford Courant

Deník státu Connecticut přináší komentář, jehož dvě třetiny tvoří téměř doslovně obsah článku uvedeného v listu Portland Press Herald. The Hartford Courant přidává na závěr vlastní hodnocení nejen Hirohitova prohlášení, ale i dosavadního vývoje, kterým Japonsko od vyhlášení kapitulace prošlo:

„Zmítán nejistotou a ve zmatku, bude tento rok japonský idealizovaný nový stát aktivován národem, který stále ještě neví, co se od něj očekává.

Bude se nicméně postupovat k překlenutí výrazného rozdílu mezi japonskou verzí feudalismu a navrhované modely postavily vůdce Japonska před dramatickou perspektivu, před soudy za závažné válečné zločiny, které se plánují na začátek února; před narůstající vliv narušených dodávek potravin, inflaci, zločinnost, jež může dosáhnout krize v dubnu, a před možnost nových regulačních postupů ze strany Spojenců.

---

¹²⁷ Portland Press Herald (1. 1. 1946): Hirohito Tells Japs Emperor Worship Is False Conception, str. 1

Japonsko není v žádném případě demokracie a zatím není připraveno se jí stát. Není to však ani ten samý národ jako před čtyřmi měsíci. Došlo k velkým změnám, které byly v mnoha případech fundamentální.

Podstatnější je, že se změnili lidé. Stále jsou silně v opozici proti sesazení císaře, avšak nedávno přijali bez reptání zrušení státního šintoismu i s jeho přímým zásahem do pozice panovníka.

Generál MacArthur a jeho poradci provedli tento direktivní obrat s udivující rychlostí a odbourali tak většinu umělé státní konstrukce, která tolerovala militaristickou a průmyslovou moc.

Lidé většinou tleskali, ačkoli chápali jen napůl. Líbila se jim myšlenka svobody, i když měli jen malé ponětí o tom, co znamená. Jejich podpora usnadnila vládě spolupráci a zaručila rychlou právní reformaci s minimálními potížemi.“¹²⁸

Deník rovněž seznamuje své čtenáře s novoročním pozdravem generála MacArthura určeným japonskému národu a přináší na svých stránkách jeho oficiální verzi.¹²⁹

3.3.1.5 The Boston Post

Massachusettský list The Boston Post shrnuje obsah Hirohitova prohlášení do krátkého článku:

„Císař Hirohito dnes v císařském výnosu popřel, že má božský charakter, a vysloužil si tak od svého přemožitele a současného nadřízeného okamžitou pochvalu.

„Císařovo novoroční sdělení mne velmi těší,“ pronesl generál MacArthur.

„Ujímá se jím vůdčí úlohy v procesu demokratizace svého národa a přímo tak zaujímá stanovisko pro budoucnost v liberálním duchu. Jeho čin odráží přesvědčivý vliv rozumné myšlenky. Rozumnou myšlenku nelze zastavit.“

Mikado označil jako falešné obě legendy o vlastní božské podstatě a o předurčení japonského národa ke světovládě v době, kdy jeho poražený národ přivítal Nový rok s obavami z budoucí okupační politiky plánované Spojenci.

¹²⁸ The Hartford Courant (1. 1. 19946): Japan Ruler Renounces His Divinity, str. 1

¹²⁹ Ibid., MacArthur Tells Japs To Undertake Self-Government, str. 18

Bezprecedentní výnos císaře Hirohita, který popírá mýty vštěpované jeho poddaným od dětství, bez obalu lidem ukázal hloubku porážky a bídy a vyzval je k "rozhodnému úsilí" při budování nového, mírového Japonska.

„Budeme stát při našem lidu a chceme s ním trvale sdílet jeho radosti i starosti,“ stojí uvedeno v císařově vzkazu.

„Pouta mezi námi a naším národem stála vždy na vzájemné důvěře a úctě, nezávisí na pouhých legendách a mýtech. Nezakládají se na nepravdivém konceptu, že císař je božský, že japonský národ je nadřazen ostatním rasám a předurčen ke světovládě.“

Císař tak jedním úderem zničil představu budovanou po generace a generál MacArthur položil základy nové struktury. Ve svém novoročním vzkazu oznámil národu, že "nastal úsvit nových dní pro Japonsko", v němž skončí "zotročení národa" a bude pouze „nezbytné, aby si japonský lid uvědomil, že nyní má právo vládnout a vše, co se musí udělat, musí udělat on sám.“¹³⁰

3.3.1.6 Daily Record

Jiný deník ze státu Massachusetts, který se císařově prohlášení věnuje, uveřejňuje na svých stránkách téměř identický článek, jaký se objevil v listu The Boston Post. Obsahově se liší pouze absencí odstavce hovořícím o „bezprecedentním výnosu císaře Hirohita“ a odlišným závěrečným komentářem. V něm se opět poukazuje na skutečnost, že císař poprvé mluví o porážce Japonska. Článek je ukončen citací části prohlášení, v níž Hirohito vyjadřuje své obavy z poválečného neklidu v zemi a sílících radikálních tendencí.¹³¹

3.3.1.7 The Providence Journal

List státu Rhode Island se Hirohitovu výnosu věnuje poněkud podrobněji, ačkoli úvodní část článku je až po citaci odstavce, v němž se mluví o neklidu v zemi a o nárůstu radikálních tendencí, s výjimkou jedné přidané věty totožná s článkem v deníku Daily Record. Podle listu The Providence Journal císař dále vyzývá vládu, aby se snažila zmírnit poválečná utrpení

¹³⁰ The Boston Post (1. 1. 1946): Hirohito Admits He's Not Divine. str. 17

¹³¹ Daily Record (1. 1. 1946): Hirohito Denies Jap Emperor is Divine. str. 4

běžných občanů a tvrdí, že společným úsilím je možné vytvořit světlou budoucnost, a to nejen pro Japonsko, ale pro celé lidstvo. Komentář deníku je zakončen otištěním celého textu Hirohitova prohlášení a uvedením MacArthurova vzkazu japonskému národu.¹³²

3.3.1.8 *The Daily Worker*

List státu New York shrnuje význam Hirohitova novoročního prohlášení do stručného komentáře:

„Císař Hirohito dnes svým poddaným oznámil, že není bohem. Ve svém prvním císařském výnosu od počátku okupace Japonska zavrhl jako "nepravdivý koncept" víru, že císař je božstvem, ztělesněnou státním šintoismem a živou japonskými militaristy.

„Pouta mezi námi a naším národem stála vždy na vzájemné důvěře a úctě, nezávisí na pouhých legendách a mýtech,“ pravil.

„Nezakládají se na nepravdivém konceptu, že císař je božský, že japonský národ je nadřazen ostatním rasám a předurčen ke světovládě.“

Výzvou svých poddaných k zapomenutí ideje o "panské rase" je povolal k práci směřující ke "zcela" mírovému Japonsku a k "lásce k lidstvu". Slíbil, že vláda bude zbavena "starých zlovyků z minulosti" a bude "v těsném spojení se zájmy lidu."

Císař rovněž připustil, že Japonsko prohrálo válku.

„Jsme velmi znepokojeni zjištěním, že v důsledku vleklé války, která skončila naší porážkou, podléhá náš lid podráždění a propadá malomyslnosti.“

Varoval před šířením "radikálních tendencí."¹³³

3.3.2 Komentáře vybraného dobového britského tisku

3.3.2.1. *The Times*

Komentář britského deníku *The Times* je koncipován ve velmi podobném duchu jako článek v listu *The New York Times*, nicméně není natolik obsáhlý. Informuje své čtenáře

¹³² *The Providence Journal* (1. 1. 1946): Hirohito Calls His Divinity False, Says Japan Will Not Rule World, str. 1, 2

¹³³ *The Daily Worker* (1. 1. 1946): Hirohito Admits He's No God; Hits 'Radicalism', str. 2

o uveřejnění Hirohitova prohlášení, v němž se císař zříká božské podstaty, vyzývá k odstranění zlovyků z minulosti a ke společnému úsilí směřujícímu k vytvoření nového a mírového Japonska. Deník uvádí, že se jedná o první vzkaz určený japonskému obyvatelstvu od doby, kdy se „*před více než čtyřmi měsíci nesl císařův hlas rozhlasem a oznamoval porážku a kapitulaci země.*“ Upozorňuje, že novoroční projev má podobu nejzávažnějšího nařízení, jaké kdy japonský systém náboženství a právní vědy vynalezl - císařského výnosu – a že se jedná o dokument, který se bude řadit na stejnou úroveň jako prohlášení Hirohitova dědečka, císaře Meidžiho, zakládající moderní Japonsko na konci feudálního období.

Dále je uvedena citace části prohlášení, v níž Hirohito popírá svoji božskost a nadřazenost japonského národa. Následuje informace, že jde o novoroční výnos, který byl japonskému lidu adresován poprvé, a o jednu ze vzácných příležitostí v poslední době, kdy byl národ jako celek osloven v záležitosti týkající se celé země. Kromě popření božskosti se posvátný a nedotknutelný panovník zavazuje ke dvěma slibům – obnově hodnot obsažených v Přísaze císaře Meidžiho a k tomu, že „*bude stát při svém lidu a bude s ním trvale sdílet jeho radosti i starosti.*“ Po občanech císař žádá jednotu a píli, jež jsou nutné pro zajištění „*světlé budoucnosti*“, což list komentuje shodně jako newyorský deník, a sice jako „*zvláštní slova na člověka, který (...) neměl daleko k abdikaci, nebo na monarchu, který viděl porážku, okupaci a úpadek svého národa, zatímco jeho vlastní tradiční privilegia dosud závisela na uvážení přemožitelů Japonska.*“¹³⁴

3.3.2.2 The Manchester Guardian

Jiný britský deník komentuje Hirohitovo novoroční prohlášení následujícími slovy:

„*V císařském výnosu určeném japonskému národu dnes císař Hirohito prohlásil, že idea božské podstaty císaře byla nepravdivým konceptem. Císař sám tak zničil mýtus božskosti.*

Dalším překvapením bylo pro japonský lid císařovo prohlášení, že jeho poddaní nebyli bohy předurčeni ke světovládě. „Pouta mezi námi (císařem) a naším národem stála vždy na vzájemné důvěře a úctě,“ pravil. „Nezávisí na pouhých legendách a mýtech. Nezakládají

---

¹³⁴ The Times (1. 1. 1946): Hirohito To His People, str. 4

*se na nepravdivém konceptu, že císař je božský, že japonský národ je nadřazen ostatním rasám a předurčen ke světovládě.*¹³⁵

List dále uvádí, že císař v tomto projevu poprvé použil slovo „porážka“, vyjádřil své obavy nad „*sílicími radikálními tendencemi*“ a znovu potvrdil pět klauzulí Přísahy císaře Meidžiho. Článek je uzavřen stručnou zmínkou o nařízení o pozastavení výuky historie, zeměpisu a mravouky, a citací části MacArthurova vzkazu japonskému národu, v němž jej upozorňuje na nabyté právo vládnout.

3.3.2.3 The Manchester Union

Text komentáře manchesterského deníku je doslovně totožný s první polovinou článku otištěného v listu Portland Press Herald. Nepřináší žádné další podrobnosti, případně zmínky o jiných událostech z tohoto dne, které by se situací v Japonsku souvisely.¹³⁶

3.3.3 Shrnutí vybraných komentářů dobového zahraničního tisku

Články hodnotící a komentující Hirohitův novoroční výnos jsou vesměs velmi podobného charakteru, bez ohledu na politické zaměření jednotlivých deníků (například politicky nezávislého The New York Times, republikánského New York Herald Tribune, liberálního The Hartford Courant, levicově orientovaného The Daily Worker, či liberálně-lehce levicově zaměřeného The Manchester Guardian). Je třeba také vycházet ze skutečnosti, že text prohlášení byl médiím předán pouhý den před vytištěním (a nebyl tudíž čas zpracovat rozsáhlejší komentáře). Tato skutečnost byla prezentována jen v několika denících, konkrétně v Portland Press Herald, The Hartford Courant, Daily Record, The Providence Journal a The Manchester Union. Ačkoli všechny deníky měly k dispozici naprosto stejnou informaci, způsob jejího zpracování se lišil. Obsáhlejší vlastní analýzy byly spíše výjimkou, většinou byl uváděn zkratkovitý výtah z obsahu. Kompletní, nezkrácenou oficiální anglickou verzi císařova prohlášení přinesly na svých stránkách pouze The New York Times, New York Herald Tribune a The Providence Journal. Celý text MacArthurova novoročního vzkazu, určeného japonskému národu.

¹³⁵ The Manchester Guardian (1. 1. 1946): Hirohito Ends Divinity Myth, str. 5

¹³⁶ The Manchester Union (1. 1. 1946): Conception Emperor Divine Is False, Hirohito Asserts, str. 1, 3

otiskly The New York Times, The Hartford Courant a The Providence Journal. Komentář MacArthura, kterým hodnotí císařovo prohlášení, zveřejnily New York Herald Tribune, The Boston Post a Daily Record.

Vybrané noviny představují spektrum od celonárodně (i světově) uznávaných deníků až po lokální listy (byť třeba s několikasetletou historií). Z porovnání obsahu článků, které se císařovým novoročním výnosem zabývají, je patrné, že ať jde o renomovaný deník či neznámý list, hloubka analýz je dosti podobná, liší se jen způsob prezentace informací a obsáhlost citací.

Na následujících stránkách se podíváme, jak na Hirohitovo prohlášení reagoval dobový domácí tisk.

3.4 Komentáře vybraného dobového domácího tisku

3.4.1 Asahi šinbun (Tokio)

Tokijské vydání deníku Asahi šinbun přináší na první stránce svého novoročního výtisku text císařova prohlášení.¹³⁷ Dále byl uveřejněn komentář stručně shrnující obsah výnosu – popření božské podstaty panovníka i celé země, a z ní plynoucí nadřazenost vůči ostatním národům, uvědomění si vážnosti současné situace způsobené prohrou ve válce a odhodlanost císaře snášet tyto útrapý společně s národem.¹³⁸ Na téže stránce si čtenáři mohli přečíst vzkaz generála MacArthura japonskému národu u příležitosti Nového roku.¹³⁹

Na druhé stránce deníku byly otištěny fotografie císaře Hirohita na procházce s princeznou Taka a fotografie císařovny a princezen věnujících se krmení drůbeže. Zároveň s tím byl uveden článek, v němž autor popisuje své dojmy z tiskové konference konané 22. prosince 1945, kdy bylo skupině 17 novinářů (včetně zahraničních korespondentů) umožněno interview s císařem v zahradě paláce.¹⁴⁰ Podle jeho slov šlo o událost, která „neměla v novinářské historii naší země obdoby.“ Když byli jednotliví novináři císaři představeni, císař se „před každým zastavil a na naše pozdravy odpovídal úklonou hlavy. Nebylo to však pouhé přikyvování či lehké poklony, (císař držel) svůj klobouk v jedné ruce a horní polovinou těla se ukláněl.“ Cesta

¹³⁷ Asahi šinbun (1. 1. 1946): Nentó, kokuun šinkó no šóšo kanpacu: Heiwa ni tešši seimin džókó, šisó no konran wo gošinnen, str. 1

¹³⁸ Ibid., Tennó, akicumikami ni arazu: Kunmin šinrai to keiai ni musubu, str. 1

¹³⁹ Ibid., Kase wa torinozokareta: Džinmin, tóči no kenri; šinsei no toši • nihon ni kómjó, str. 1

¹⁴⁰ Ibid., Bóši wo nuide gotórei: Tennó heika ni šinbun kišadan haiecu, str. 2

v zahradě, po které císař krácel, byla úzká, a císař tudíž stál u novinářů tak blízko, že mu „ve vlasech byly vidět bílé vlasy.“ Přítomný zahraniční korespondent Hirohita popsal jako „typ trochu roztržitého, ale inteligentního vysokoškolského profesora“, zatímco autor článku jej zhodnotil jako „klidného vědce a laskavého gentlemana“, kterého si nemohl sloučit s představou „člověka, který stojí v centru kritiky světového veřejného mínění.“ Císař sám kladl dotazy, na odpovědi novinářů zdvořile přikyvoval a reagoval slovy „Ach, tak.“ Celá audience, během níž „byla vyřešena tři tisíce let stará záhada“, trvala zhruba deset minut.

Třetí strana deníku přináší rozhovor s Hirohitovým mladším bratrem, princem Takamacu.¹⁴¹ I tento článek vyobrazuje císaře Hirohita v jeho „lidské“ podobě, jako člověka, jehož zálibou je vlastnoruční pěstování rostlin (princ Takamacu zde uvedl příhodu, kdy Hirohito dostal od svého bratra, prince Čičibu, semena rostlin, z nichž měl velikou radost a na jejichž pěstování si dal poté velmi záležet), dále jako člověka, který se jednou týdně (vždy v sobotu odpoledne) věnuje biologii, čte hodně knih o historii, světových událostech a diplomacii. Princ Čičibu rovněž hovořil i o obavách, které panovaly, když Hirohito před válkou odjel na cestu do Evropy – předpokládalo se, že budou problémy při komunikaci s cizinci, avšak Hirohito vycházel se všemi hladce a bez problémů. Na laskavosti jeho povahy se rovněž shodují i další osoby v císařově blízkosti. Princ Čičibu také zmínil důraz, který císař klade na vzdělání, a zájem, jenž věnuje vzdělání korunního prince.

3.4.2 Asahi šinbun (Ósaka)

Ósacké vydání deníku Asahi šinbun rovněž na své první stránce přináší text Hirohitova výnosu¹⁴² společně se dvěma fotografiemi – císaře na procházce s princeznou Taka a císařovnu s princeznami šijící bavlněné vesty (*čančanko*) pro potřebné. Článek, jenž fotografie doplňuje, hovoří o císařově soukromí – zmiňuje skladbu jeho jídelníčku, která se ze 70% skládala z bílé rýže a ze 30% z ječmene, poukazuje na císařovu střídmost v jídle, uvádí jeho záliby – cvičení, plavání, golf a jízdu na koni – které během války omezil na každodenní procházky, mluví o císařově sympatii a soucitu s lidem v dobách poválečných těžkostí. Končí uvedením věku všech členů nejužší císařské domácnosti a poznámkou, že všem „se daří dobře.“

¹⁴¹ Ibid., 「Oanigimi」 tennó heika: Takamacu no mija denka no ohanaši, str. 3

¹⁴² Asahi šinbun (1. 1. 1946): Kokumin to rigai kjúseki wo tomo ni, konku kokufuku ni júó: Akicumikami ni arazu to osatoši, str. 1

List dále přináší reportáž z tiskové konference v zahradě císařského paláce konané 22. prosince 1945,¹⁴³ nesoucí se ve velmi podobném duchu jako reportáž tokijského Asahi šimbun, a MacArthurův novoroční projev japonskému národu.¹⁴⁴ Třetí stránka listu pak čtenářům nabízí rozhovor s Hirohitovým bratrem, princem Takamacu.¹⁴⁵

3.4.3 Mainiči šimbun (Tokio)

Tokijský Mainiči šimbun nevybočuje z řady a přináší svým čtenářům na první stránce text císařova výnosu,¹⁴⁶ stejně jako novoroční zdravici generála MacArthura.¹⁴⁷ Spolu s fotografiemi císaře s princeznou Taka na procházce a císařovny s princeznami šijícími *čančanko* uvádí list také reportáž z prosincového setkání s císařem.¹⁴⁸ Autor vzpomíná, že „i novináři, kteří měli na starosti obsahy novinových článků po mnoho let, nebyli nikdy u císaře v takové blízkosti,“ a když císař promluvil v tom smyslu, že je připraven vzít na sebe odpovědnost vůči národu, „vnímal v těch milosrdných slovech přítomnost smyslu pro odpovědnost“ a spolu s ostatními byl „pohnut k slzám.“ Článek dále přechází v líčení podrobností z císařova soukromí – o jeho zálibě v biologii, pěstování rostlin a skladbě jídelníčku. Uvádí, že císařův denní kalorický příjem nepřesahoval 1500 kalorií, a že císař ani navzdory lékařským doporučením tuto dávku nezvýšil. Jsou zmíněny i denní výdaje císaře a císařovny – 75 jenů na den, které však budou od letošního (tzn. od roku 1946) sníženy na 67 jenů a 50 senů na den. Na třetí stránce deník seznamuje čtenáře s nařízením okupačních úřadů ohledně zákazu tří školních předmětů – mravouky, zeměpisu a historie – spojeného s vybráním, znehodnocením a nahrazením dosud používaných učebnic a učebních manuálů pro pedagogy novými.¹⁴⁹

Výtisk s datem 3. ledna 1946 cituje MacArthurův komentář k Hirohitově prohlášení, který je spojen s diskusí o revizi ústavy s ohledem na císařovo postavení.¹⁵⁰

¹⁴³ Ibid., Mottomo gofukóna 「ningen」 : Osugata ni haisu nihon no zen'i, str. 1

¹⁴⁴ Ibid., Nasubeki koto wo oboere: kómjó he no ippo wo inoru, str. 1

¹⁴⁵ Ibid., 「Oanigimi」 tennó heika: Takamacu no mijasama no ohanaši, str. 3

¹⁴⁶ Mainiči šimbun (1. 1. 1946): Šinnen ni šóšo wo tamau, str. 1

¹⁴⁷ Ibid., Džinmin no džijú to sekinin: Atarašiki akacuki • Magensui no seimei, str. 1

¹⁴⁸ Ibid., Aogu warera no denka: Tami ni taiši sekinin gocúkan, str. 1

¹⁴⁹ Ibid., Šúšin, čireki wa ičidži haiši: genzai no kjókašo haki: Zenkjóiku kikan de džišši, str. 3

¹⁵⁰ Ibid. (3. 1. 1946): Džinmin no minšuka šidó: Magensui, šóšo ni san'i, kenpó kaisei ni šisa, str. 1

3.4.4 Mainiči šinbun (Ósaka)

Ósacká obdoba listu Maniči šinbun své čtenáře na úvodní stránce seznamuje jak s textem Hirohitova prohlášení,¹⁵¹ tak s novoročním vzkazem generála MacArthura.¹⁵² Zároveň upozorňuje na direktivu okupačních úřadů ohledně zákazu výuky historie, zeměpisu a mravouky, sběrem dosavadních učebnic a pedagogických manuálů obsahujících militaristické a nacionalistické teze, a jejich nahrazení novými, které se mají začít používat od nového školního roku, tj. od dubna.¹⁵³ Výtisk ze 3. ledna 1946 pak přináší komentář generála MacArthura hodnotící Hirohitův výnos.¹⁵⁴

3.4.5 Jomiuri hóči

Další z hlavních japonských deníků následuje výše uvedených příkladů a informuje na své první stránce novoročního výtisku o Hirohitově prohlášení,¹⁵⁵ vzkazu generála MacArthura japonskému národu při příležitosti Nového roku,¹⁵⁶ jakožto i o nařízení týkající se zastavení výuky tří výše citovaných předmětů a o výběru, likvidaci a nahrazení existujících učebních materiálů novými pro nadcházející školní rok.¹⁵⁷

Následující strana listu přináší fotografii císaře na procházce s princeznou Taka a reportáž z loňského setkání s císařem.¹⁵⁸ Autor uvádí, že v otázkách, které císař novinářům položil, se jako první ptal, jak se vyrovnávají s nedostatkem potravin, a zda-li nebyly jejich domy spáleny. V další části reportáže se poté věnuje problematice současné vlády, peněžní otázce a inflaci.

---

¹⁵¹ Mainiči šinbun (1. 1. 1946): Nentó • kokumin ni šóšo wo tamau: Šicui jori okiagare, džikan ni kekki wo kinen su, str. 1

¹⁵² Ibid., Nanigoto wo nasubeki ka. Taišú mizukara ni tóčiken: Ojoso juru kase wa nozokareta, str. 1

¹⁵³ Ibid., Kokuši, čiri, šúšin no sangakka wo haiši su: Seikei no šinri • kjóšicu de kókai tógi, str. 1

¹⁵⁴ Ibid. (3. 1. 1946): Džijúšugi no mirai he: Tennó, taido wo meikakuka; minšuka ni šidóteki jakuware, str. 1

¹⁵⁵ Jomiuri hóči (1. 1. 1946): Tennó to kokumin no čútai: Šinwa to densecu ni arazu, šin nihon kensecu he, str. 1

¹⁵⁶ Ibid., Mizukara tóči suru kenri: Šindžicu to kómjó no ippo he, str. 1

¹⁵⁷ Ibid., Rekiši. šúšin. čiri no kjódžu teiši wo meirei, str. 1

¹⁵⁸ Ibid., Muzósa ni gokaišaku: Kamigami mo jaja širosa wo kaesaserare; okao ni haisu róku no ato, str. 2

3.4.6 Džidži šinpó

Deník Džidži šinpó přinesl na svých stránkách kromě textu Hirohitova prohlášení,¹⁵⁹ MacArthurova komentáře k němu,¹⁶⁰ fotografie císaře na procházce v doprovodu princezny Taky, reportáže z prosincového setkání s císařem,¹⁶¹ která vyzdvihuje Hirohitův laskavý charakter a soucit s národem v době poválečných obtíží, také stručný komentář tehdejšího ministerského předsedy Šidehary,¹⁶² jež hovoří o znovuzrození demokratických idejí v Japonsku. Na třetí stránce deníku byla otištěna fotografie císařovny a princezen šijících *čančanko*, a uveřejněn článek informující čtenáře o nařízení, kterým okupační autority pozastavily výuku tří inkriminovaných školních předmětů a způsobu naložení s příslušnými učebnicemi.¹⁶³

3.4.7 Ise šinbun

List Ise šinbun taktéž seznamuje své čtenáře s obsahem Hirohitova novoročního výnosu,¹⁶⁴ s MacArthurovým vzkazem japonskému národu,¹⁶⁵ přináší jim čtyři fotografie císařské rodiny – císaře na procházce s princeznou Taka, císařovnu s princeznami šijící bavlněné vesty a krmící drůbež, a malého korunního prince při ranní rozcvičce. Zároveň s tím je uvedena reportáž o císaři popisující jeho soukromý život a líčící jej jako citlivého panovníka dělajícího si starosti o osud obyvatel v obtížné době.¹⁶⁶

Výtisk s datem 3. 1. 1946 pak čtenářům předkládá komentář generála MacArthura k Hirohirově novoročními prohlášení¹⁶⁷ a obsah nařízení týkajícího se zrušení tří školních předmětů a přepracování učebních manuálů.¹⁶⁸ Úvodní článek z následujícího dne přináší diskusi

¹⁵⁹ Džidži šinpó (1. 1. 1946): Sekaiteki šihai wa kakú: Čin wa akicumikami ni arazu, str. 1

¹⁶⁰ Ibid., Mizukara mezamejo, str. 1

¹⁶¹ Ibid., Šokurjó džidžó wo gokamon: Kašikoši, fukaši imo wo mesasetamau, str. 1

¹⁶² Ibid., Šinkokka kensecu sen, str. 1

¹⁶³ Ibid., Kokuši • šúši • čiri: Džugjó teiši saru, str. 3

¹⁶⁴ Ise šinbun (1. 1. 1946): Šinrai, keiai ga čútai: kašikoši šinšun ni šóšo wo tamau, str. 1

¹⁶⁵ Ibid., Nihon kokumin wa mizukara nasubeki koto ni mezamejo, str. 1

¹⁶⁶ Ibid., Mottomo gokanku no šinšun: Kašikoši džikjoku wo gošinnen; tamikusa no ue ni fukaki ómigokoro, str. 1

¹⁶⁷ Ibid. (3. 1. 1946): Šinnen šóšo wa jo no manzoku: Džinmin no minšušugika šidó, str. 1

¹⁶⁸ Ibid., Rekiši, čiri, šúšin wo haiši: šoho no gakušú ni saidai šugan; ničidžó seikacu ni sokuó no kjóiku; kjóšicu de no kókai mo kórjo, str. 1

o revizi ústavy vzhledem k císařově postavení vůči občanům země, členům parlamentu a vládě v demokratickém duchu, jak byl nastíněn v novoročním prohlášení.¹⁶⁹

3.4.8 Šimocuke šinbun

Obsah novoročního vydání deníku Šimocuke šinbun se vesměs shoduje s kompilací předchozích listů, jen pořadí je pozměněné. První stránka přináší fotografii korunního prince při ranní rozcvičce, doplněnou krátkým článkem o jeho každodenních činnostech.¹⁷⁰ Princ „oslavil 23. (prosince) své dvanácté narozeniny, kdy mu blahopřálo na 80 miliónů občanů, a (při té příležitosti) pravil, že 'další vývoj Japonska je v rukou nás, mladých, . . . a i my se musíme snažit'.“ Článek dále informuje, že princ zdárně prospívá ve vnitřním Nikkó, kam byl od léta předchozího roku evakuován, dochází do Gakušúinu a intenzivně se spolu s ostatními spolužáky věnuje studiu a tělocviku. Ten se neomezuje pouze na hodiny tělesné výchovy ve škole, princ každý den vstává v sedm hodin a 20 minut ráno cvičí. Spolu s tímto článkem byl uveřejněn novoroční proslov generála MacArthura japonskému národu.¹⁷¹

Teprve výtisk ze čtvrtého ledna nabízí čtenářům text Hirohitova novoročního prohlášení,¹⁷² MacArthurův komentář k němu¹⁷³ a debatu o revizi ústavy s ohledem na císařovu pozici v novém státním uspořádání.¹⁷⁴

3.4.9 Shrnutí komentářů vybraného dobového domácího tisku

Vybrané komentáře dobového domácího tisku se vyznačují stejným tónem, v němž o císařově novoročním prohlášení informují. Stejně jako v případě zahraničních tiskových agentur, i japonské noviny dostaly text Hirohitova výnosu den před uveřejněním, nebyl tudíž čas na podrobnější analýzy. Všechny vybrané deníky shodně prezentují císaře v jeho nové, „lidské“ podobě, od otištění fotografií, na nichž je císař zobrazen v civilních šatech (narozdíl od dosud cirkulovaných snímků ve vojenské uniformě), či fotografií členů císařské rodiny věnujících

¹⁶⁹ Ibid. (4. 1. 1946): Tennósei mondai ni šisa: Kenpó kaisei nimo meikaku ni han'ei, str. 1

¹⁷⁰ Šimocuke šinbun (1. 1. 1946): Kótaiši heika: Asa no goeiši, str. 1

¹⁷¹ Ibid., Mizukara nasubeki koto ni mezamejo: Magensui nentó no seimei, str. 1

¹⁷² Ibid. (4. 1. 1946): Šin Nihon kensecu no šóšo tamau: Kokumin no susumubeki hótó wo šódži, str. 1

¹⁷³ Ibid., Minšušugi wo šidó: Magensui seimei wo happjó, str. 1

¹⁷⁴ Ibid., Šóšo: Kenpó kaisei ni šisa: 「Tennósei」 hókó wo meidži, str. 1

se běžným činnostem (šití bavlněných vest, krmení drůbeže, ranní rozcvičce), přes reportáže z historické audience, kdy bylo novinářům umožněno hovořit s císařem přímo, až po uveřejnění článků vykreslujících císaře Hirohita i členy jeho rodiny jako normální bytosti, nikterak odlišné od ostatních lidí. Zvláště zajímavá se zdá být prosincová zahradní audience, kdy císař sám kladl novinářům dotazy. Zřejmě i tento krok měl přispět k přiblížení císaře běžným občanům a měl jej prezentovat jako soucítícího a vnímavého panovníka, kterému krušný osud jeho poddaných není lhostejný.

Je však třeba mít na paměti, že navzdory obnově svobody projevu (říjen 1945) a snahám okupačních úřadů podpořit veřejné diskuse o císaři, císařské instituci a politice vůbec, roztávaly ledy mlčení jen velmi pomalu. Cenzura a represivní složky mocenského aparátu, které během válečného konfliktu efektivně bránily jakékoli svobodné debatě, zapustily své kořeny příliš hluboko, a aura posvátnosti obklopující císařský trůn svazovala novinářům ruce i nadále. Komentáře hodnotící přímo Hirohitovo prohlášení byly spíše výjimkou, nicméně polemiky o podobě císařského systému, o jeho revizi či články svalující na císaře vinu z rozpoutání válečného konfliktu a označujícího jej za zločince (psané vesměs autory z řad Komunistické strany) se na stránkách deníků (např. Asahi šinbun, Mainichi šinbun) objevovaly. Obdobný tón komentářů je také možné přičíst na vrub skutečnosti, že v tak krátké době po skončení války nebyly jednotlivé deníky ještě politicky (pravicově, levicově, neutrálně) diferencovány, a zaujímaly tudíž shodná nebo velmi podobná stanoviska.

3.5 Vliv prohlášení na vnímání osoby císaře

Hirohitovo novoroční prohlášení, v němž se zřekl svého božského charakteru, přispělo svým dílem ke změně vnímání jeho osoby. Navzdory skutečnosti, že není možné s jistotou říci, zdali původní iniciativa vzešla z japonské či americké strany (nejpravděpodobnější zřejmě bude, že obě strany dospěly k přesvědčení o vhodnosti takového kroku současně), přes časovou tíseň příprav až po utajenost procesu vytváření výnosu (o jeho konečné podobě se generál MacArthur a členové Šideharova kabinetu dozvěděli pouhý den dopředu), sehrálo Hirohitovo prohlášení v poválečném vývoji japonské společnosti nezanedbatelnou úlohu. Dědictví nejstarších literárních památek, jež zobrazuje císaře coby potomka božských zakladatelů země, přispělo - spolu s jeho funkcí nejvyššího šintoistického kněze a bez ohledu na jeho skutečnou politickou

moc – kupevnění císařovy exaltované společenské pozice. Koncept žijícího boha, který se se zrodem moderního státu dostal do centra politické pozornosti, byl z této původní představy přetažen do podoby absolutní entity, jejíž „vůle“ se stala hybatelem událostí. O božské podstatě císaře se v tomto smyslu zmiňuje i bývalý ministr školství Maeda ve svých memoárech, když vzpomíná na zasedání rozpočtové rady prozatímního parlamentu na začátku prosince 1945, kdy byl jedním poslancem dotázán, zda císař je či není bůh (*kami*):

„Na vaši otázku bych odpověděl asi takto. Císař je a není bůh. Mezi japonským slovem kami a slovem kami ve smyslu Bůh je obrovský rozdíl. Já nejsem žádný expert a moc se v těchto věcech nevyznám, ale japonský výraz kami v sobě nenese význam vševědoucího a všemocného Boha nebo Stvořitele jako v křesťanství. Značí spíše něco jako nejvyšší pozici. Takže, pokud se mne zeptáte, jestli si myslím, že je císař kami ve smyslu Bůh, nezbyvá mi odpovědět nic jiného, než že není. Pokud však máte na mysli to, že jde podle tradičního japonského konceptu o osobu na tomto světě nejvýše postavenou, pak musím odpovědět ano, císař opravdu kami je.“¹⁷⁵

Západní společnost, založená na monoteistickém vnímání světa, však koncept žijícího boha takto nevnímala. Pro ni představoval pokus uzurpovat svatou pozici všemocného Boha, tedy něco, co nemohla pochopit a tolerovat. Proto bylo Hirohitovo novoroční prohlášení vnímáno jako další krok na cestě k vymýcení pokřivených idejí válečné doby a k hladkému průběhu poválečných demokratických reforem. Ačkoli západní společnost hleděla na císaře povětšinou negativně, prohlášení, jež ukončilo existenci mýtu božského panovníka, bylo přijato jako gesto vůle a ochoty skoncovat s praktikami doby minulé a nastolit novou společnost. Na japonské straně vyvolal Hirohitův novoroční výnos různorodé emoce, od překvapení přes nejistotu až po úlevu a konstatování, že se v podstatě nic nezměnilo. Ten, kdo v božskou podstatu císaře věřil, mohl zůstat svému ideálu věrný i nadále, ten, komuž byla tato představa cizí, se mohl přestat se svými názory skrývat. Specifičnost Hirohitova prohlášení tkví v tom, že jako první císař v historii veřejně o tomto konceptu promluvil a jasně vymezil své stanovisko vůči němu. V očích západní veřejnosti se tím zbavil aury uzurpátora nejsvětějších hodnot a z japonského lidu sňal břemeno válečné propagandy, jejímuž tlaku byl vystaven.

---

¹⁷⁵ Maeda, T.: 『Ningen sengen』 no učisoto, str. 88

Závěr

V úvodní části práce byla nastíněna definice politického mýtu coby ideologicky zabarveného vyprávění, jehož pomocí jsou vysvětlovány či obhajovány minulé, současné nebo předpokládané politické události. Pro jeho existenci je nutná přítomnost sociální skupiny (členů společnosti), která je ochotna, schopna (v případě japonské válečné společnosti možno říci i donucena) danému mýtu věřit a vnímat jej jako platný. Dále bylo řečeno, že politický mýtus může přispět ke zbožštění či mytizaci jednotlivců, skupin, událostí nebo konkrétních činů, a může tak mít vliv na udržení, posílení, případně změnu určité autority či společenské struktury. Politický mýtus se nejčastěji projevuje v době ohrožení nebo krize, kdy se může stát prostředkem pro ospravedlnění současného systému či politického vývoje.

Jakou roli tedy v japonské společnosti hrál mýtus o božském panovníkovi? Nejstarší literární památky, kroniky Kodžiki a Nihon šoki, zobrazují císaře jako potomka nejvyššího božstva šintoistického panteonu, sluneční bohyně Amaterasu Ómikami. V této souvislosti mu byla přisuzována jména implikující jeho božský původ, která je však třeba brát spíše jako poetické honorifické tituly než jako skutečná náboženská označení. Obě zmíněné kroniky byly sepsány v době, kdy bylo nutné v konfrontaci s vyspělou čínskou kulturou „dokázat“ starobylost císařského rodu. Povědomí o existenci panovníků z věčné, nikdy nepřerušené linie, jejíž kořeny sahají ke špičce šintoistického panteonu, se později rozšířilo mezi lid, pro nějž byl císař nejvyšší šintoistickou autoritou. V průběhu času se tento postulát stával předmětem disputací a traktátů (viz například spis Čikafusy Kitabatakeho, jímž obhajoval legitimitu Jižního dvora v době schizmatu na severní a jižní dynastii ve 14. století). Po revoluci Meidži, která dočasně přiblížila císaře lidu, se zájem o tuto „skutečnost“ přesunul na nejvyšší politická místa a začal být zpracováván jako prostředek pro sjednocení národa a později pro ospravedlnění nastaveného politického kursu. Střet s čínskou kulturou v sedmém století a konfrontace se západními mocnostmi ke konci století devatenáctého znamenaly pro japonskou společnost období velkých změn a nejistoty, v níž přišel ke slovu mýtus o božském panovníkovi. Během prvních let po restauraci Meidži, kdy se nová vláda zaměřovala na veřejnou prezentaci císařovy osoby (předtím, než jej opět vrátila „nad oblaka“), nebyla mezi obyčejnými lidmi představa o císaři jakožto o „nadpřirozené“ entitě nikterak cizí:

„Poté, co císařův průvod prošel, bylo lidem dovoleno vyjít na ulici. Ti, kteří se císaři klaněli po obou stranách ulice, přes sebe padali ve snaze sebrat oblázky, jimiž byla silnice pokrytá. Věřili, že kamínky, po kterých císař přešel, přinesou blahobyť jejich rodinám a bohatou úrodu.“¹⁷⁶

Výše citovaná příhoda se udála při návštěvě císaře Meidžiho ve městě Macumoto v roce 1881 v rámci jeho okružních cest po Japonsku.

Po přijetí Ústavy Meidži – s přesunem suverenity, nikoli však skutečné moci do rukou panovníka – potřeba veřejné prezentace císaře zanikla. Povědomí o jeho osobě začalo být udržováno pomocí pečlivě vytvářeného image, který císaře vzdálil od skutečného dění v zemi. Protežování státního šintoismu coby nenáboženského směru, vydávání zákonů a nařízení spolu s ústavní definicí císařova statutu a pravomocí přispívalo k utužení absolutistického charakteru císařského trůnu. Vyzdvihování teorií o božské podstatě panovníka, o jedinečnosti dynastie i japonské země a jejích hodnot vyústily v indoktrinaci národa nutností rozšířit tyto ideje nejprve do ostatních asijských zemí, a posléze do celého světa.

Se vstupem dějin do 20. století se na scéně objevily v důsledku domácích i zahraničně-politických událostí nacionalistické a militaristické tendence. Pro ospravedlnění nastoleného politického kursu, jenž ve své konečné fázi směřoval k „přivedení celého světa pod japonskou střechu“, byla idea o nadřazenosti národa plynoucí především z existence božského císaře utužována pomocí doktríny *kokutai*, vzdělávacího systému a systematického společenského tlaku. Zde je třeba zdůraznit, že se koncept císaře coby žijícího boha nenesl v duchu křesťanského monoteistického výkladu, který by na císaře nahlížel jako na všemohoucího Boha. V japonském pojetí šlo o označení statutu potomka božských zakladatelů země, potažmo společensky nejvýše postavené osoby. Ačkoli císaři podle Ústavy Meidži přínáležely státotvorné a vojenské pravomoci, císař do jejich výkonu nezasahoval. Jako „vševědoucí interpret pravdy“ mohl císař Hirohito takovou roli hrát, byl-li by si tak zvolil. Ten však místo urovnání dogmatické problematiky týkající se jeho božského charakteru přenechal způsob výkladu této záležitosti šintoistickým „učencům“ a byrokratům z Ministerstva školství podobně, jako ve své roli vrchního velitele dovolil armádě a námořnictvu činit válečná rozhodnutí.“¹⁷⁷ Přirovnání císaře Hirohita k „vševědoucímu interpretovi pravdy“ se zdá být silné – implikuje atributy křesťanské nejvyšší

¹⁷⁶ Shillony, Ben-Ami: Enigma of the Emperors: Sacred Subservience in Japanese History, str. 162

¹⁷⁷ Reynolds, E., B.: Peculiar Characteristics: The Japanese Political System in the Fascist Era. In: Reynolds, E., B. (editace): Japan in the Fascist Era, str. 165

autority, za níž nebyl v japonské společnosti nikdy považován, a naznačuje, že se mohl – pokud by tak chtěl – stát diktátorem. Někteří badatelé (například Herbert P. Bix) zastávají stanovisko, že se císař na válečných operacích a správě země v době militaristických expanzí aktivně podílel, z této interpretace však předložená práce nevychází.

Po skončení druhé světové války stály okupační úřady před problémem, jak k císařskému systému i k císaři samotnému přistupovat. Většina světového veřejného mínění vyjadřovala antipatie vůči císařově osobě a požadovala jeho potrestání. Vrchní velitelství spojeneckých sil se však v rámci demokratizačních reforem nezaměřilo na likvidaci císařské instituce, nýbrž spíše na zničení ideologie, jež byla základem militaristických kruhů.

Koncept císaře coby žijícího boha byl po skončení válečného konfliktu trnem v oku západním mocnostem, které měly strach z jeho možného znovuoživení a zneužití. Japonští političtí představitelé, kteří si byli vratkého postavení císaře velmi dobře vědomi, a okupační úřady váhající kvůli obavám ze vzbuzení protiamerických nálad zrušit císařskou instituci „zásahem zvenčí“, dospěly k rozhodnutí odstranit příčinu této nejistoty. Hirohitovo novoroční prohlášení, v němž se zřekl svého božského charakteru, se v zahraničí setkalo s příznivými ohlasy a připravilo cestu k ústavním změnám pokud šlo o charakter císařské instituce (císař se stal symbolem národa); usnadnilo přijetí úplné náboženské svobody a přispělo k hladkému fungování okupace. Mezi běžnými občany Japonska vyvolalo celou škálu emocí, od šoku a pocitu neodpuštělné zrady (jak bylo dobře patrné v deníkovém záznamu bývalého příslušníka japonské armády), přes překvapení až po úlevu pramenící z vědomí, že koncept exaltované pozice panovníka ve společnosti byl zbaven ideologické aury, kterou ho zahalily militaristické kruhy. Představa císaře coby potomka božstev existovala v japonské společnosti po staletí; ti, kdož v ní věřili, mohli svému přesvědčení zůstat věrni i nadále, ti, kteří ji odmítali, se mohli přestat obávat všudypřítomné represivní moci a ultranacionalistické indoktrinace. S obnovením svobody projevu v říjnu 1945 mohla média volně komentovat panovníkovu osobu (což bylo až do té doby zcela nemyslitelné), čímž se císař Hirohito dostal do širokého povědomí veřejnosti. Jeho prohlášení nicméně všechny socializační aspekty spojené se vštěpováním idejí o uctívání císařovy osoby pomocí vzdělávacího systému neukončilo – například direktivu rušící povinnost prokazovat úctu císařovu portrétu umístěnému ve školních svatyních vydalo Ministerstvo školství až 6. dubna 1946; svatyně samotné byly zrušeny až v červenci téhož roku a předčítání Výnosu

o vzdělání z roku 1890 při školních slavnostech bylo nařízením Ministerstva zrušeno až 29. září 1946.

Výnos císaře Hirohita z 1. ledna 1946 patří a bude bezesporu patřit k významným dokumentům v japonské historii. Bylo to poprvé, kdy se císař takto veřejně dotkl svého božského charakteru a vymezil se vůči němu. Novoroční prohlášení ukončilo existenci politického mýtu, který japonskou společnost provázel jejím temným údobím dějin. Za zmínku však stojí skutečnost, že důležitější než pátý odstavec prohlášení (tedy ta část, v níž se hovoří o nepravdivém konceptu božství) bylo pro císaře Hirohita přidání Přísahy o pěti člancích do textu. Na tiskové konferenci konané 23. srpna 1977 Hirohito na komentář přítomného novináře o tom, že vložení Přísahy na začátek novoročního výnosu bylo císařovo přání, odpověděl:

„To (uvedení Přísahy, pozn. překl.) bylo tehdy prvotním cílem výnosu. Odmítnutí ideje o božské podstatě bylo až druhé v pořadí.“¹⁷⁸

Pro císaře Hirohita bylo tedy evidentně důležitější ocitování Přísahy o pěti člancích, již zřejmě považoval za přínosnější pro nastartování demokratizačních procesů v Japonsku než zřeknutí se svého božského charakteru. Kritici jeho novoročního prohlášení rovněž upozorňují na fakt, že v textu výnosu Hirohito sice koncept svého božství odmítá, neříká však, že není potomkem sluneční bohyně, tedy nevyvrací myšlenku, která byla ultranacionalistickými šintoisty zneužita. Tato nuance se v anglickém textu ztratila. Uveřejnění výnosu však žádnou vlnu protestních akcí ze strany pravicových extremistů nevyvolalo (jak se okupační úřady i japonská strana obávaly) a prohlášení samotné svým dílem nepochybně přispělo jak k narovnání poválečných vztahů mezi Japonskem a západními zeměmi, tak i ke zmenšení propasti mezi císařem a japonským národem.

Politický mýtus hraje v moderní společnosti nemalou roli. Jakožto spojení náboženského mýtu a ideologie nabývá svého největšího potenciálu v kritických okamžicích života společnosti, kdy se může projevit s naléhavou intenzitou, otupit racionální uvažování a stát se prostředkem pro vysvětlení současné či zamýšlené situace pomocí iracionality. V tradičních či starověkých společnostech byl (náboženský) mýtus chápán jako hybatel společenského života a totéž je

---

¹⁷⁸ Takahaši, H.: Heika. otazunemóšigemasu: Kiša kaiken zenkiroku to ningen tennó no kiseki, str. 252

možné říci o úloze ideologie ve společenství moderním. Mýtus o božské podstatě panovníka žil v japonském prostředí velmi dlouhou dobu a v době nejistoty a ohrožení (ať už při konfrontaci s čínskou nebo západní kulturou) se stal součástí ideologie vládnoucí vrstvy, která jej využívala pro své účely. Dědictví tradiční společnosti a politický kurs společnosti moderní našly v mýtu o božském původu panovníka styčný bod. Na spojení těchto zdánlivě neslučitelných konceptů je možno vysledovat střet dvou různých způsobů myšlení (západního a japonského) a odlišnost jejich vnímání. „Božský“ císař byl v japonském prostředí chápán jako potomek božských zakladatelů země, a nikoli jako všemocný a vševědoucí Bůh, tedy jako koncept, který je v západním prostředí fundamentální. Pro západní mocnosti mělo zajištění, aby se podobné zneužití svatých hodnot již nikdy neopakovalo, zásadní význam. Hirohitovo novoroční prohlášení bylo tudíž chápáno jako vstřícné gesto, kterým japonský panovník přetnul pouta se „starými zlovyky z minulosti“ a připravil půdu pro snadnější průběh poválečné demokratizace. Bylo důležité, že císař sám oficiálně přestal být bohem – v západním pojetí tím byl vyřešen problém pramenící z monoteistického pohledu na svět. Skutečnosti, že v japonském prostředí nemá *kami* tu samou pozici jako křesťanský Bůh, nebyla v tomto případě přikládána váha, tato nuance se v anglické verzi prohlášení neobjevila. Podstatné je, že císařský novoroční výnos splnil svoji úlohu – přispěl k utišení protijaponských hlasů a pomohl při přerodu japonského panovníka v moderního monarchu.

Resumé

Předložená práce se věnuje otázce císařského prohlášení, kterým se japonský panovník 1. 1. 1946 zřekl své božské podstaty.

Tato problematika spadá do období poválečného vývoje, kdy v japonské společnosti probíhaly demokratizační reformy pod taktovkou spojeneckých okupačních sil. Jejich průběhem a důsledky se zabývá celá řada publikací, Hirohitově novoročnímu výnosu, jenž rovněž k přerodu Japonska v moderní stát přispěl, však není věnována taková pozornost, jaká by mu možná náležela. Cílem předložené práce proto je představení skutečností, které ke vzniku mýtu o božské podstatě japonského panovníka a jeho využívání v době válečného konfliktu vedly, a přiblížení podrobností souvisejících s vytvořením prohlášení, reakcemi světové i domácí veřejnosti a jeho vlivem na poválečný demokratizační proces v Japonsku.

Vyprávění o božském původu císařské dynastie existovalo v japonské společnosti již od dob starověku. Vzniklo jako důsledek potřeby „dokázat“ v konfrontaci s čínskou kulturou starobylost Japonska a jeho panovnického rodu. S postupem času se z něj stal politický mýtus, jenž byl účelově využíván pro konsolidaci národa v době kulturního a mocenského střetu se západními mocnostmi po revoluci Meidži, a především jako jeden z prostředků pro vysvětlení a ospravedlnění expanzivního politického kursu nastaveného vojenskými představiteli státu v době druhé světové války.

Po skončení války se na otázku císařova božského charakteru soustředila pozornost okupačních úřadů. Ačkoli se interpretace Hirohitova božství v západním a japonském prostředí lišila (v Japonsku byl císař chápán jako potomek božských zakladatelů země, nikoli jako vševědoucí a všemohoucí Bůh v křesťanském monoteistickém pojetí), západní země v této teorii spatřovaly přetrvávající hrozbu a překážku plné demokratizace japonské společnosti. Na základě vzájemné spolupráce mezi okupačními úřady a japonskou stranou byl proto ve velmi krátkém časovém úseku vypracován text prohlášení, v němž se císař Hirohito své božské podstaty zřekl. Jeho výnos, uveřejněný v japonských i světových médiích 1. 1. 1946, přispěl k narovnání vztahů mezi Japonskem a západními velmocemi, pro které tím zmizel zdroj obav z případného opětovného zneužití mýtu o božském císaři z věčné, nikdy nepřerušené linie panovníků, usnadnil průběh demokratizačních reforem a v neposlední řadě zmenšil propast mezi císařem a běžnými občany, které zbavil tlaku oficiální propagandy válečného období.

Abstract

In the thesis "Hirohito – the Fall of the Divine Myth" an analysis of Emperor Hirohito's New Year's Rescript is presented. The Rescript was made public on January 1st 1946 and ended the myth of Emperor Hirohito's divinity.

This event goes back to the postwar period in Japanese history when occupation authorities were in charge of democratization reforms. Unlike their process and consequences, the New Year's Rescript goes unnoticed by many although it also contributed to the rebirth of Japan into a modern state. The purpose of this thesis is to present facts leading to the birth of the political myth of the divine character of the Emperor and its usage in the wartime period as well as details concerning the making of the Rescript, comments from Japanese and foreign public and its influence on postwar democratization development in Japan.

The story of the divine character of the Japanese Emperor dates back to ancient times. It was created out of necessity to "prove" the antiquity of Japan and her ruler when compared to Chinese culture. In the course of time the story became a powerful political myth used to consolidate the nation in the time of cultural and power encounter with Western countries after the Meiji Revolution and mainly as a means of explanation and justification for the expansionary policy set forth by military leaders in the period of WWII.

After Japan's defeat in WWII occupation authorities began to focus on the issue of Emperor Hirohito's divinity. Although the interpretation of Hirohito's divine character differed in Japanese society and in Western society – the Japanese perceived him as the descendant of the divine creators of Japan, not as an omnipotent and omniscient God known in Christian monotheistic doctrine – Western countries feared this concept and regarded it an obstacle on the way to full democracy in Japanese society. Therefore, occupation authorities and Japanese bureaucrats joined forces and prepared hastily the text for an rescript with which Emperor Hirohito repudiated his divinity. New Year's Imperial Rescript was published in Japanese and foreign newspapers on January 1st 1946 and contributed to settlement of international relations because Western countries lost their reason to fear that the myth of divine emperors from a line unbroken for ages eternal would be misused again, made the process of democratization reforms easier and also reduced the distance between the Emperor and his people because it removed the shackles of restraint imposed by official wartime propaganda.

Seznam použitých pramenů

Anglicky psaná literatura

- Bailey, Paul, John: *Postwar Japan: 1945 to the Present*
Cambridge (Mass.) & Oxford, Blackwell Publishers, 1996
- Barak, Kushner: *The Thought War: Japanese Imperial Propaganda*
Honolulu, University of Hawaii Press, 2006
- Brownlee, John, S.: *Japanese Historians and the National Myths, 1600-1945*
Tokyo, University of Tokyo Press, 1997
- Campbell, Joseph: *The Masks of God: Oriental Mythology*
New York, Penguin Books, 1991
- Cary, Otis (editace): *War-Wasted Asia: Letters, 1945-1946*
Tokyo, New York, San Francisco, Kodansha International, 1975
- Cassirer, Ernst: *The Myth of the State*. New Haven, Yale UP, 1946
- Creemers, Wilhelmus, Helena, Martinus: *Shrine Shinto After World War II, 1945-1962*
dokterská disertační práce; New York, Columbia University, 1966
(kopie z mikrofilmu: Michigan, London, University Microfilms International, 1978)
- Dower, John, W.: *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*
New York, W.W. Norton & Co., 1999
- Dower, John, W.: *Empire and Aftermath: Yoshida Shigeru and the Japanese Experience, 1878-1954*. Cambridge (Mass.), Council on East Asian Studies, Harvard University, 1979
- Dower, John, W.: *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War*
New York, Pantheon Books, 1986
- Flood, Christopher, G.: *Political Myth: A Theoretical Introduction*. New York, Routledge, 2002
- Fujitani, Takashi: *Splendid Monarchy: Power and Pageantry in Modern Japan*
Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1996
- Gauntlett, John, Owen (překlad), Hall, Robert, King (editace a komentář): *Kokutai no Hongi: Cardinal Principles of the National Entity of Japan*. Cambridge (Mass.), Harvard UP, 1949
- Gluck, Carol: *Japan's Modern Myths: Ideology in the Late Meiji Period*
Princeton, Princeton UP, 1985
- Holtom, Daniel, Clarence: *Modern Japan and Shinto Nationalism: A Study of Present-Day Trends in Japanese Religion*. Chicago, The University of Chicago Press, 1947 (upravené vydání)
- Christenson, Reo, Millard a kol.: *Ideologies and Modern Politics*. London, Nelson, 1972
- Iida, Yumiko: *Rethinking Identity in Modern Japan: Nationalism as Aesthetics*
London, New York, Routledge, 2002
- Iriye, Akira: *Power and Culture: The Japanese-American War, 1941-1945*
Cambridge (Mass.) & London, Harvard UP, 1981
- Kishimoto, Hideo (editace); Howes, John, F. (překlad): *Japanese Religion in the Meiji Era*
Tokyo, Ōbunsha, 1956
- Klaus, Antoni, J. a kol. (editace): *Religion and National Identity in the Japanese Context*
Munster, Lit, 2002
- Minear, Richard, H.: *Japanese Tradition and Western Law: Emperor, State and Law in the Thought of Hozumi Yatsuka*. Cambridge (Mass.), Harvard UP, 1970
- Morris, Ivan (editace): *Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics*

- London, New York, Oxford UP, 1963
- Nakamura, Masanori (překlad: Baker-Bates, Jonathan, Bix, Herbert P., Bowen, Derek): *The Japanese Monarchy: Ambassador Joseph Grew and the Making of the "Symbol Emperor System", 1931-1991*. New York, M. E. Sharpe, 1992
- Political Reorientation of Japan: September 1945 to September 1948: Report of Government Section/Supreme Commander for the Allied Powers*
Washington, Government Printing Department, 1949
- Reed, John, Paul: *Kokutai: A Study of Certain Sacred and Secular Aspects of Japanese Nationalism*. Doktorská disertační práce; Chicago, The University of Chicago, 1937
(soukromé vydání: Chicago, The University of Chicago Libraries, 1940)
- Reischauer, Edwin, O.: *Japan – The Story of a Nation*
Boston, Vermont, Tokyo, Tuttle Publishing, 2004 (čtvrté vydání)
- Reynolds, E., Bruce (editace): *Japan in the Fascist Era*
New York & Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2004
- Schilbrack, Kevin: *Thinking Through Myths: Philosophical Perspectives*
London, Routledge, 2002
- Shillony, Ben-Ami: *Enigma of the Emperors: Sacred Subsistence in Japanese History*
Kent, Global Oriental, 2005
- Shillony, Ben-Ami: *Politics and Culture in Wartime Japan*. Oxford, Clarendon Press, 1991
- Takeda, Kiyoko: *The Dual-Image of the Japanese Emperor*. New York, New York UP, 1988
- Tsunoda, Ryusaku, de Barry, William, Theodore, Keene, Donald (editace): *Sources of Japanese Tradition*. New York & London, Columbia UP, 1971 (sedmé vydání)
- Tudor, Henry: *Political Myth*. London, Pall Mall, 1972
- Ward, Robert, Edward, Yoshikazu, Sakamoto (editace): *Democratizing Japan: The Allied Occupation*. Honolulu, University of Hawaii Press, 1987
- Woodard, William, Parsons: *The Allied Occupation of Japan, 1945-1952, and the Japanese Religions*. Leiden, E. J. Brill, 1972
- Wray, Harold, J.: *Japanese Images of the "Kokutai" and Attitudes and Roles Toward the Outside World: A Content Analysis of Japanese Textbooks, 1903-1945*
doktorská disertační práce; Honolulu, University of Hawaii Press, 1971
(kopie z mikrofilmu: Michigan, London, University Microfilms International, 1978)

Japonská literatura

- Aiga, Tecuo (editace): *Nihon daihjakka zenšo*. Tókjó, Šógakkan, 1985
- Curumi, Šunsuke, Nakagawa, Roppei (editace): *Tennó hjakuwa*. Tókjó, Čikuma šobó, 1989
- Hata, Ikuhiko: *Šówa tennó icucu no kecudan*. Tókjó, Bungei šundžú, 1994
- Hata, Ikuhiko: *Široku: Nihon saigunbi*. Tókjó, Bungei šundžú, 1976
- Higuči, Satoru: *Kindai nihongo hjóšucuron*. Tókjó, Gorjú šoin, 1997
- Hirakawa, Sukehiro: *Heiwa no umi to tatakai no umi*. Tókjó, Kódanša, 1993
- Išikawa, Šin (editace): *Šinkó no hakken: Nihondžin wa naze te wo awaseru no ka*
Tókjó, Suijóša, 2006
- Itó, Tasaburó: *Kokutai kannen no šiteki kenkjú*. Tókjó, Dóbunkan, 1936
- Jamada, Takao: *Kokutai no hongí*. Tókjó, Hóbunkan, 1936
- Jamamoto, Šin: *Seidžiteki šinwa: Seitó to itan*. Tókjó, Sóbunša, 1955

Jošida, Jutaka: *Šówa tennó no šúsenši*. Tókjó, Iwanami šoten, 1993
 Kinošita, Mičio: *Sokkin nišši*. Tókjó, Bungei šundžú, 1990
 Murakami, Šigejoši: *Kokka šintó*. Tókjó, Iwanami šoten, 1970
 Murakami, Šigejoši: *Tennó no saiši*. Tókjó, Iwanami šoten, 1977
 NHK seron čósabu (editace): *Gendai Nihondžin no išiki kózó, dai sanban*
 Tókjó, Nihon hósó šuppankjókai, 1991
 Seimei, Cudži (editace): *Širjó: Sengo nidžúnenši 1: Seidži*. Tókjó, Nihon hjóronša, 1966
 Šimonaka, Naoto (editace): *Sekai daihjakkadžiten*. Tókjó, Heibonša, 1988
 Takahaši, Hiroši: *Heika, otazunemóšigemasu: Kiša kaiken zenkiroku to ningen tennó no kiseki*
 Tókjó, Bungei šundžú, 1988
 Takahaši, Hiroši: *Šócó tennó*. Tókjó, Iwanami šoten, 1989
 Takahaši, Hiroši: *Šócó tennó no tandžó*. Tókjó, Kadogawa šoten, 2002
 Takahaši, Hiroši, Suzuki, Kunihiko: *Tennóke no miššitači: Senrjó to kóšicu*
 Tókjó, Bungei šundžú, 1989
 Takasu, Jošidžiró: *Šinron kówa*. Tókjó, Heibonša, 1934
 Tójama, Šigeki: *Sengo no rekišigaku to rekiši išiki*. Tókjó, Iwanami šoten, 1968
 Tokoro, Šigemoto, Marujama, Teruo (editace): *Tennósei to Nihon šúkjó*
 Tókjó, Dentó to Gendaiša, 1980 (rozšířené vydání)
 Udžitani, Cutomu: *Zenjaku – gendaibun: Nihon šoki, uwamaki*. Ósaka, Sógei šuppan, 1986
 Watanabe, Hiroši (editace): *Šinseiki hjakkadžiten*. Tókjó, Gakušú kenkjúša, 1978
 Watanabe, Kijoši: *Kudakareta kami: Aru fukuinhei no šuki*. Tókjó, Asahi šinbunša, 2003
 Watanabe, Osamu: *Sengo seidžiši no naka no tennósei*. Tókjó, Aoki šoten, 1990

Časopisy

Anglicky psané časopisy

Journal of Japanese Studies

Barshay, Andrew, E.: *Imagining Democracy in Postwar Japan: Reflections on Maruyama Masao and Modernism*, str. 365 – 406. Vol. 18, No. 2 (summer), 1992
 Bix, Herbert, P.: *The Showa Emperor's "Monologue" and the Problem of War Responsibility*
 str. 295 – 363, Vol. 18, No. 2 (summer), 1992
 Bix, Herbert, P.: *Inventing the "Symbol Monarchy" in Japan, 1945 – 1952*
 str. 319 – 363, Vol. 21, No. 2 (summer), 1995
 Hardacre, Helen: *Creating State Shinto: The Great Promulgation Campaign and the New Religions*, str. 29 – 63. Vol. 12, No. 1 (winter), 1986

Journal of Communication

Bennett, Lance, W.: *Myth, Ritual, and Political Control*
 str. 166 – 179. Vol. 30, No. 4 (autumn), 1980

Proceedings of the British Association for Japanese Studies

Hirakawa, Sukehiro: *R. H. Blyth and Hirohito's Denial of the Divine Character of the Tennó*
 str. 33 – 41, Vol. 10, 1985

Japonské časopisy

Bungei šundžú

Hosaka, Masajasu: *Šin • Šówaši nanacu no nazo: Ano sensó no haii wa nani ka* (konečné vydání)
str. 262 – 291, 6/2006

Maeda, Tamon: *「Ningen sengen」 no učisoto*, str. 84 – 90, 3/1962

Noviny

Anglicky psané noviny

Daily Record: výtisk ze dne 1. 1. 1946

Portland Press Herald: výtisk ze dne 1. 1. 1946

New York Herald Tribune: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Boston Post: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Daily Worker: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Hartford Courant: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Manchester Guardian: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Manchester Union: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The New York Times: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Providence Journal: výtisk ze dne 1. 1. 1946

The Times: výtisk ze dne 1. 1. 1946

Česky psané noviny

Mladá fronta dnes: výtisk ze dne 1. 9. 2004

Japonsky psané noviny

Asahi šinbun (Ósaka): výtisk ze dne 1. 1. 1946

Asahi šinbun (Tokio): výtisk ze dne 1. 1. 1946

Džidži šinpó: výtisk ze dne 1. 1. 1946

Ise šinbun: výtisky ze dní 1. 1. 1946, 3. 1. 1946, 4. 1. 1946

Jomiuri hóči: výtisky ze dní 9. 12. 1945, 1. 1. 1946

Mainiči šinbun (Ósaka): výtisky ze dní 1. 1. 1946, 3. 1. 1946

Mainiči šinbun (Tokio): výtisky ze dní 1. 1. 1946, 3. 1. 1946, 4. 1. 2006

Šimocuke šinbun: výtisky ze dní 1. 1. 1946, 4. 1. 1946

Internetové stránky

<http://www.cc.matsuyama-u.ac.jp/~tamura/dainihonnkokukenpou.htm>

<http://www.cc.matsuyama-u.ac.jp/~tamura/ninngennsenngenn.htm>

<http://www.encyklopedie.seznam.cz>

<http://www.iar.ubc.ca/centres/cjr/seminars/semi2000/jsac2000/brownlee.pdf>

http://www.mext.go.jp/b_menu/toukei/001/index39.htm

<http://www.wikipedia.org>

http://www004.upp.so-net.ne.jp/teikoku-denmo/no_frame/history/honbun/ningen_sengen.html

Ostatní zdroje

Elektronické výkladové slovníky: *Kódžien; Džišo kjúkan kensaku*
Sony Digital Data Viewer DD-IC 7000

PŘÍLOHY

Příloha 1 Japonská verze prohlášení v původním znění

Příloha 2 Japonská verze prohlášení s doplněním furigany

Příloha 3 Anglická verze prohlášení

Příloha 4 Překlad prohlášení do češtiny

Příloha 5 Anglická a japonská verze komentáře generála Douglase MacArthura

Příloha 6 Schéma struktury úřadů Vrchního velitelství spojeneckých sil

Příloha 7 Schéma okupační správy Japonska

Příloha 8 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita (celonárodní ankety)

Příloha 9 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita (podle roku narození respondentů)

Пříloha 1 Japonská verze prohlášení v původním znění

新日本建設に関する詔書

(人間宣言)

茲ニ新年ヲ迎フ。顧ミレバ明治天皇ノ初国是トシテ五箇条ノ御誓文ヲ下シ給ヘリ。

曰ク、

一、広ク会議ヲ興シ万機公論ニ決スヘシ

一、上下心ヲ一ニシテ盛ニ経綸ヲ行フヘシ

一、官武一途庶民ニ至ル迄各其志ヲ挙げ遂ケ人心ヲシテ倦マサラシメントコトヲ要ス

一、旧来ノ陋習ヲ破リ天地ノ公道ニ基クヘシ

一、知識ヲ世界ニ求メ大ニ皇紀ヲ振起スヘシ

叡旨公明正大、又何ヲカ加ヘシ、朕ハ茲ニ誓ヲ新ニシテ国運ヲ開カント欲ス。

須ラク此ノ御趣旨ニ則リ、旧来ノ陋習ヲ去リ、民意ヲ暢達シ、官民挙ゲテ平和主義ニ徹シ、教養豊力ニ文化ヲ築キ、以テ民生ノ向上ヲ図リ、新日本ヲ建設スヘシ。

大小都市ノ蒙リタル戦禍、罹災者ノ難苦、停頓、食糧ノ不足、失業者増加ノ趨勢等ハ真ニ心ヲ痛マシムルモノアリ。然リト雖モ、我國民ガ現在ノ試煉ニ直面シ且徹頭徹尾文明ヲ平和ニ求ムルノ決意固ク、克ク其ノ結束ヲ全ウセバ、独リ我国ノミナラズ全人類ノ為ニ、輝カシキ前途ノ展開セラルルコトヲ疑ハズ。夫レ、家ヲ愛スル心ト国ヲ愛スル心トハ我国ニ於テ特ニ熱烈ナルヲ見ル。

今ヤ実ニ此ノ心ヲ拡充シ、人類愛ノ完成ニ向ヒ、献身的努力ヲ効スベキノ秋ナリ。

惟フニ長キ亘レル戦争ノ敗北ニ終リタル結果、我國民ハ動モスレバ焦燥ニ流レ、失意ノ淵ニ沈淪セントスルノ傾キアリ。詭激ノ風漸ク長ジテ道義ノ念頗ル衰へ、為ニ思想混乱ノ兆アルハ洵ニ深憂ニ絶ヘズ。

然レドモ朕ハ汝等國民ト共ニ在リ、常ニ利害ヲ同ジウシ休戚ヲ分カント欲ス。朕ト汝等國民トノ間ノ紐帶ハ、終始相互ノ信頼ト敬愛トニ依リテ結バレ、單ナル神話ト伝説トニ依リテ生ゼルモノニ非ズ。天皇ヲ以テ現御神トシ、且日本國民ヲ以テ他ノ民族ニ

優越セル民族ニシテ、延テ世界ヲ支配スベキ運命ヲ有ストノ架空ナル觀念ニ基クモノニモ非ズ。

朕ノ政府ハ国民ノ試練ト苦難トヲ緩和セカン為、アラユル施策ト經營トニ万全ノ方途ヲ講ズベシ。同時ニ朕ハ我國民ガ時艱ニ決起シ、当面ノ困苦克服ノ為ニ、又産業及文運振興ノ為ニ勇往センコトヲ希念ス。我國民ガ其ノ公民生活ニ於テ團結シ、相寄り相扶ケ、寛容許スノ氣風ヲ作興スルに於テハ、能ク我至高ノ伝説ニ恥ヂザル真価ヲ發揮スルニ至ラン。

斯クノ如キハ實ニ我國民ガ人類ノ福祉ト向上トノ為、絶大ナル貢獻ヲ為ス所以ナルヲ疑ハザルナリ。

一年ノ計ハ年頭ニ在リ、朕ハ朕ノ信賴スル國民ガ、朕ト其ノ心ヲ一ニシテ、自ラ奮ヒ励マシ、以テ此ノ大業ヲ成就センコトヲ庶幾フ。

Převzato z: Seimei, C. (editace): Širjó: Sengo nidžúnenši 1: Seidži, str. 25-26

Příloha 2 Japonská verze prohlášení s doplněním furigany

新日本建設に関する詔書

(人間宣言)

茲^{こゝ}ニ新年ヲ迎フ。顧^{かへり}ミレバ明治天皇ノ初^{しよこくぜ}国是トシテ五箇^{ごかじょう}条ノ御誓^{ごせいもん}文ヲ下^{くだ}シ給^{たま}ヘリ。

い
わ
曰ク、

一、広ク会議ヲ興^{ばんきこうろん}シ万機^{けっ}公論ニ決スヘシ

一、上^{じやうげ}下^こ心ヲ一ニシテ盛^{さかん}ニ經綸^{けいりん}ヲ行フヘシ

一、官武一途^{かんぶいつと}庶民^{しよみん}ニ至^{いた}ル迄^{まで}各^{おの}其^{おの}志^{そのこころざし}ヲ遂^とケ人心^{じんしん}ヲシテ倦^うマサラシメントコトヲ要ス

一、旧来^{ろうしゅう}ノ陋習^{ろうしゅう}ヲ破^{やぶ}リ天地ノ公道^{こうどう}ニ基^{もとづ}クヘシ

一、知識^{ちしき}ヲ世界^{せかい}ニ求^{もと}メ大^{おおい}ニ皇紀^{こうき}ヲ振起^{しんき}スヘシ

叡旨^{えいし}公明正大^{こうめいせいだい}、又何^{なん}ヲカ加^こヘシ、朕^{ちん}ハ茲^{こゝ}ニ誓^{ちかひ}ヲ新^{あらた}ニシテ国運^{こくうん}ヲ開^{ひら}カント欲^{ほつ}ス。

須^{すべ}ラク此^{こゝ}ノ御趣旨^{ごしゆし}ニ則^{のつ}リ、旧来^{ろうしゅう}ノ陋習^{ろうしゅう}ヲ去^さリ、民意^{みんい}ヲ暢^{ちやうたつ}達^{たつ}シ、官民^{くわんみん}挙^あゲテ平和

主義^{主義}ニ徹^{てつ}シ、教養^{きやうやう}豊^{とよ}カニ文化^{ぶんか}ヲ築^{むつ}キ、以^{もつ}テ民生^{みんしやう}ノ向上^{かうじやう}ヲ図^ずリ、新日本^{しんにっぽん}ヲ建設^{けんせつ}スヘシ。

大^{だい}小^{しやう}都市^{とし}ノ蒙^{こう}リタル戦禍^{せんか}、罹^り災^{さい}者^{しや}ノ艱苦^{かんく}、停頓^{ていどん}、食糧^{しきりやう}ノ不足^{ふそく}、失業者^{しつしやう}増加^{ぞうか}ノ趨勢^{しゆせい}等^らハ

真^{まこと}ニ心ヲ痛^{いた}マシムルモノアリ。然^{しか}リト雖^{いえど}モ、我^{わが}国民^{こくみん}ガ現在^{げんざい}ノ試煉^{しれん}ニ直面^{しつめん}シ且^{かつ}徹頭^{てつとう}

徹尾^{てつび}文明^{ぶんめい}ヲ平和^{へい}ニ求^{もと}ムルノ決意^{けつぎ}固^こク、克^{よく}ク其^そノ結^{むす}束^{そく}ヲ全^{もつ}ウセバ、独^{ひと}リ我^{わが}国^{くに}ノミナラズ

全^{ぜん}人^{にん}類^{るい}ノ為^{ため}ニ、輝^{かが}カシキ前途^{ぜんと}ノ展^{てん}開^{かい}セラルルコトヲ疑^{うたが}ハズ。夫^そレ、家^かヲ愛^{あい}スル心^{しん}ト国^{くに}ヲ

愛^{あい}スル心^{しん}トハ我^{わが}国^{くに}ニ於^{おい}テ特^{とく}ニ熱^{ねつ}烈^{れつ}ナルヲ見^みル。

今^{いま}ヤ実^{じつ}ニ此^{こゝ}ノ心^{しん}ヲ拡^{かく}充^{じゅう}シ、人^{じん}類^{るい}愛^{あい}ノ完^{かん}成^{しん}ニ向^{むか}ヒ、献^{けん}身^{しん}的^{てき}努^ど力^{りき}ヲ効^いスベキノ秋^{とき}ナリ。

惟^{おも}フニ長^{わた}キ亘^はレル戦争^{せんそう}ノ敗北^{はいぼく}ニ終^はリタル結果^{けつこ}、我^{われ}国民^{こくみん}ハ動^{うご}モスレバ焦^{しやうそう}燥^{そう}ニ流^{なが}レ、失意^{しやうい}
ノ淵^{ふち}ニ沈^{ちん}綸^{りん}セントスルノ傾^{かた}キアリ。詭^き激^{げき}ノ風^{かぜ}漸^{ようや}ク長^{なが}ジテ道義^{だうぎ}ノ念^{ねん}頗^{すこぶ}ル衰^{おとろ}ヘ、為^なニ
思想^{しやうしゆ}混乱^{こんらん}ノ兆^{しやう}アルハ洵^{まこと}ニ深^{しん}憂^{ゆう}ニ絶^たヘズ。

然^{しか}レドモ朕^{ちん}ハ汝^{なんじ}等^ら国民^{こくみん}ト共^{とも}ニ在^あリ、常^{じょう}ニ利害^{りがい}ヲ同^{どう}ジウシ休^{きゆう}戚^{せき}ヲ分^わタント欲^ほス。朕^{ちん}ト
汝^{なんじ}等^ら国民^{こくみん}トノ間^{かん}ノ紐^{ちゆう}帶^{たい}ハ、終^{しゆう}始^し相互^{かくう}ノ信^{しん}頼^{らい}ト敬^{けい}愛^{あい}トニ依^よリテ結^{むす}バレ、単^{たん}ナル神^{しん}話^わト
伝^{でん}説^{せつ}トニ依^よリテ生^{しょう}ゼルモノニ非^{あら}ズ。天^{てん}皇^{わう}ヲ以^{もつ}テ現^{あら}御^み神^{かみ}トシ、且^{かつ}日^{にっ}本^{ぽん}国民^{こくみん}ヲ以^{もつ}テ他^たノ
民^{みん}族^{ぞく}ニ優^{ゆう}越^{えつ}セル民^{みん}族^{ぞく}ニシテ、延^{ひい}テ世^せ界^{かい}ヲ支^し配^{はい}スベキ運^{うん}命^{めい}ヲ有^あストノ架^か空^{くう}ナル觀^{くわん}念^{ねん}ニ基^{もとづ}
クモノニモ非^{あら}ズ。

朕^{ちん}ノ政^{せい}府^ふハ国^{こく}民^{みん}ノ試^し練^{れん}ト苦^く難^{なん}トヲ緩^{かん}和^わセンガ為^{ため}、アヲユル施^し策^{さく}ト經^{けい}營^{えい}トニ万^{ばん}全^{ぜん}ノ
方^{ほう}途^とヲ講^{かう}ズベシ。同^{どう}時^じニ朕^{ちん}ハ我^{われ}国^{こく}民^{みん}ガ時^じ艱^{かん}ニ決^{けつ}起^きシ、当^{たう}面^{めん}ノ困^{こん}苦^く克^{こく}服^{ふく}ノ為^{ため}ニ、又^{また}産^{さん}業^{ぎやう}
及^{およ}文^{ぶん}運^{うん}振^{しん}興^{こう}ノ為^{ため}ニ勇^{ゆう}往^{おう}センコトヲ希^き念^{ねん}ス。我^{われ}国^{こく}民^{みん}ガ其^{その}ノ公^{こう}民^{みん}生^{せい}活^{かつ}ニ於^おテ団^{だん}結^{けつ}シ、相^{あい}寄^よ
リ相^{あい}扶^{たす}ケ、寛^{かん}容^{よう}相^{あい}許^{ゆる}スノ氣^き風^{ふう}ヲ作^{さく}興^{こう}スルニ於^おテハ、能^とク我^{われ}至^し高^{かう}ノ伝^{でん}説^{せつ}ニ恥^ちヂズル真^ま価^かヲ
發^{はつ}揮^きスルニ至^{いた}ラン。

斯^{かく}ノ如^{ごと}キハ実^{じつ}ニ我^{われ}国^{こく}民^{みん}ガ人^{じん}類^{るい}ノ福^{ふく}祉^しト向^{かう}上^{じやう}トノ為^{ため}、絶^{ぜつ}大^{だい}ナル貢^{こう}献^{けん}ヲ為^なス所以^{ゆえん}ナル
ヲ疑^ぎハザルナリ。

一^{いつ}年^{ねん}ノ計^{けい}ハ年^{ねん}頭^{とう}ニ在^あリ、朕^{ちん}ハ朕^{ちん}ノ信^{しん}頼^{らい}スル国^{こく}民^{みん}ガ、朕^{ちん}ト其^{その}ノ心^{しん}ヲ一^{いつ}ニシテ、自^{みづか}ラ奮^{ふる}ヒ
自^{みづか}ラ励^{はげ}マシ、以^{もつ}テ此^{こゝ}ノ大^{だい}業^{ぎやう}ヲ成^{せい}就^{じゆう}センコトヲ庶^{こゝろ}幾^{ねが}フ。

Příloha 3 Anglická verze prohlášení
Emperor's Imperial Rescript Denying His Divinity

January 1, 1946

In greeting the new year we recall to mind that the Emperor Meiji proclaimed as the basis of our national policy the five clauses of the charter at the beginning of the Meiji era. The charter oath signified:

1. Deliberative assemblies shall be established and all measures of government decided in accordance with public opinion
2. All classes high and low shall unite in vigorously carrying on the affairs of State
3. All common people, no less than civil and military officials, shall be allowed to fulfill their just duties so that there may not be any discontent among them
4. All the absurd usages of old shall be broken through and equity and justice to be found in the workings of nature shall serve as the basis of action
5. Wisdom and knowledge shall be sought throughout the world for the purpose of promoting the welfare of the Empire

The proclamation is evident in its significance and high in its ideals. We wish to make this oath anew and restore the country to stand on its own feet again. We have to reaffirm the principles embodied in the charter and proceed unflinchingly toward elimination of misguided practices of the past; and, keeping in close touch with the desires of the people, we will construct a new Japan through thoroughly being pacific, the officials and the people alike obtaining rich culture and advancing the standard of living of the people.

The devastation of the war inflicted upon our cities, the miseries of the destitute, the stagnation of trade, shortage of food and the great and growing number of the unemployed are indeed heartrending; but if the nation is firmly united in its resolve to face the present ordeal and to see civilization consistently in peace, a bright future will undoubtedly be ours, not only for our country but for the whole of humanity.

Love of the family and love of country are especially strong in this country. With more of this devotion should we now work toward love of mankind.

We feel deeply concerned to note that consequent upon the protracted war ending in our defeat our people are liable to grow restless and to fall into the slough of despond. Radical tendencies in excess are gradually spreading and the sense of morality tends to lose its hold on the people with the result that there are signs of confusion of thoughts.

We stand by the people and we wish always to share with them in their moments of joys and sorrows. The ties between us and our people have always stood upon mutual trust and affection. They do not depend upon mere legends and myths. They are not predicted on the false conception that the Emperor is divine and that the Japanese people are superior to other races and fated to rule the world .

Our Government should make every effort to alleviate their trials and tribulations. At the same time, we trust that the people will rise to the occasion and will strive courageously for the solution of their outstanding difficulties and for the development of industry and culture. Acting upon a consciousness of solidarity and of mutual aid and broad tolerance in their civic life, they will prove themselves worthy of their best tradition. By their supreme endeavors in that direction they will be able to render their substantial contribution to the welfare and advancement of mankind.

The resolution for the year should be made at the beginning of the year. We expect our people to join us in all exertions looking to accomplishment of this great undertaking with an indomitable spirit.

Prevzato z: Political Reorientation of Japan: September 1945 to September 1948: Report
of Government Section/Supreme Commander for the Allied Powers, str. 470

Příloha 4 Překlad prohlášení do češtiny

Císařský výnos pro vybudování nového Japonska (Prohlášení o zřeknutí se božského charakteru)

S přivítáním Nového roku připomínáme Přísahu o pěti článcích, kterou císař Meidži vytyčil prvotní politický kurs naší země na počátku stejnojmenné éry. Obsahem Přísahy byly tyto zásady:

1. pořádat všelidová zasedání a o všem rozhodovat v souladu s veřejným míněním
2. umožnit všem občanům bez rozdílu postavení aktivní účast na výkonu státních záležitostí
3. umožnit všem občanům včetně civilních a vojenských úředníků dosažení jejich cílů, aby nedocházelo k nepokojům
4. odstranit zlovyky z minulosti a řídit se spravedlností nebes a země
5. hledat ve světě moudrost a znalosti pro zajištění prosperity našeho císařství

Toto prohlášení je úctyhodné a významné. Přejeme si Přísahu obnovit a znovu naší zemi otevřít. Musíme jednat podle zásad v Přísaze uvedených, opustit staré zlovyky z minulosti, se zájmy lidu na zřeteli a pro lid i úřednickou třídu zasvětit svou činnost mírovým aktivitám, pěstění vytríbené bohaté kultury a zlepšování životní úrovně obyvatel, čímž vybudujeme nové Japonsko.

Válečná devastace našich měst, utrpení poškozených, stagnace průmyslu, nedostatek potravin a stoupající počty nezaměstnaných jsou vskutku skličující. Bude-li však náš národ jednotný ve svém odhodlání čelit této těžké zkoušce, jíž je v současnosti vystaven, a bude-li svědomitě usilovat o mírovou civilizaci, bude světlá budoucnost patřit bezpochyby nejenom nám, ale celému lidstvu. V naší zemi je láska k rodině a láska k vlasti obzvláště silná. Nyní nadešel čas, abychom se s ještě větším zanícením snažili jít vstříc lásce k lidstvu.

Jsme velmi znepokojeni zjištěním, že v důsledku vleklé války, která skončila naší porážkou, podléhá náš lid podráždění a propadá malomyslnosti. Navíc se postupně šíří radikální tendence a smysl pro morálku začíná lid opouštět, v důsledku čehož se objevují příznaky zmatečného uvažování.

My však budeme při našem lidu stát a chceme s ním trvale sdílet jeho radosti i starosti. Pouta mezi námi a naším národem stála vždy na vzájemné důvěře a úctě, nezávisí na pouhých legendách a mýtech. Nezakládají se na nepravdivém konceptu, že císař je božský, že japonský národ je nadřazen ostatním rasám a předurčen ke světovládě.

Naše vláda by se všemi možnými prostředky měla snažit utrpení a strasti občanů zmírnit. My zároveň doufáme, že se občané naší země nesnázím této doby postaví a budou bez váhání usilovat o překonání současných těžkostí a o rozvoj průmyslu a kultury. Solidaritou, vzájemnou pomocí a tolerancí v občanském životě prokáží hodnoty svých nejlepších tradic. Tím značnou měrou nepochybně přispějí k prosperitě a pokroku lidstva.

Plány pro nový rok mají být vyřčeny na jeho začátku. Očekáváme, že národ, do nějž vkládáme svou důvěru, s námi bude zajedno, a bude usilovat o splnění tohoto velkého úkolu s nasazením a odhodláním.

**Příloha 5 Anglická a japonská verze
komentáře generála Douglase MacArthura**

Anglická verze

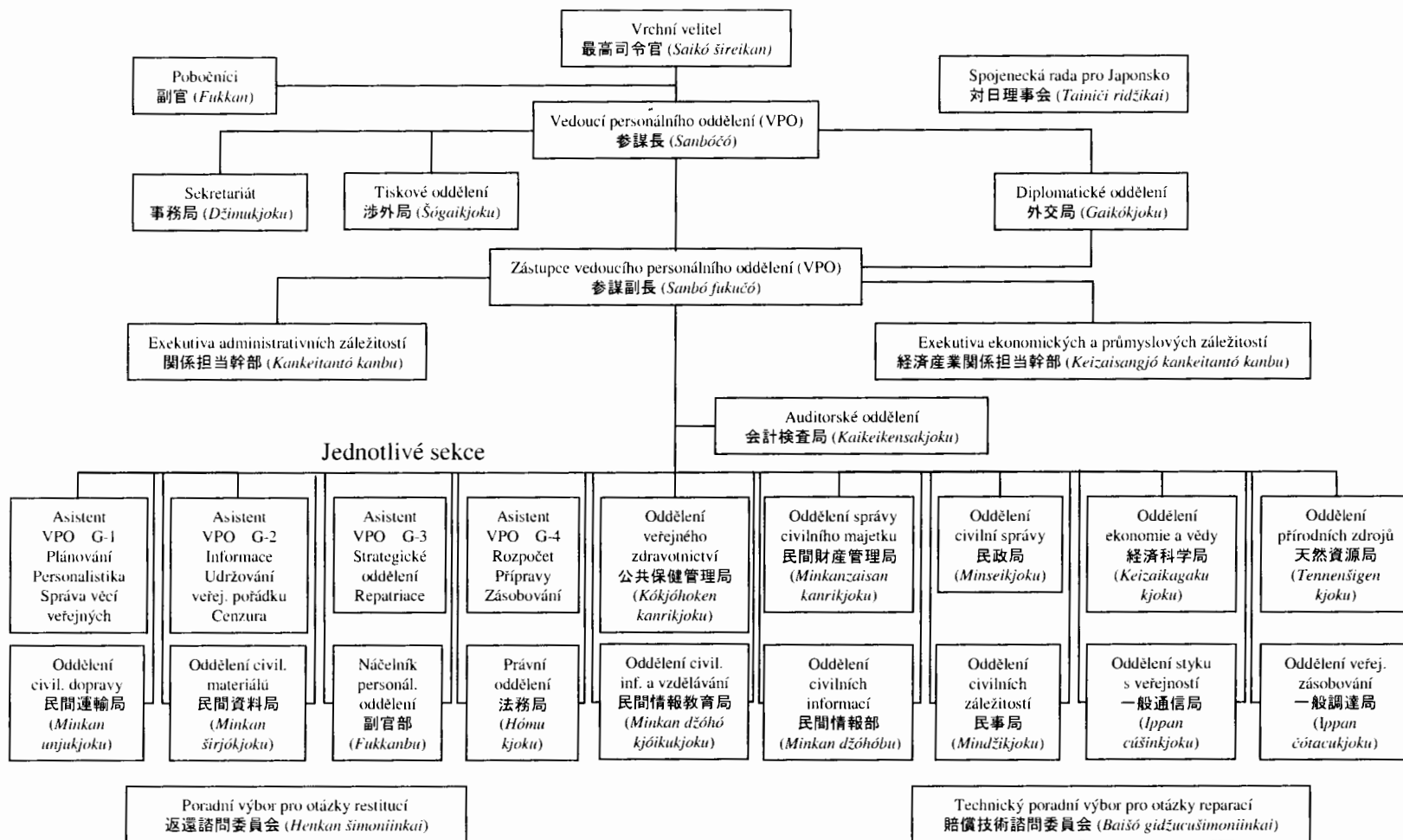
Převzato z: Political Reorientation of Japan: September 1945 to September 1948: Report
of Government Section/Supreme Commander for the Allied Powers, str. 471

„The Emperor's New Year's statement pleases me very much. By it he undertakes a leading part in the democratization of his people. He squarely takes his stand for the future along liberal lines. His action reflects the irresistible influence of a sound idea. A sound idea cannot be stopped.“

Japonská verze

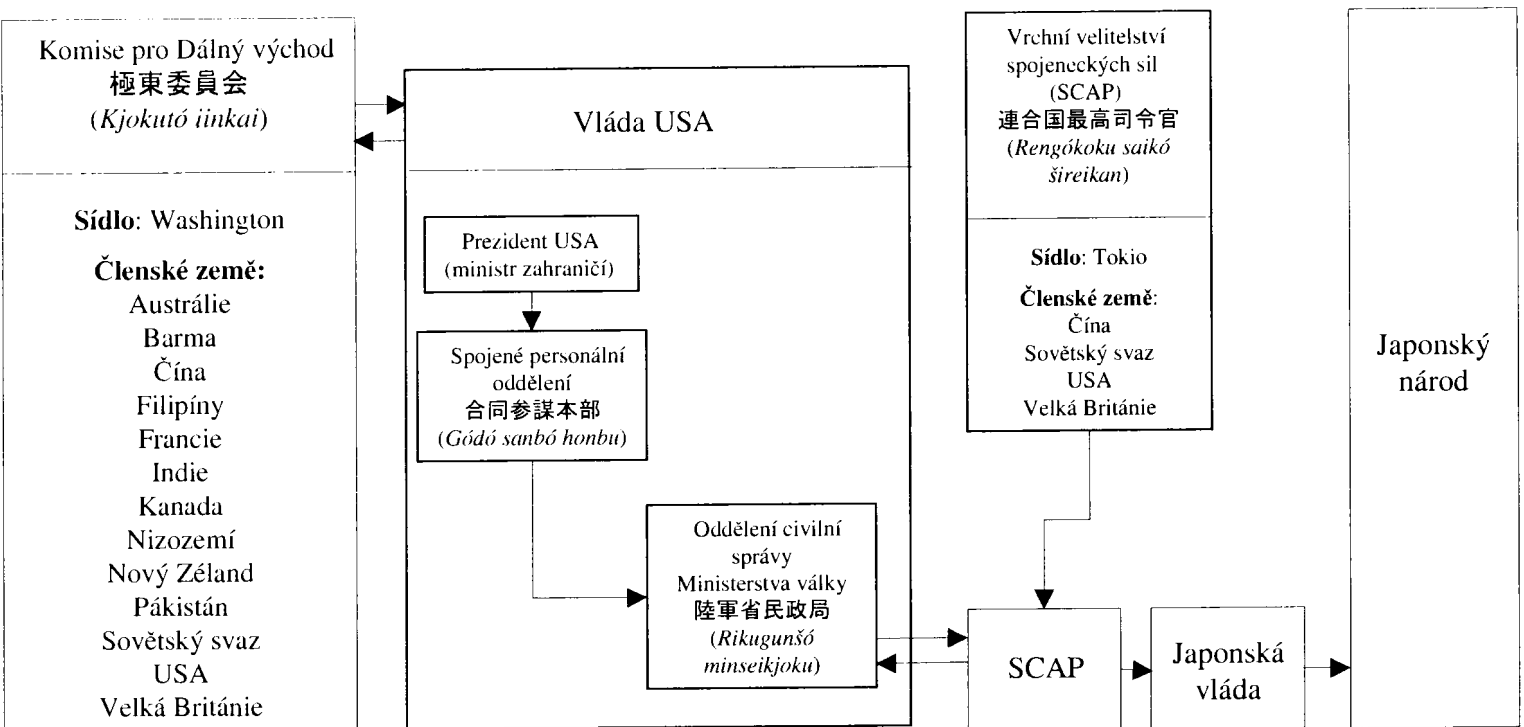
Převzato z: Seimei, C. (editace): Širjó: Sengo nidžúnenši 1: Seidži, str. 26

天皇の新年の声明は、余の非常に欣快とするところである。天皇はその詔書に声明せるところにより、日本国民の民主化に指導的役割を果さんとしてゐる。天皇は断乎として今後の天皇の立場を自由主義的な線に置いてゐる。かかる天皇の行動は畢竟抗し得ない健全な理念の影響を反映せるものに外ならぬ。健全な理念といふものこそは到底止め得べきものではない。

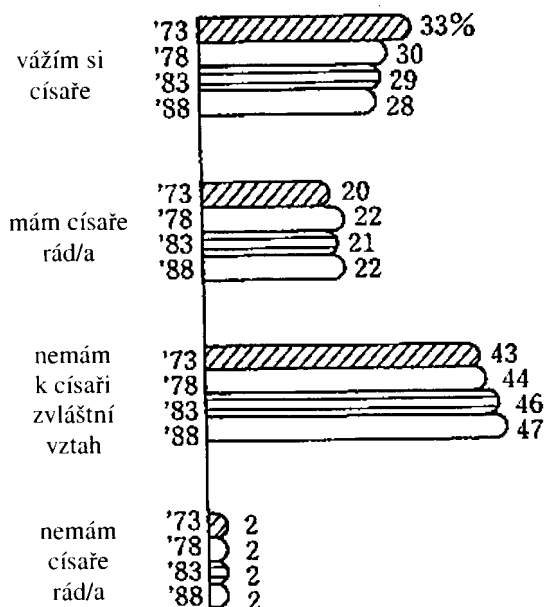
Příloha 7 Schéma okupační správy Japonska

Přílohy 6 a 7 převzaty z: Seimei, C. (edice): Širjó: Sengo nidžúnenši 1: Seidži, str. 24 a 25

Příloha 8 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita **(celonárodní ankety)**

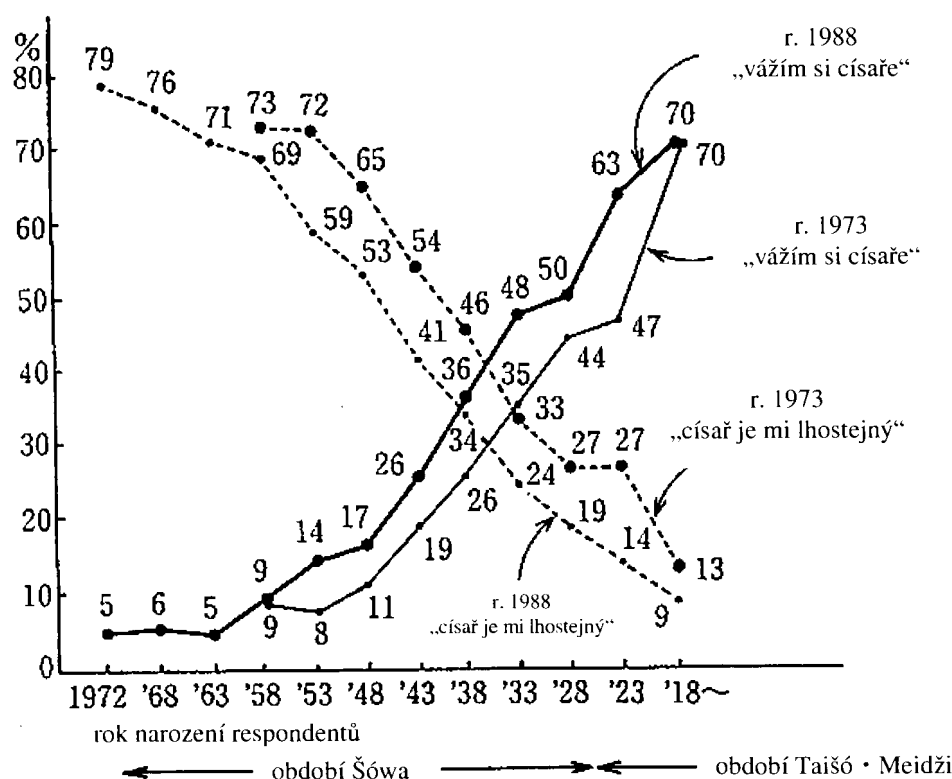

Převzato z: NHK seron čósabu (editace): Gendai Nihondžin no išiki kózó, dai sanban

str. 104

Výše uvedený graf přináší výsledky anket prováděných Oddělením pro výzkum veřejného mínění japonské státní televize NHK (*NHK seron čósabu*; NHK 世論調査部) v letech 1973, 1978, 1983 a 1988. Anketa byla zadána celonárodně a respondenti byli dotazováni na svůj postoj k osobě císaře Hirohita. V rozpětí 15 let, které výsledky čtyř anket pokrývají, jsou patrné změny ve vnímání císaře. Počet osob, které si císaře Hirohita váží, klesl od roku 1973 do roku 1988 o 5%, počet osob s kladným vztahem k císaři stoupl o 2% a počet osob, jimž je císař lhostejný, stoupl o 4%. Beze změny zůstal počet osob, které k císaři zaujímají negativní stanovisko.

Příloha 9 Postoje japonské veřejnosti k osobě císaře Hirohita
(podle roku narození respondentů)

Převzato z: NHK seron čósabu (editace): Gendai Nihondžin no išiki kózó, dai sanban
str. 105

Výše uvedený graf porovnává výsledky anket z let 1973 a 1988, kdy byli respondenti dotazováni, zda-li si císaře Hirohita váží či nikoliv. Kritériem tohoto srovnání byl rok narození respondentů. Z výsledků anket je patrné, že uctivý a lhostejný postoj vůči císařově osobě se protíná u generace narozené v letech 1933 – 1938. Počty osob, které si císaře váží, převažují u generace narozené v dřívějších letech, které bylo v době pořádání druhé ankety (v roce 1988) více než 60 let. Počty osob, jimž je císař lhostejný, převažují u generace narozené později, již bylo v roce 1988 přes 40 let.

Výsledky anket naznačují, že lidé, jež na prvním stupni základní školy zažili čínsko-japonský konflikt a všeobecnou mobilizaci, na druhém stupni základní školy začátek války v Pacifiku, indoktrinaci militaristickými slogany a školní vzdělání, které jim vštěpovalo ideu nasazení všech svých sil do služeb pro císaře, mají k jeho osobě bližší vztah než generace občanů, která si ze školních lavic odnesla povědomí o císaři jakožto o „pouhém“ symbolu země. Je tedy možné říci, že způsob prezentace císaře Hirohita vzdělávacím systémem a médii ovlivnil vztah občanů k jeho osobě.